

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XIX. 3-4'2012



ГЛАВЕН РЕДАКТОР **АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА**
РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**. КОРЕКТОР **АНЕЛИЯ ГОРАНОВА**
РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: **АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ**, **АНЕТА ДОНЧЕВА**,
АНИ ГЕРГОВА, **АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА**, **БОРЯНА ХРИСТОВА**,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, **ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА**, **ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА**,
НИНА ШУМАНОВА, **СТОЯНКА КЕНДЕРОВА**
ДИЗАЙН **АНИ КОЛЧЕВА**. ПРЕДПЕЧАТ **КАЛОЯН ТОМОВ**
ПЕЧАТНИ КОЛИ 4. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 91 831 (166, 110), абонамент и продажби (152).
E-mail: a.dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2012
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Списание „Библиотека“
вече и като е-издание!
Може да го изтеглите от
www.bgkniga.bg

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

С ъ д ъ р ж а н и е

Професия

Ели Попова

Библиотечният персонал
5 в контекста на модерното общество

Александър Димчев

Откритият достъп
до информацията и
12 неговото място в
научните комуникации

Антоанета Георгиева

27 117 са библиотеките
във Врачанска област

М и н а л о

Стоянка Кендерова

Официални турски
документи за
местонахождението
на ръководителите
на Илинденско-
29 Преображенското
въстание
В

С ъ б и т и я

37 Първата е-книга
на НБКМ

Електронните книги
40 са неизменна част от
бъдещето

Л и ч н о с т и

Екатерина Шклифова

42 Благой
Шклифов

Цанка Бенчева

52 Ганчо
Алексиев

О т к л и к

Златина Димитрова

54 Две издания
за Васил Левски

57 Новини

58 Библиографски
справки

60 Нови справочници в
НБКМ

64 Талон
за абонамент



Госпожа Анета Дончева,
заместник-директор на Националната
библиотека „Св. св. Кирил и Методий“,
бе наградена със „Златен век“ – огърлие,
най-престижната награда
на Министерството на културата

КОНСОЛИДИРАНОТО ИЗДАНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА БИБЛИОГРАФСКО ОПИСАНИЕ В ПРЕВОД НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Александра Дипчикова

През април т.г., в рамките на проекта на Българската библиотечно-информационна асоциация „Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България“, беше публикуван българският превод на консолидираното издание на Международния стандарт за библиографско описание (ISBD)¹. За първи път в страната се появява издание на стандарт за библиографско описание на ИФЛА на книжен носител. Публикуваните досега преводи на международни стандарти за описание на отделни видове информационни ресурси се ползват от каталогизаторите чрез страницата на ББИА в интернет². Библиотеките традиционно използват в практиката си българските държавни стандарти (БДС), които не са отменени, но не са и актуализирани и датират от 80-те години на миналия век, т.е. действат вече почти тридесет години. През това време в библиотечно-информационната сфера се извършиха сериозни промени, предизвикани преди всичко от развитието на информационните и комуникационни технологии. Ако проследим развитието на стандартизацията на библиографското описание в международен и национален план, може да отбележим, че още с появата на първия международен стандарт за библиографско описание (ISBD) българската практика се съобразява с неговите изисквания, но този процес не е последователен както във времето, така и по същество.

Идеята за международен стандарт за библиографско описание се ражда през 1969 г. в Копенхаген на Международната конференция на експерти по каталогизация, организирана от Комисията по каталогизация на ИФЛА, където е взето решение да се създадат стандарти за нормализиране на формата и съдържанието на библиографските описания. Главни причини за това решение са били предстоящото масово автоматизиране на библиографския контрол и необходимостта от споделена каталогизация. От тогава до днес стандартите имат за цел да осигуряват последователност при обмена на библиографска информация. Те са разглеждани като един от двата най-важни инструмента, необходими за осъществяване на програмата на ИФЛА и ЮНЕСКО за Универсален библиографски контрол, която има за цел „да направи основните библиографски данни за всички публикации от всички страни ширкодостъпни, в

1 ISBD : международен стандарт за библиографско описание : консолидирано издание / прев. от англ. Александра Дипчикова ; ред. Виолета Людсканова. София : Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2012. Достъпен и на адреси:

<http://www.lib.bg/publish/Издания-на-ИФЛА/Стандарту/173-ISBD-Международен-стандарт-за-библиографско-описание-Консолидирано-издание,-2012> и <http://www.ifla.org/files/hq/publications/series/44-bg.pdf>

2 <http://www.lib.bg/publish/Издания-на-ИФЛА/Стандарту/>

международно приета форма³. Тази програма предвижда мрежа от национални агенции, интегрирани на международно ниво в цялостна система, която може да просъществува, ако всички участващи страни приемат, че всяка национална библиографска агенция поема отговорността за създаването на достоверни библиографски записи за издателската продукция в своята страна и ако за създаването на библиографските записи се приеме международен стандарт. Две години по-късно, през 1971 г., усилената работа на Комисията по каталогизация завършва с първоначалния текст на първия стандарт – Международен стандарт за библиографско описание на монографични публикации (ISBD (M)), издаден като „първо стандартно издание“ през 1974 г. Повече от 40 години ISBD се използва в многобройни преработки и допълнения и различни модификации от библиографските агенции, националните и международни правила за каталогизация и съставителите на каталози и библиографии в различни страни. Още през същата 1974 г. е разработен ISBD за периодични издания, последван през годините от стандарти за описание на некнижни материали, картографски материали, по-стари (антикварни) книги и електронни ресурси. За аналитичното описание е разработено „Ръководство за прилагане на ISBD при описание на съставни части“⁴. Общата структура, с която трябва да е съобразен всеки от последователно разработваните стандарти за описание на различни материали, е публикувана като ISBD (General)⁵. Тя е резултат от хармонизирането на организацията на елементите от данни и пунктуацията между тях.

На конференцията в Копенхаген участва и представител на България – Лиляна Албанска (НБКМ). От нейния подробен отчет⁶ за обсъжданите проблеми личи особеното внимание, с което българските каталогизатори са следили развитието на теорията и практиката на тяхната професионална област в международен план⁷. Първият български държавен стандарт за библиографско описание, приет през 1972⁸ г., регистрира определени промени за библиографската и каталожната практика, които са резултат от нормализацията на тези процеси на международно ниво⁹. Още с неговото публикуване се предвижда в бъдеще да се продължи стратегията на „съобразяване на нашия национален стандарт за описание на книги и периодични издания със съответните международни стандарти – ISBD(M) и ISBD(S)“¹⁰. Появата на първото стандартно издание на международния стандарт през 1974 г. дава основание в нашата страна – в

3 Anderson, Dorothy. Universal Bibliographic Control – a Long Term Policy, a Plan for Action. Pullach bei München : Verlag Dokumentation, 1974, p. 11.

4 Подробен данни за отделните издания на ISBD виж на адрес: <http://archive.ifla.org/VI/3/nd1/>

5 Превод на ISBD (General) на български може да се ползва в интернет на страницата на ББИА:

http://www.lib.bg/standarti/Isbd_g_all.pdf

6 Албанска, Лиляна. Международна конференция на експертите по каталогизация. – В: *Библиотекар*, 1969, № 11, с. 38–41.

7 За повече сведения за работата по създаване на първите национални стандарти и тяхното отношение към международната дейност за стандартизиране на библиографското описание вж Албанска, Лиляна. Стандартизацията при обработката на печатните произведения. – В: *Библиотекар*, 1973, № 7–8, с. 44–46.

8 БДС 9735-72 Описание на печатните произведения за библиографски и информационни издания и за библиотечни каталози.

9 Тошева, Снежина. Държавни стандарти в областта на библиотечното дело в България. – В: *Библиотекар*, 19761 № 5, с. 8

10 Пак там, с. 9.

съответствие с тогавашната практика, то да се ползва при разработването на нов български държавен стандарт¹¹, който „представлява адаптация на ISBD(M)“¹². С неговото внедряване в каталогизационната и библиографската работа се въвеждат основните международно приети принципни положения. В същия дух през следващите години продължава разработването на БДС за видовете материали, които през онзи период са основни за библиотечните фондове и за българската издателска продукция¹³. На тях стъпват и публикуваните през 1989 г. нови български правила за библиографско описание на книги¹⁴. За вниманието на българските библиотечни специалисти към проблемите на международното стандартизиране на библиографското описание свидетелстват и публикуваните в професионалния печат преводи на материали на водещи каталогизатори с международен авторитет¹⁵. Публикации на специалисти в областта на библиографското описание от този период, както и самите стандарти и правила, които се ползват и до днес, дават основание да се заключи, че през 70-те и 80-те години на миналия век в България каталогизацията е била съобразявана с международните изисквания за обмен на библиографска информация. През 90-те години тази традиция се запази, макар че за каталогизаторите да беше трудно да поддържат първоначалния темп на възприемане на новите международни разработки поради значителното изоставане на автоматизацията на библиотечно-информационните дейности, невъзможността да се участва персонално в международни срещи, отсъствието на актуална професионална литература и т.н. Независимо от трудностите обаче, специалистите успяха да следят развитието на научните изследвания и стандартизацията в областта на библиографската информация благодарение на възможностите, предлагани от новите информационни и комуникационни технологии. През този период, както и през годините от началото на XXI в., бяха подготвени преводи на международните стандарти за библиографско описание за новите видове библиотечни материали и на стандартите, в които бяха включени съществени промени. Тези усилия имаха за цел да актуализират текущо практиката на нашите каталогизатори в условията на организационни и технологични промени. Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА) публикува тези преводи на страницата си в интернет и ги направи достъпни за библиотекарите и библиографите¹⁶.

В резултат на програмата на ИФЛА за международни стандарти за библиографско описание през последните повече от четиридесет години бяха разработени, утвърдени на международно ниво и последователно актуализирани в съответствие с развитието на технологията и организацията на процесите на каталогизация стандартите за представяне на библиографски данни за всички видове библиотечни материали. Официално тези стандарти са преведени на 25 езика. В много страни, както и в България, те станаха основа на нови национални и международни правила за каталогизация

11 БДС 15419-82 Библиографско описание на книгите.

12 Зотова, Кремена. Библиографското описание на книги в България и въвеждането на новия стандарт. – В: *Библиотекар*, 1982, № 1, с. 27

13 БДС 15687-83 Библиографско описание на периодични издания, БДС 15934-84 Библиографско описание на картографски издания, БДС 15935-84 Библиографско описание на нотни издания, Инструкция за описание на микрофилми и микрофиши. София : НБКМ, 1989.

14 **Ръководство** за азбучни каталози на книги / Анастасия Г. Лютова и др. ; под ред. на Анастасия Г. Лютова, Мария Н. Кочмарова. – София : НБКМ, 1989. – 406 с.

15 **Верона**, Ева. Десет години работа на ИФЛА по стандартизацията на библиографското описание. – В: *Библиотекар*, 1981, № 3, с. 14–22.

16 <http://www.lib.bg/publish/Издания-на-ИФЛА/Стандарти>

и това беше отчетено при сравнителните изследвания, представени на поредицата международни конференции на експерти за международни правила за каталогизация, организирана през периода 2003–2009 г. от Секцията по каталогизация на ИФЛА¹⁷.

В началото на 90-те години Секцията по каталогизация на ИФЛА, в сътрудничество с други сродни секции, организира изследователска група, която да установи унифицирани изисквания към функционалността на библиографските записи. Тъй като групата беше натоварена с основната задача да препоръча изисквания за базово ниво на функционалност и базови данни при записите на националните библиографски агенции, до завършването на нейната работа бяха преустановени повечето от дейностите по редактиране, допълване и актуализиране на съществуващите международни стандарти за библиографско описание. След публикуването на доклада на групата¹⁸, който се възприемаше като първа стъпка към създаване на цялостно разработен международен концептуален модел за данни за всички библиографски обекти, беше решено да започне процес на цялостен преглед на стандартите, като навсякъде се приложат препоръките за базово ниво на националния библиографски запис и се осигури съответствие между препоръките на ISBD и изискванията към данните в изследването FRBR. В началото на XXI в. мястото на FRBR в теорията и практиката на каталогизацията се утвърждава като „съществен компонент на бъдещото международно сътрудничество при обмена на каталожни данни“¹⁹. Без съмнение се налага прегледът на международните стандарти да се съобрази с това обстоятелство.

В процеса на цялостния преглед се извършва съпоставяне на елементите в ISBD и атрибутите и връзките на обекта във FRBR²⁰, което обединява всички елементи, посочени в последните варианти на различните стандарти. Така се потвърждава необходимостта в бъдеще работата по развитието на международните стандарти за библиографско описание да се насочи към създаване на ISBD, който да обедини в един документ общите за цялото семейство от стандарти правила, като към тях се добави специфична информация (когато има такава) за отделните видове материали. Другото съществено направление за бъдеща работа е да се постигне по-високо ниво на съгласуваност на терминологията и съдържанието. Секцията по каталогизация приема, че създаването на обединен, консолидиран ISBD е нейна първостепенна задача и през 2007 г. е публикувано предварително издание, което претърпява някои промени след обсъждане в световен мащаб. През 2011 г. излиза от печат окончателната версия, одобрена от Постоянната комисия на Секцията по каталогизация на ИФЛА. Няколко месеца по-късно беше подготвен и издаден и българският превод на стандарта.

В контекста на изложеното до тук може да се отбележи, че с превеждането на Кон-

17 **Results** of the code comparisons / Comp. by Barbara B. Tillett // *IFLA Cataloguing Principles : Steps towards an International Cataloguing Code : report from the 1st IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, 2003* / edited by Barbara B. Tillett etc. — München : K.G. Saur, 2004, c. 10–15.

18 **Functional** requirements for bibliographic records : final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records. — München : K.G. Saur, 1998. — viii, 136 p. — (UBCIM publications ; new series, vol. 19). — ISBN 978-3-598-11382-6. Достъпен и на адрес: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>

19 **Madison**, Olivia. *The IFLA Functional Requirements for Bibliographic Records: International Standards for Universal Bibliographic Control*. In: *Library Resources & Technical Services*, v. 44, № 3 (July 2000), p. 159. Достъпно и на адрес: <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org.alcts/files/content/resources/lrts/archive/44n3.pdf>

20 **Mapping** ISBD Elements to FRBR Entity Attributes and Relationships <http://www.ifla.org/files/cataloguing/isbd/isbd-frbr-mapping.pdf>

солидираното издание на ISBD на български език не само се утвърждава традицията каталожната и библиографска практика у нас да се съобразява с водещите тенденции в международното сътрудничество при обмена на библиографска информация, но и тя да се оптимизира в посоката на пряко използване на международните стандарти в практиката. Така се създават условия за изключване на възможни различия при тълкуване на указанията в ISBD и се улеснява обмена на библиографска информация, за който вече са създадени всички технологични предпоставки. Изучаването и прилагането на стандарта може да подпомогне осъществяването и последователното развитие на някои важни направления в бъдещето на библиографската информация:

- за електронните каталози на библиотеките и националната библиографска агенция ще се осигури възможност да споделят актуални правила за съвместима описателна каталогизация на световно ниво, за да участват безпрепятствено в международния обмен на библиографски записи както между библиографските агенции, така и в цялата информационна общност (напр., с издатели и производители на информационни ресурси);

- задължителният характер на определени елементи от данни при библиографската информация ще се определя от съответствието между стандарта и Функционалните изисквания към библиографските записи. Различните нива на каталогизация в национален и международен план ще се регулират и те ще се разграничават според информационното си предназначение (за национална библиография, за ползване в обществени, университетски или специални библиотеки и т.н.);

- сред каталогизаторите ще се популяризира съвременната терминология в превод на български език;

- ще се улесни и регламентира библиографското описание на все по-често срещаните публикации в различни формати (напр., е-книги или карти, публикувани в серия), на различни носители и в различни версии;

- ще се регулира в международен план определянето на видовете издания, носители и средства за съхраняване и предаване на информация като се установят еднозначни термини и се определи точното място на тези елементи от данни в библиографското описание;

- списъкът от елементи, включен в консолидираното издание на ISBD, ще подпомогне тяхното разпространение извън средата на библиографската дейност и прилагането им в средата на семантичния уеб. Тези елементи вече изцяло са представени в системата за описание на мрежови ресурси, която е понятна за компютър (RDF – Resource Description Framework)²¹. Така ще се съдейства за интегрирането и интерактивното ползване на цялата информация от съществуващите електронни каталози и библиографски бази данни с други метаданни в семантичния уеб.

Така българските каталогизатори и библиографи ще бъдат подпомогнати при участието си в бъдещото развитие на нормализацията на библиографското описание в международен и национален план и в разработването на съвременни национални правила за каталогизация.

²¹ Именните пространства за консолидираното издание на ISBD са публикувани във формат RDF, който е в основата на семантичния уеб. За повече информация виж на уебстраницата на Регистъра за метаданни (Open Metadata Registry), поддържан от W3C в рамките на дейностите по семантичен уеб: <http://iflstandards.info/ns/isbd/>

ЧЕТЕНЕТО В БЪЛГАРИЯ – КАМПАНИЯ, А НЕ ПРОЦЕС*

Даниела Цветкова

Възпитаването, насърчаването и затвърждаването на навици за четене е една от най-важните отправни точки, подпомагащи развитието на бъдещата личност. Това е проблем или по-скоро задача, на която трябва да се намери най-доброто и адекватно решение. Необходимо е да се включи цялото общество, но не да се прави кампания, провеждана веднъж или два пъти годишно, а да бъде дългосрочен процес.

Говорим за четенето не като нещо механично, а като аналитично разбиране на текста. Като психическа дейност то е насочено към възприемане на човешките мисли и преживявания, посредством писмената реч. А като психически процес в него участват възприятията, представите, емоциите, чувствата, мислите и въображението.

Когато този процес липсва или е непълен, това води до неграмотност, ниска успеваемост, лоши резултати в обучението, по-трудна реализация на потенциала на пазара на труда. Доказателство за това са и резултатите от изследванията на PISA 2009 (Програма за международно оценяване на учениците на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие) с основна оценявана област грамотността по четене. Те показват, че нивото на учащите се в България не е добро:

- нисък среден резултат на учениците и в трите оценявани области (четене, математика, природни науки);
- много висок дял ученици с резултат под критичния праг и в трите оценявани области;
- относително нисък дял на учениците с високи постижения;
- значителна разлика между резултатите на учениците с различна училищна подготовка и в трите оценявани области.

В страните от Западна Европа проблемите за насърчаване на четенето от много години са се превърнали в държавен проблем, за чието решаване и преодоляване са намерени различни начини чрез реални и действащи от много години програми и проекти. Докато в България няма единна държавна политика за насърчаване, развиване и затвърждаване на навиците за четене като начин за преодоляване на неграмотността сред учениците. Библиотеките, в частност училищните, поемат тази функция и роля. Формирането на навици за четене и умения за аналитично разбиране на информацията се осъществява с форми като:

- информационни услуги и помощ при търсене на информация;
- обучение по информационна компетентност;
- осигуряване достъп до интернет в библиотеката;
- срещи с автори и представяне на техни творби;
- участие в национални кампании като „Маратон на четенето“, „Малкото голямо четене“, „Фамилатлон“, „Заедно да направим училищните библиотеки видими“ и др.

По този начин съвременната библиотека вече се превръща в място за социални контакти, клубни и извънкласни дейности, където затвърждаването на навиците за четене продължава. Визията на училищната библиотека е именно тази – да бъде медиатека, а не само хранилище на книги, но хранилище на информация и познание от съвременен тип с използване на новите технологии, които дават възможност за достъп до океана от необятна информация.

Като цяло, библиотечното обслужване има образователни, информационни,

културни и социални функции, то е взаимодействие между *потребител-информационни ресурси-библиотекар-база* на основата на равен достъп за всички, без оглед на възраст, раса, пол, образование, религия, национална принадлежност, език и социално положение (според Манифеста на ИФЛА).

Тук е и ролята и мястото на училищния библиотекар да бъде свързващо звено, медиатор между читателите и знанието, да бъде приветлив и общителен, съпричастен и отзивчив, образован и квалифициран лидер, да умее да работи в екип, комуникативен, с организационни умения и висок професионализъм.

Освен библиотекарят, радетел за книгата и днешен будител на българския народ, гражданското общество също участва с активни инициативи, свързани с четенето като „Буукросинг“ – размяна на книги, „Разменям мое за твое“, „Подари книга за Коледа“, „Четене на открито“, опит за поставяне на световен рекорд на Гинес по групово четене на книги в Южния парк, „Чете срещу чалгата в Студентски град“ по Инициатива на движението „Промяна за студентите“ и др.

Сериозността на проблема както и бъдещето на библиотеките, в частност училищните, е в кръгозора и на Асоциация Родители. По тяхна покана вече две години училищните библиотекарски популяризират важноста на четенето чрез участието си в станалата вече традиционна инициатива „Фамилатлон – празник на спорта, семейството и здравословния начин на живот“.

До все повече деца, ученици и родители достигат и националните кампании, организирани от Българската библиотечно-информационна асоциация всяка година, към които се присъединяват различни видове библиотеки от цялата страна. Кампаниите са по повод на Деня на детската книга (2 април); Международния ден на книгата и авторското право (23 април) с Националния маратон на четенето или Четяща България; Националната библиотечна седмица през месец май; Националната кампания за възраждане на библиотеките – през 2011 г., проведена заедно с Асоциация „Българска книга“, към която се присъединиха творчески съюзи и организации.

Също така своя кампания създаде и Секцията на училищните библиотекарски към ББИА – „Заедно да направим училищните библиотеки видими“, имаща за цел образователни, културни и развлекателни начинания, провеждане на масови междуучилищни и проектни дейности, които да популяризират работата на секцията и усилията на членовете ѝ за насърчаване на четенето като процес.

Друга инициатива „Подари книга“ е организирана като част от Националната доброволческа кампания „Промяната започва от теб“ от Министерството на образованието, младежта и науката и Националният център „Европейски младежки програми и инициативи“, тя се провежда във връзка с отбелязването на Европейската седмица на младежта през 2011 г. и Европейската година на доброволчеството.

Всички инициативи, които изброихме дотук, са много хубави, но всъщност са инцидентни кампании на отделни хора, организации или държавни структури. Те съвсем не са достатъчни за разрешаването на сложния проблем, свързан с възпитаването, насърчаването и затвърждаването на навици за четене като начин за преодоляване на неграмотността у подрастващите. Има необходимост от провеждане на целенасочена и продължаваща във времето държавна политика, защото според изследването на PISA 2009 макар и България да е сред държавите, в които интересът на учениците към четенето е нараснал, това нарастване е минимално, почти незначително – с около 3% за 9 години.

** Авторката е библиотекар в 131 СОУ „К. А. Тимирязев“ – София. Носител е на наградата „Млад библиотекар“ за 2011 г. на ББИА.*

СЪВРЕМЕННО ОТРАЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИТЕ ПРИНЦИПИ НА БИБЛИОТЕЧНАТА НАУКА В НБУ

Надя Терзиева

Петте закона на библиотечната наука са първите теоретични принципи и са предложени от д-р Шиали Раманрита Ранганатан (S. R. Ranganathan) (1892–1972) – изследовател, педагог, библиотекар и философ от Индия. Много библиотеки по света ги приемат като основа на тяхната философия.

Петте закона са най-влиятелните концепции в библиотекознанието и от публикуването им през 1931 г. заемат централно място. Тези базови теории продължават да въздействат директно на развитието на библиотекознанието и предоставянето на услуги във всички библиотеки. В своя статия Ричард Лайтер пише: „Те, от една страна, определят парадигмата на функционирането на библиотеките, свързана с развитие и предоставяне на услуги, а ни осигуряват, от друга страна, рамката, чрез която да оценяваме професионалния напредък на нашите библиотеки“.

Библиотеката на Нов български университет (НБУ) възприе законите на Ранганатан като основни принципи в ежедневната практика и е пример за фундаменталния принос на учения към информационната професия днес.

Настоящата статия разглежда петте закона на Ранганатан, създадени преди повече от 80 години, и тяхната съвременна интерпретация в първия недържавен университет, основан след демократичните промени в България през 1991 г.

Книгите са за ползване

Първият закон съдържа фундамента на библиотечните услуги – свободния достъп до колекции. Ранганатан акцентира на факта, че книгите често се свързват с физическо изхвърляне и затова се набляга на тяхното съхранение и опазване повече, отколкото на ползването им. Такъв е примерът с библиотеките през Средновековието, които са заключвани и рядко посещавани. Той не отхвърля концепцията, че е важно книгите да се пазят, но смята че трябва да се популяризира използването им. Според автора без да се използват материалите, те имат малка стойност. Като привлича вниманието върху ползването, Ранганатан се насочва към въпросите, свързани с достъпа до колекциите, местоположението на библиотеката, политиката на заемане, работното време, библиотечното обзавеждане и професионалната квалификация на библиотекарите.

Библиотеката на НБУ е създадена през 1995 г. 17 години по-късно библиотечният фонд възлиза на 118 445 тома, в по-голямата си част подреден на свободен достъп. Статистическите данни показват, че през 2011 г. са използвани 100 685 библиотечни документа, а това е 85 % ефективност на фонда. За да увеличи ползваемостта на колекциите си, Библиотеката на НБУ промени правилата си, като осигури възможност

на студентите да заемат за въщи единствен екземпляр от книги за 3 дни. Данните за февруари и март т.г. показват с 20 % увеличение на ползваемостта на книгите в сравнение със същия период за предишната година – преди промяната на правилата.

Традиционните колекции са на разположение на читателите 82 часа седмично, а електронните информационни ресурси от книги, справочни и периодични издания са достъпни 24 часа 7 дни в седмицата (24x7), извън локалната библиотечна мрежа. Осигуреният дистанционен достъп до пълнотекстовите бази данни увеличи ползваемостта на електронните колекции 10 пъти през 2011 г. спрямо 2010 г.

Библиотеката привлича и с модерно функционално обзавеждане, което включва достъп до читалня с места за самостоятелна и колективна работа, както и мека мебел, аранжирана на трите нива на библиотечния комплекс за по-удобно четене. На разположение на читателите е фойе, оборудвано с машини за кафе, напитки и сандвичи. Благодарение на комфортната среда посещенията (134 558) в библиотеката през 2011 г. са се увеличили с 3 498 в сравнение с 2010 г. (131 060).

За да бъдат използвани колекциите, важно е библиотечните специалисти да са компетентни и да предлагат качествено обслужване. Библиотекарите в НБУ са професионалисти, които освен образование в областта на библиотечно-информационните науки имат допълнителни квалификации. Това им осигурява възможност да изпълняват чисто функционалните си задължения към отделите, като едновременно ги съчетават с работата си по различни проекти:

- интеграция на електронния каталог с други информационни системи и софтуери за провеждане на обединено търсене в ресурсите;

- поддръжка и развитие на сайта;
- електронно списание;
- пробен достъп и абонамент за бази данни;
- създаването на информационни (електронни и традиционни) издания;
- научен електронен архив на НБУ;
- поддържане на връзки с департаментите;
- реклама на библиотеката;
- дигитални колекции и др.

За да бъдат компетентни съветници на читателите, те развиват и усъвършенстват уменията си както чрез обучения на работното място, така също и чрез участия в семинари – „Добри библиотечни практики“ и „Ден на технологиите“ на БИК, конференции на ББИА, LIBER и др.

За всеки читател – подходяща книга

Съгласно втория закон всеки читател трябва да получи материалите, от които се нуждае. Според Ранганатан всеки има право на библиотечни услуги и на образование. Това задължава както библиотеките, така и библиотекарите и читателите. Библиотекарите трябва да притежават знания, за да бъдат полезни на читателите. Важно е колекциите да отговарят на специалните интереси на общността и библиотеките да популяризират и рекламират услугите, най-вече за да привличат потребители.

Развитието на фонда на Библиотеката на Нов български университет се определя от

необходимостта да бъде осигурен с информационни ресурси учебния и на-

Професия

учноизследователските процес. Методите на комплектуване включват: покупка, дарение, вътрешен депозит и книгообмен, като консултирането и съгласуването с департаментите, както и изследване на ползваемостта са в основата на спазването на втория закон.

Предложените заглавия за покупка (книги, периодични издания, бази данни и др.) предварително се съгласуват с департаментите и се одобряват всеки месец от Библиотечен съвет. В списъците влизат и заглавия, потърсени от студенти. Получените чрез дарение и книгообмен документи се консултират с преподаватели и се каталогизират онези, които отговарят на изучаваните специалности в университета. Вътрешният депозит осигурява постъпление на изданията на университета в библиотечния фонд, както и съхранение, и достъп до защитените бакалавърски, магистърски тези и дисертации.

Изследването на ползваемостта е друг подход, който се използва при комплектуването в Библиотеката на НБУ. При най-четените книги се увеличава екземплярността или се дигитализират в случай, че не са налични на пазара. Подновява се абонаментът само на периодични издания и бази данни с ползваемост. Поддържането и анализирането на статистическите отчети е важна част от работата на библиотекарите.

Цифрите през 2011 г. показват, че от придобитите библиотечни единици преобладават книгите със 73,2 %, от друга страна, при заетите библиотечни документи по вид на първо място са книгите – 81 %. Разпределението по език показва, че са придобити най-много документи на български език – 70 %, на второ място са документи на английски език – 10,3 %. При заетите документи съответно са използвани 77 % на български и 23 % на други езици. Цифрите показват почти стопроцентова удовлетвореност на читателските търсения. Подобни са примерите с придобити и заети документи по област на знание, по тип и др. Библиотеката се грижи читателят да получи необходимите му материалите.

За да са информирани читателите за наличието на ресурсите, от които се нуждаят, Библиотеката на НБУ разработи маркетингова стратегия. Всеки месец е-бюлетин с новите заглавия се разпространява чрез сайта, университетската информационна система и социалните мрежи. На видно място е разположен специален стелаж, на който всеки ден се излагат новите книги, преди да бъдат подредени по отдели на знанието във фонда на свободен достъп. Избраният визуален начин на реклама улеснява допълнително читателите да намерят подходящите заглавия. На всеки две седмици най-четените заглавия се представят във Facebook и в блога на библиотеката. Организиран се и тематични изложби по различни поводи с материали от различни колекции, като се популяризират информационните източници по избраната тема и се насърчават читателите да открият търсеното четиво.

Вторият закон на Ранганатан е свързан с мястото на библиотеката в обществото и мисията на библиотекаря – да намери и предостави на всеки знанието, от което се нуждае, независимо от неговото образование, религиозни, политически пристрастия, физически, ментални или друг вид особености.

Библиотеката на НБУ е отворена за посещения на граждани, които не са свързани с университета. Външните посетители през 2011 г. съставляват 5 % от регистрираните читатели, като инициативата „Ден на отворените врати“ създава възможност за безплатни посещения, веднъж месечно и допринася за увеличаване на броя им.

Библиотеката предоставя безплатни услуги за незрящи читатели от цялата страна. От началото на инициативата през 2008 г. досега 52-ма потребители със зрителни проблеми са получили по заявка подходящи за тях 452 документа в аудиоформат.

За всяка книга – подходящ читател

Този принцип е свързан с втория закон, но е посветен на самия библиотечен документ, като се набляга, че за всяка книга има читател, комуто би била полезна. Ранганатан споделя, че библиотеката може да измисли различни методи, за да осигури на всяка книга подходящ читател. Лесният достъп до ресурси е един от методите, който улеснява потребителите да получат информация за каквото им е необходимо. Същността на закона е да се даде на читателите, които не знаят какво точно им трябва, подходящи на запитването им информационни ресурси. Исторически погледнато справочно-библиографските дейности в библиотеките са свързвани с третия закон, като в днешно време говорим за виртуално справочно обслужване.

За да бъдат четени, документите от традиционните колекции в Библиотеката на НБУ са подредени на свободен достъп, а електронните ресурси се ползват както в локалната мрежа на университета, така и извън нея денонощно. Всяка година фондът на свободен достъп се актуализира. Книгите, които са неизползвани 5 години, се подреждат в хранилище и обратно: книга, потърсена от читател, която се намира в хранилище, се подрежда на свободен достъп. През 2011 г. лесният достъп до колекции в НБУ осигури 43 994 книги да бъдат заети от читатели за вкъщи, а още 56 691 документа да бъдат ползвани в читалня. Денонощният достъп до базирани улесни прочитът на 150 000 електронни статии и книги през 2011 г.

Библиотекарите в НБУ прилагат професионалните си умения и съдействат всеки информационен ресурс да достигне до читателя, на който е необходим. От създаването си през 1995 г. библиотеката предлага изготвяне на писмени тематични библиографски справки. През 2011 г. библиотечните специалисти са изготвили 30 библиографии, като са предоставили на читателите 119 библиографски източника по заявените теми, като няколко хиляди заглавия са препоръчани. Приложението на съвременната интерпретация на закона включва виртуално справочно обслужване през услугата „Попитай библиотекаря“ – само през 2011 г. са направени 610 справки. Чрез друга услуга „Моите списания“ са изпратени 52 020 съобщения през 2011 г. със сканирани съдържания на списания. Целта е всяка статия да намери интересувания се от нея читател.

Пестете времето на читателя!

Този закон обръща внимание, че библиотечните услуги трябва да отговорят ефикасно на нуждите на потребителите. Ранганатан препоръчва да се използват подходящи бизнес методи за подобряване на библиотечния мениджмънт. Според него централизирането на фонда на едно място осигурява предимства. Добрите библиотечни специалисти трябва да притежават не само библиографски умения, но и технически умения за каталогизиране, подаване на поръчки, изготвяне на справки, знания за работа на заемна служба и т.н.

Спестяване на времето на читателите е основна задача на библиотекарите. Това е и причината да бъдат създавани каталози, библиографии, индекси, резюмета и

др. В днешния виртуален свят тази концепция е особено важна и нейното значение нараства.

Спестяването на времето на читателя е свързано с въпроса как всъщност е организирана информацията и какви библиотечни услуги са създадени за улеснение на потребителите.

Електронният каталог на библиотеката на НБУ пести времето им, като осигурява възможност за провеждане на търсене по различни критерии – автор, заглавие, ключова дума и др. Чрез каталога те получават достъп не само до библиографска информация, но и до съдържание на документите, изображения на кориците, като някои книги са достъпни с пълен текст или с части от него. Тази функционалност ги подпомага бързо да се ориентират в списъка с документи и бързият подбор на подходящо заглавие отнема по-малко време.

Библиотечните специалисти в НБУ оказват съдействие на читателите си, като извършват редица услуги за тях. Освен вече споменатите по-горе „Попитай библиотекаря“, „Писмена тематична библиографска справка“ и „Моите списания“ читателите ползват още услугите „Заявка за търсена книга“, „Междубибliотечно заемане“ и др. През 2011 г. са изпълнени 1103 читателски заявки за търсени книги. Услугата „Междубибliотечно заемане“ се използва, когато Библиотеката на НБУ не притежава търсените документи. През 2011 г. са осъществени 462 поръчки, като са доставени 270 книги и 192 статии от периодични издания чрез 13 библиотеки в България и 45 от други страни.

Библиотеката е развиващ се организъм

Този закон е свързан преди всичко с нуждата от вътрешна промяна, отколкото с промяна в заобикалящата среда. Според Ранганатан библиотеката трябва да увеличава персонала си, колекциите и посещенията на читателите. Това включва увеличаване на физическото пространство, читалните, стелажите и мястото за каталози.

В контекста на закона библиотеката на XXI век продължава да се развива. Макар че днес се акцентира на дигиталната информация, физическото пространство на библиотеката продължава да има значение за разполагане на колекции, компютърни терминали, зони за индивидуална и колективна работа и др. Развива се и библиотечната професия с придобиване на нови умения, свързани с появата на интернет, електронните ресурси и услуги.

Библиотеката на НБУ се променя и развива непрекъснато

От създаването си през 1995 г. досега тя:

- разшири физическите си пространства 30 пъти. Започвайки дейността си от една стая със 100 кв.м. площ днес библиотечният комплекс е разположен на 3000 кв.м. и включва пространства за свободен достъп до колекции, многофункционална читалня, компютърни и копирни центрове, модерно оборудвани хранилища с мобилни стелажки, офиси за 26 членен екип от библиотечни и компютърни специалисти и др.;
- увеличи библиотечния си персонал 8 пъти. От трима служители в началото днес в библиотеката работят 26, разпределени в три отдела – *Комплектуване и каталогизация*, *Библиотечни и информационни услуги* и *Техническа поддръжка и услуги*;
- увеличи библиотечния си фонд 49 пъти. През 1995 г. библиотечният фонд на

НБУ се състои 2426 книги и учебни помагала, а през 2011 г. достигна 118 445 тома, който включва различни видове колекции;

- увеличи читателите си 126 пъти. Първите регистрирани читатели през 1995 г. са 120, а през 2011 г. те са 15 157;

- увеличи посещенията 565 пъти. През 1995 г. библиотеката е посетена 238 пъти, а през 2011 г. – 134 558;

- увеличи заетите документи 179 пъти. Заетите документи през 1995 г. са 563, а през 2011 г. – 100 685.

- увеличи работните часове 2 пъти. След създаването си през 1995 г. библиотеката работи от понеделник до петък от 9.00 до 17.30 ч., с почивни дни събота неделя, или 40 часа седмично. През 2011 г. тя е била отворена 82 часа седмично през седмицата – от 08.00 до 21.00 ч., а събота и неделя от 09.00 ч. до 17.30 ч., без почивни дни.

В днешно време развитието на библиотеките е свързано с внедряването на технологични иновации.

За да повиши качеството на обслужването си, Библиотеката на НБУ още през 1998 г. смени традиционния каталог с електронен и внедри интегрираната библиотечна информационна система на фирмата EOS International, която автоматизира всички дейности. Създаде редица технологични улеснения за читателите си – като SMS известяване за просрочени документи, презаписване по електронен път, заплащане на услуги чрез читателска карта, електронни поръчки на услуги, мобилен уебсайт, обединен вход за търсене в колекции, издирване на книга чрез мобилно устройство, осигури дистанционен достъп до пълнотекстови електронни ресурси, внедри терминал за самостоятелно заемане и връщане на книги.

Петте закона на Ранганатан са съществени класически принципи, свързани с равния достъп до образование чрез библиотеките. Макар и създадени преди почти век, концепциите на автора са актуални за съвременните библиотеки. Библиотеката на Нов български университет е създадена и се развива, за да се ползват колекциите, за да имат читателите подходящи книги, а книгите – читатели, за да се пести времето на търсещите информация и знание.

Литература

1. **McMenemy**, David. Ranganathan's relevance in the 21st century. – In: *Library Review*, 2007, Vol. 56, № 2, p. 97–101.

2. **Leiter**, Richard A. Reflections on Ranganathan's Five Laws of Library Science. – In: *Law Library Journal*, 2003, Vol. 95, №. 3, p. 411–418.

3. **Ranganathan**, S. R. The Five Laws of Library Science. London : Edward Goldston, 1931.

4. **Нов български университет – Библиотека**. Годишен отчет 2011. София : НБУ–Библиотека, 2012.

5. **Терзиева**, Н. Библиотечно управление : [Магистърска теза] / Надя Терзиева ; доц. д-р Руслан Пенчев. София : Нов български университет. Департамент Иконом. и бизнесадмин., 2001.

ЮБИЛЯРЪТ ПРОФ. Д-Р АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

*Симеон Недков**

Докато мислим, че сме „на попрището жизнено в средата...“ изведнъж ни връхлитат първите юбилеи. Така разбираме, че пред нас, макар и златна, е дошла есента на живота...

За човек като Александър Димчев, по рождение с нерушим спортен дух, жизнен и енергичен, нищо „есенно“ не подхожда. За съжаление ЕГН-то отразява нумолия ход на времето! През юни 2012 г., ще не ще, Александър Димчев ще отброи 60 лета зад гърба си. Остава единствено утехата, че стореното през годините не е било „нахалос“.

Последните 30 години Александър Димчев посвети изцяло на библиотеките и библиотечното образование. Университетите и библиотеките са неразривно свързани. Няма наука и образование без библиотека и обратното. Затова най-продължителният му професионален опит се натрупва в Университетска библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“ и в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Философския факултет.

В Университетската библиотека Александър Димчев се утвърждава като специалист и ръководител. През периода 1981–1987 г. той заема длъжността заместник-директор. След спечелване на конкурс за научен сътрудник през 1985 г. започва сериозната му научноизследователска работа.

Качествено нов етап в кариерното развитие на Александър Димчев е изборът му за доцент в катедра „Библиотекознание научна информация и културна политика“ при Философския факултет на СУ. На него са поверени основни лекционни курсове по библиотекознание в специалност „Библиотечно-информационни науки“. Натрупаният практически опит и научните му изследвания намират място в лекциите пред студентите. Бързото му утвърждаване като преподавател спечелва доверието и уважението на колегите му от катедрата. След изтичането на втория мандат на проф. А. Гергова, той е избран за ръководител на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Философския факултет на СУ.

Организационният опит и професионализмът на доц. Александър Димчев е забелязан от Деканското ръководство на Философския факултет и през 2000 г. той е поканен за заместник-декан. В трудните години на прехода Философският факултет се утвърждава като най-инициативния за радикални промени в организацията на учебния процес и научноизследователската работа факултет в Софийския университет. Сериозен принос за тези успехи има зам.-деканът на ФФ Александър Димчев. Така той утвърди авторитета и на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, от която е издигнат.

Последните осем години от професионалната реализация на проф. д-р Алек-

сандър Димчев са свързани с успехите на Философския факултет на СУ, чийто декан е той в два поредни мандата. Избирането му начело на най-големия, с над 200 преподаватели и над 3000 студенти факултет, е признание и за катедрата и специалността „Библиотечно-информационни науки“. За първи път Философският факултет се оглавява от специалист по библиотекознание. Със своите забележителни комуникативни качества проф. д-р Димчев успява да обедини силите на осем специалности, няколко центъра и катедри от факултета, за да се постигнат завидни резултати в учебната работа, научноизследователската и проектната дейност.

Най-забележителните видими придобивки за Философски факултет са двете модерни филиални библиотеки – в Ректората, заедно с Исторически факултет, и в т. нар. кампус „Изток“ – за специалностите Политология, Социология, Публична администрация и Европеистика. За студентите и преподавателите е осигурен достъп до световноизвестни бази данни в областта на обществените науки.

През двата мандата на проф. д-р Александър Димчев във Философския факултет се инвестираха значителни средства за създаване на съвременна материална база. Сега тя позволява реализацията на качествен учебен процес, при който се използват всички съвременни аудио-визуални и технически средства, осигуряващи атрактивни презентации. Закупени бяха достатъчен брой компютри, необходими за работата на студентите и преподавателите. Положиха се основите за използване на електронни форми на обучение чрез платформата Moodle.

На своя първи значим юбилей проф. д-р Александър Димчев може спокойно да обърне поглед към извървения от него професионален път. Успешната му професионална реализация е потвърдена пред неговите колеги от катедрата с избирането му за професор по библиотекознание. Ръководните му качества са оценени от преподавателите от осем специалности в най-големия факултет на СУ – Философския, които го избират в два последователни мандата за Декан. Високият му професионализъм е всепризнат и от библиотечната общност с избирането му за председател на Съюза на библиотечните и информационни работници.

Специфичната историческа съдба на българите ги е лишила от потомствени благородници, но не и от благородни хора. Александър Димчев е един от тях. Неговият 60-годишен жизнен път е низ от благородни дела, за които той никога не говори, а ние, неговите колеги, само можем да се досещаме, разбирайки за благодарностите на подкрепените от него морално и материално студенти в неравностойно положение.

В юбилейната 2012 г. да пожелаем на колегата, приятеля и човека Александър Димчев крепко здраве, да покорява нови професионални и научни върхове, да не губи своя спортен хъс за победа и да бъде все така човечен и отзоваващ се на всички социални неправди.

Честит юбилей!

На многая лета!

** Проф. д. изк. Симеон Недков е ръководител на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*

ПРОФЕСОР Д-Р АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ И БИБЛИОТЕКИТЕ

Мария Капитанова

Всеки човек се ражда с път, предназначава се от звездите. Професор Александър Димчев вече повече от 30 години върви по пътя на библиотекознанието, то става неговата съдба.

На пръв поглед, случайното му попадане в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ през 1973 г. е нещо временно, но ето вече толкова години върви по този път, независимо от исторически превратности, трудности, ръководни и административни задачи.

Израснал в семейство на военен, Александър Димчев е възпитан като дисциплиниран, отговорен, честен и уважаващ другия човек. Това са качества, оформили го като личност и които стават неговата житейска философия.

След военната служба постъпва на работа в Народната библиотека (1973–1975). Завършва висше образование – Педагогика, в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1979), една година работи като учител в София, но в 1980 г. е отново в Народната библиотека, където специализира библиотекознание. Оттук нататък неговият живот е неотлъчно свързан с библиотеките.

Университетска библиотека

Един млад човек с желание навлиза в професията и дава сигнали за траен интерес. Това не остава незабелязано от колегите. Оценява го ст.н.с. Стефан Кънчев, дългогодишен сътрудник в Народната библиотека и отскоро директор на Университетската библиотека (1975–1990), и го кани за заместник-директор на Университетската библиотека. На този пост Александър Димчев е от 1981 до 1987 г.

Тук той попада в съвсем различна работна среда. Университетската библиотека, със своята близо 100-годишна история по това време, се е развивала и растяла заедно със Софийския университет. Тя има съвсем друга структура от тази на Народната библиотека, състои се от Централна библиотека, където се извършва централизирано комплектуване и каталогизация, и Филиални библиотеки към факултети и някои катедри. Тази структура изисква балансирано ръководство, свързано с информационното осигуряване на преподавателския и изследователски процес в Университета, от една страна, и от друга, взаимоотношения с ректорското ръководство при отстояване позициите и интересите на библиотеката.

Александър Димчев бързо опознава УБ и нейните проблеми, спечелва доверието на колегите със своето желание да се учи, да се развива, с усета си към новото, с комуникационните си умения. Основните направления, в които работи, са: информационните технологии, автоматизацията на библиотечните процеси, научната информация, управлението – направления, които се развиват значително под негово ръководство. През 1985 г. той е вече научен сътрудник в Университетската библиотека.

През 1988 г. Александър Димчев специализира във Франция (по програма на ЮНЕСКО) по проблемите на организация на библиотечно-информационните дей-

ности и новите информационни технологии. Запознаването с работата на френски университети и техните библиотеки и с информационни институции – Сорбоната, университета в Страсбург, центъра „Помпиду“, Националният център за научни изследвания (CNRS), определено го насочват към научна информация от нов тип – използване на бази от данни, перспективна тема за Университетската библиотека.

Следва специализация в Германия (1991) по линия на Германското междубиблиотечно дружество по проблеми на управлението на библиотеките. Запознава се с университетски библиотеки и центрове за научна информация в Берлин, Кьолн, Франкфурт на Майн, Лайпциг.

През 1993 г. специализира в Израел – цел: автоматизация на библиотеките и изучаване на програмни продукти. По същата тема е и специализацията му в Белгия, Льовен (1993).

Тези специализации предопределят трайния интерес на Димчев към научната информация, автоматизацията на библиотечните процеси, управлението на библиотеките. Резултат е докторска дисертация на тема: „Научно-информационното осигуряване на научноизследователския и учебния процес във висшите учебни заведения“ (защитена 1993).

Най-голям принос Александър Димчев като зам.-директор на Университетската библиотека има в областите:

- Внедряване на автоматизирани бази от данни за нуждите на преподавателите от Софийския университет.

- Организиране честване 100-годишнината на Университетската библиотека (1988) – научна конференция, изложба, юбилеен сборник „100 години Университетска библиотека“ (1989).

- Автоматизация на библиотечните процеси, избор на програмен продукт, дообработване и разширяване продукта АБ, съвместно с програмистите, за нуждите на голяма библиотека с филиална структура, каквато е Университетската библиотека. Следва закупуване на нов продукт – израелския ALERH. Първа Университетската библиотека започва работа с такъв библиотечен продукт от висока класа.

- Създаване на работни групи от водещи специалисти от различни библиотеки за разработване на важни библиотечни проекти с национално значение.

Времето, през което Димчев е в Университетската библиотека, е време на натрупване на опит, знания, управленчески умения, то е плодотворен етап в неговото професионално израстване.

Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” – Софийски университет „Св. Климент Охридски“

От 1997 г. Александър Димчев е доцент по библиотекознание и постъпва на работа в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ в Софийския университет, Философски факултет.

Независимо от голямата учебна заетост в катедрата, проф. д-р Александър Димчев е експерт и консултант по проблеми на библиотечното дело в: Министерството на културата, Министерството на науката и образованието, ЮНЕСКО, Фондация „Отворено общество“, Световната банка, Британския съвет – България, Програмата „Глобални библиотеки“ на Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“. Ръководи изследователски проекти в областта на библиотечно-информационната дейност, висшето образование, участва и ръководи международни програми и научни форуми.

От 1999 до 2003 г. Александър Димчев е ръководител на катедрата.

Университетски преподавател

Учебната дейност на Александър Димчев е свързана на първо място със студентите от катедрата БИНКП, на второ – с курсове към Центъра за продължаващо обучение на библиотекари и курсове към чуждестранни университети.

Курсове в катедра БИНКП

Бакалавърска програма: Библиотекознание. История на библиотеките; Библиотечни фондове. Създаване, организация и управление; Организация и управление на библиотеките; Потребители и ползване на библиотеките.

Магистърски програми: Библиотекознание. Организация и управление на библиотеките; Сравнителна библиотечно-информационна политика; Стратегии на развитие на библиотеките; Информационен брокеринг.

Една от магистърските програми в катедрата – Управление на информационните ресурси, е създадена заедно с проф. Херберт Ачлейтнер от Щатския университет в Емпория, САЩ, съгласувана е с университета в Девънтър, Холандия, а Димчев е координатор на тази програма (2003–2005).

В платформата Moodle на специалност БИНКП Александър Димчев въвежда материали в областта на библиотечното дело в България на английски език, а за нуждите на дистанционното обучение на българските студенти – учебни материали на български език.

За дистанционното обучение на английски език в магистърски програми, създадени от Философския факултет на Софийския университет и Университета Игнатий, Ню Йорк, САЩ, участва с курсове: Глобална информационна инфраструктура и Информационни системи и интернет ресурси. В Щатския университет в Емпория е лектор с тема „Библиотечно дело и информационна политика“.

Курсовете към Центъра за продължаващо обучение на библиотекари при Съюза на библиотечните и информационните работници (СБИР) и катедра БИНКП, които Димчев води, са: Управление на библиотечните колекции; Набиране на средства и лобиране; Организация и управление на библиотеките; Организация и управление на фондовете и информационните ресурси на библиотеката; Нормативна база на библиотеките; Стратегии за развитие и управление на библиотеките.

В дейността на Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ участва в разработването на курсове и методики за обучение на библиотекари от обществените библиотеки по темата „Организация и управление на работата на обществената библиотека“ с два модула – Визия за съвременната българска библиотека и Управление на обществените библиотеки.

Без да омаловажаваме изреденото дотук, не може да не изтъкнем, че най-голям проф. Александър Димчев има в израстването на студентите от катедрата. Той се отнася и внимание към тях, включва ги в научни изследвания, установява контакти със сродни катедри от чуждестранни университети, организатор е на научни конференции и семинари с участие на български и чуждестранни студенти, съдейства за обмяна на опит между нашите студенти и студенти от други университети от Европа и САЩ, както и летни училища с наши и с чуждестранни студенти. Организатор е на:

- Пет международни студентски конференции GLOBENET със сътрудничеството на Щатския университет Емпория.

- Международни студентски семинари по линия на ISSS (Международно лятно училище) със студенти от специалност „Библиотечно-информационни науки“ от

СУ и студенти от съответните катедри от Варшавския университет, Университета Денфър, Холандия, Вилнюския университет, Литва, Висшето училище по приложни изкуства и комуникации в Хановер, Германия. Семинари са провеждани в Китен, България; Завоя и Ярочин, Полша; Хеескерк, Холандия; Волфенбютел, Германия.

- Обмяна на опит на студенти от специалност БИН в университета Ситън Хол, Ню Джърси и Йелския университет, САЩ.

- Участие на студенти от катедрата с доклад в международна конференция в Белград, Сърбия.

- Обмяна на студенти от Философския факултет по линия на европейската програма „Еразмус“ в около 60 университета в Европа.

Александър Димчев е научен ръководител на над 50 дипломни работи на студенти от специалността БИН.

Ръководство на научноизследователски проекти

Проф. Александър Димчев е инициатор, автор, съавтор и ръководител на множество научни проекти: „Изграждане и развитие на Национална автоматизирана библиотечно-информационна мрежа в България“ (1993–2000); проект на СБИР за разработване на библиотечно законодателство (1997–2000); „Шанс за българските библиотеки за 21. век“ (1998–2000); проект за създаване на „Национален център за продължаващо образование на библиотекари“ (НЦОП) към катедра „Библиотечнознание, научна информация и културна политика“ при Софийския университет и Съюза на библиотечните и информационните работници (2000), ръководи го (2001–2004); проект за създаване на Ресурсен център (2001) и Интернет център (2002) към Философския факултет; участва в проект на Философския факултет на тема: „Изследване и анализ на потребностите от комуникация в индустриални предприятия“ (2006); проект „Правна регулация на библиотеките и библиотечно-информационните дейности в България“, инициран от Българската библиотечно-информационна асоциация с подкрепата на Министерството на културата, Британския съвет – София, Съвета на музеи, библиотеки и архиви във Великобритания. Резултат: Закон за обществените библиотеки (2009); проект „Анализ на научно-информационното осигуряване на научната дейност“ във Философския факултет (2008); проект „Изследване на информационните потребности във Философския факултет“ и създаване на Учебно-информационен център (2009).

Декан на Философския факултет

От 2003 до 2011 г. проф. Александър Димчев е декан на Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, член е на Академическия съвет през същия период, а на Факултетния съвет – от 1999 г. Като представител на Философския факултет е член на: Специализиран научен съвет по философски науки към ВАК (2004–2008), Специализиран научен съвет по библиотечно-информационни науки към ВАК (2005–2010), Научен съвет към Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ (от 2011).

Качествата на Александър Димчев като специалист и учен са оценени от редица български и чуждестранни институции, на които той е член и е техен представител. Ще споменем някои от тях:

Български: Редакционна колегия на сп. „Библиотека“ (от 1998), Съвет по биб-

Професия

лиотечно дело към Министерството на културата (1992–1994, 1997–1999), Научен съвет на Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (от 2000).

Международни: Alliance of Universities for Democracy (от 2000), EUCLID (Европейска асоциация по библиотечно-информационни науки и изследвания) (2000), People to People International, Организационен комитет и редакционна колегия на „Globnet“ (2000–2010), член-кореспондент на IFLA (Международна федерация на библиотечните асоциации), Секция по образованието (от 2005), Редакционна колегия на сп. „Јвне библиотеке“, Белград, Издателски съвет на сп. History of Education and Children s Literature.

С времето научните интереси на Александър Димчев в областта на библиотекознанието и научната информация се задълбочават, като, например, можем да изредим: информационен брокеринг, библиотечно законодателство, стратегии за развитие на библиотеките и то вече и на обществените, организация и управление на библиотеките и на информационните институции, информационна политика, научно-информационно осигуряване на науката и образованието, организация и управление на информационните ресурси.

Приносител на Александър Димчев като изследовател са в областите на:

- Информационното осигуряване на образованието и науката.
- Превръщане на библиотеките на университетите в модерни информационни средища, посредници и генератори на идеи. Решенията, които предлага, могат да бъдат мултиплицирани и адаптирани във висшите училища и да послужат за вземане на управленчески решения при създаването на интегрирана информационна среда.
- Подготовка и развитие на библиотечно-информационните специалисти в България, тяхното професионално израстване.
- Анализ на политиките на Европейския съюз към библиотеките и информационния сектор. Очертани са насоките на Съвета на Европа и EBLIDA за библиотечното законодателство и в този контекст прави анализ на българските на фона на европейските практики.
- Изследване на създаването и развитието на фондовете на библиотеките на университетите и висшите училища в България.
- Разработване на нормативни актове за българските библиотеки.
- Новите информационни технологии и рисковете за подрастващите.
- Библиотеките в годините на прехода.

Проф. д-р Александър Димчев има множество публикации по посочените по-горе теми: 18 монографии, студии и учебници – самостоятелни и в съавторство; 85 статии в България и 37 статии в чужбина; редактор и съставител е на 31 научни издания и бюлетини; 40 електронни публикации; участвал е в над 100 национални и международни конференции, научноизследователски и образователни проекти и форуми в Полша, Унгария, Германия, САЩ, Русия, Чехия, Словения, Дания, Белгия, Италия, Словакия, Сърбия, Македония, Румъния, Израел, Холандия, Тайланд, Турция, Франция, Великобритания и др.; има над 50 индексирани и цитирани трудове в чужбина в реномирани издания и информационни центрове. Анализирайки цялостната научноизследователска и преподавателска дейност на Александър Димчев, в заключение можем за отбележим, че той има открояващо се присъствие в библиотекознанието, по-специално в организацията и управлението на библиотеките, автоматизацията на библиотечните процеси, научно-информационното осигуряване на университетската наука. Като специалист и преподавател в катедрата „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ има

съществен принос за качеството на образованието и професионалното израстване на младите български библиотечно-информационни специалисти.

Летопис

1952 – роден в гр. София

1967–1970 – средно образование, гр. София

1970–1972 – военна служба

1973–1975 – работи в Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

1975–1979 – следва и завършва Педагогика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

1979–1980 – учител, гр. София

1980–1981 – работи в Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

1981 – квалификационен курс за библиотекари

1981–1987 – зам.-директор на Университетска библиотека

1985 – научен сътрудник, Университетска библиотека

1993 – защита на докторска дисертация

1994–1998 – зам.-председател на Съюза на библиотечните и информационните работници

1997 – доцент по библиотекознание в катедрата

1998–2000 – председател на Съюза на библиотечните и информационните работници

1999–2003 – ръководител на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, ФФ, СУ

2000–2003 – зам.-декан на Философския факултет, СУ

2003–2011 – декан на Философския факултет, СУ

2011 – професор по библиотекознание в катедра „Библиотечно-информационни науки и културна политика“, ФФ, СУ

Професор Александър Димчев : биобиблиография / състав. и ред. Мария Капитанова ; състав. библиогр. Весела Цокева. София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2012. – 96 с., 1 л. портр., 45 с. ил.

ПРОФЕСОР СТОЯНКА КЕНДЕРОВА НА 65 ГОДИНИ

Анка Стоилова

Първото поздравление всеки получава ежегодно на една и съща дата – на рождения си ден. Не го помни, когато е за пръв, втори или трети път в живота му. Радва се през следващите години на детството и младостта и очаква с нетърпение изненадата, скрита в подаръците и във веселието на празника. През годините на зрелостта човек може да запази или да промени отношението си към рождения си ден. След това идват юбилеите, които се честват през пет и десет години.

Два юбилея настъпиха и за проф. Стоянка Кендерова, автор, който е добре известен на читателите на списание „Библиотека“. Първият бе през 2007 г. по случай нейната 60-годишнина. Той бе отбелязан подобаващо с издаването на юбилейния сборник „Общуване с Изтока“. Вторият бе през тази година. След поздравленията и цветята, поднесени от колегите на юбиляра, към пожеланията за крепко здраве и нови творчески завоевания, от свое име и от името на читателите се присъединява и списание „Библиотека“.

Особено е приятно да се възкликне: „Честит рожден ден! Честит юбилей!“ за човек, когото познаваш от години, с когото делиш грижите и радостите на делника и усмивката на празника. Ето защо приех като естествена идеята на колегата Петър Величков още веднъж да почетем и уважим нашия юбиляр, така както е прието при нас.

Ще си позволя едно малко отклонение, за да вметна, че в други традиции, между които са тези на арабите, на персите и... на аборигените в Австралия, не е прието и е странно човек да празнува рождения си ден. Ако причините за различията в тези обичаи при нас и при мюсюлманските народи могат да се търсят във вярата, то интересен е въпросът какви са тези причини при коренните жители на Австралия, които наричат себе си „Истинските хора“. Ще се позова на Марло Морган, авторка на романа „Заслушани в молитвата на Вселената“, за да потърся отговор, доколкото мога.

Поемам риска да съпоставя, без да давам оценки, без да бъда изчерпателна, честването на юбилей при нас и неговия аналог при аборигените. Какво празнуват „Истинските хора“ на Австралия. Марло Морган разказва:

През време на пътешествието на два пъти се случи да празнуваме и отдаваме почит на нечий талант. На всекиго се посвещава специално честване, но то няма нищо общо с възрастта или рождения ден – то е признание за уникалност и принос към живота. Племето вярва, че предназначението на изтеклия период от време е да даде възможност на човек да стане по-добър, по-мъдър, да изрази все повече и повече от своето съществуване. Така че, ако през тази година си станал по-добър в сравнение с миналата, и само ти си го знаеш със сигурност, то ти свикваш празненство. Щом съобщиши, че си готов за това, всички останали се отзовават да те уважат.

Едно от честванията, които имахме, беше за жена, чийто талант или лекарство в живота се състоеше в това да изслушва. Името ѝ беше Пазителката на Тайни.

...колко малко се иска понякога, за да допринесеш полза за твоето общество и колко чудесно е да познаваш и изпитваш чувството за собствената си стойност. Тази жена знаеше своите силни страни, както и всеки от останалите.

По време на празненството в чест на Пазителката на Тайни различни хора един по един се изказваха какво удобство е да я имат в общността си и колко е ценна работата ѝ за всеки. А тя сияеше скромно и прие похвалите с достойнство на кралица...

В книгата на М. Морган откривам друг ход на мисли, друго възприятие на времето, на живота и на ценното в него. На пръв поглед те са много различни от нашите, контрастиращи са и дори провокиращи. Но само на пръв поглед... Защото в дълбоко скритата си същност те имат общо звучене, тъй като самата им същност има общочовешки измерения.

Ако в общността на аборигените всеки е несравнимо по-тясно свързан с природата и своето обкръжение, при нас връзките са опосредствани не само от урбанизираната ни жизнена среда, но и от множеството институции на обществото, свързани с образованието, трудовата дейност и ежедневно битие. И в резултат външната страна, формалната страна на събитията в живота на мнозина от нас е повлияна, моделирана, и в някаква степен подчинена на институциите...

Ние работим и получаваме своите удостоверения, дипломи, титли, звания... Но този труд не е само вътрешен, духовен, както при Истинските хора от Австралия... Ако в нашето общество се ценят званията и титлите, то е, когато те са доказателство за вложен труд и знания и са свидетелство за постигнати успехи. Тогава и признанието, и празникът са също толкова истински, искрени и необходими колкото за нас, толкова и за аборигените.

Съзирам една особеност в празненствата на аборигените, която е изключително положителна: те следват непосредствено настъпването на събитието, на което са посветени. Може би защото не се нуждаят от „дистанцията на времето“, което да им покаже кое какво е и кой какъв е... Докато ние обикновено отбелязваме с потържествени чествания кръглите годишнини и юбилеите. Те са и повод за по-общия поглед върху постигнатото...

Като своеобразно продължение на тези размисли по повод юбилея на проф. Стоянка Кендерова прилагам справка за създаденото от нея в периода 2008–2011 г. Тя е опит за допълнение към библиографията от сборника „Общуване с Изтока“, за който стана вече дума.

Всички трудове, написани от проф. Стоянка Кендерова, се отличават с широк тематичен обхват. Изследванията разкриват многостранните ѝ научни интереси, на които се е посветила с плам на първооткривател и с постоянство на ерудиран и утвърден учен. Преподавателската ѝ работа, грижата ѝ за развитието на Ориенталския отдел, ръководен от нея, са свидетелство за нейната отдаденост на българската османистика и арабистика.

Честит юбилей, професор Кендерова!

Анка Стоилова

Наградите на ББИА

На 14 май т.г. в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата „Библиотеките – паметта на нацията“, организирана от Българската библиотечно-информационна асоциация и Националната библиотека. Тя бе създадена от доц. д-р Елисавета Мусакова, доц. д-р Цветанка Панчева, гл. ас. д-р Илко Пенелов, Спаска Тарандова, Ани Попова, Ели Попова. Художественото оформление беше дело на Ивелина Велинова.

В експозицията бяха представени ценни образци от богатото книжовно наследство на библиотеките от цяла България – ръкописи от X в. до XIX в., старопечатни издания и периодичен печат от епохата на Възраждането, периодика от Освобождението до 1944 г., архивни документи, фотографии и пощенски картички. Показана бе също и дейността по реставрацията и дигитализацията на книжовните паметници. Експозицията илюстрира основната идея, залегнала в Националната стратегия и програма на Българската библиотечно-информационна асоциация за опазване на книжовното културно наследство в българските библиотеки и осигуряването на достъп до него. Забележителното в нея бе, че тя беше открита едновременно в пет големи библиотеки в страната -Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, Регионалната библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново и Библиотека „Родина“ – Ст. Загора.

С тази изложбата стартира и Националната библиотечна седмица на ББИА, осъществена под патронажа на министъра на културата г-н Вежди Рашидов и с подкрепата на Фондация „Америка за България“. Водещ церемонията бе Ники Кънчев, който даде думата на директора на Националната библиотека, проф. д-р Боряна Христова, която поздрави присъстващите от името на домакините. Почетни гости на събитието бяха архитект Георги Стоев – заместник-министър на културата, Карл Форцхаймър – съпредседател на Фондация „Америка за България“, Любомила Станиславова – депутат от 41-то Народно събрание, Иванка Цанкова – програмен директор във Фондация „Америка за България“, Ваня Грашкина, Бианка Рекенбайл – представител на Гьоте институт и др.

Георги Стоев приветства библиотечните дейци от името на Министерството на културата и официално откри събитието. След това председателят на ББИА, Снежана Янева, прочете обръщението на Асоциацията, апелиращо към отговорност за опазването на българското книжовно наследство и алармиращо държавата и обществото за застрашеното положение на повечето писмени паметници поради липсата на бюджет за поддържане на необходимите условия за съхранението им. Водещият Ники Прочетено беше поздравително писмо от д-р Даниела Петрова, председател на Комисията по културата, гражданското общество и медиите.

Вълнуваща бе връчването на наградите, учредени от ББИА, от заместник-министърът на културата, архитект Г. Стоев. Наградата в категория „Млад библиотекар на годината“ получи Даниела Цветкова, библиотекар от 131-во СОУ „Кл. Тимирязев“ – София. За наградата в категория „Библиотекар на годината“ бяха номинирани Живка Ненова от Регионална библиотека „Дора Габе“ в Добрич, Радка Иванова от Народно читалище „Васил Йорданов – 1942 г.“ – село Нова Черна, Силистренска област, и Христина Кръстева от Народно читалище „Н. Й. Вапцаров – 1924 г.“ – гр. Криводол, Врачанска област. Наградата получи Христина Кръстева. За наградата в

категория „Библиотека на годината“ бяха номинирани Библиотеката на Икономическия университет – Варна, Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово и библиотеката в Народно читалище „Н. Й. Вапцаров – 1924 г.“ – гр. Криводол, Врачанска област. Носител на отличието стана Библиотеката на Икономическия университет.

Доц. д-р Елисавета Мусакова, главен архивист и ръководител на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“, връчи почетни грамоти на родолюбивите дарители от различни възрасти, организации и институции, които подкрепиха програмата „Осинови книга“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Удостоени с грамоти бяха Боряна Савова, Екатерина Йончева, Васка Й. Сандова, Катерина Атанасова, Радостина Янкова, Георги Крумов, Катедрата по англицистика и американистика към СУ „Св. Климент Охридски“, учениците от Природо-математическа гимназия „Иван Вазов“ – Димитровград, учениците от 38-о основно училище „Васил Априлов“ – София, Литературният клуб „Мечтатели“, Френската езикова гимназия „Антоан дьо Сент Екзюпери“ – Пловдив. На служителите на групата Райфайзен в България и на Райфайзенбанк България ЕАД Националната библиотека дължи не само директната финансова помощ за програмата „Осинови книга“, но и косвената, която те осигуриха, като включиха тази програма в собствената си дарителска кампания „Избери, за да помогнеш“.

Тържеството завърши с музикален поздрав от големия български актьор Ицхак Финци, който изсвири на цигулка „Менует“ от Моцарт и пиеса от Крайслер.

Отдел „Библиотечна координация“

В ПАМЕТ НА БРАТЯ МИЛАДИНОВИ

Елисавета Миладинова, Любомир Георгиев

В своя „Календар за година 1875“ Христо Ботев е определил такъв празник – „25 март БЛАГОВЕЩЕНИЕ и братия К. и Д. Миладиновци, родом из Струга“. Малко след тази дата, на 30 март т.г., в Централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ Анета Дончева, заместник-директор на Библиотеката, откри експозицията **„В памет на братя Миладинови. 150 години от гибелта им“**. Тя даде думата на авторите на изложбата: Елисавета Миладинова – потомка на братята от Струга, доц. д-р Александър Гребенаров – председател на читалище „Кузман Шапкарев – 2009“ и доц. д-р Любомир Георгиев от Български исторически архив при НБКМ.

Със своето вълнуващо слово Елисавета Миладинова преведе присъстващите на откриването по славния и трънлив път на предците си – от родния им град край Охридското езеро, през много селища из Балканския полуостров и Русия, чак до лобното им място – цариградската тъмница. Александър Гребенаров сподели своя план: таблата на тази подготвена с много вкус и желание изложба да бъдат показвани в различни места в България, а по възможност и в чужбина, за да успеят повече хора да получат ярка, но и вярна представа за подвига на двамата братя. Любомир Георгиев подчерта, че сборникът на Миладиновци бележи върха на един мощен етап на събиране и издаване на български народни песни и най-изчерпателно представя богатството и качествата на родния фолклор. Поздравление бе поднесено от името на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, който любезно предостави за тази изложба отличени ученически рисунки и есета по темата за Миладинови.

Зрителите на изложбата имаха неповторимата възможност да видят в 11-те витрини част от оригиналните документи на Димитър и Константин Миладинови, съхранявани в сбирките на Български исторически архив при Националната библиотека. Сред тях изпъкнаха писмата от Димитър Миладинов до братя Робевци – ярко свидетелство за възраждането на българския дух в Македония. Освен като фолклорист, Константин Миладинов бе представен и като поет и преводач. Забележителни са стихотворенията му „Побратимство“ и „Думаніе“, отпечатани в списание „Български книжици“ през 1859 г. Своето място в изложбата зае елегията „Тъга за юг“ – най-хубавата му поетическа творба, отпечатана във вестника на Георги Раковски „Дунавски лебед“ на 7 февруари 1861 г. Показан беше и Миладиновият превод на труда на Йоан Флеров „Православни църковни братства в югозападна Русия“, обнародван в Москва през 1858 г., както и български народни приказки, издадени от него в загребското списание „Бисер“ през 1863 г.

Беше припомнен образът на двамата борци за българска църква и просвета, очертан в художествената литература. Представена беше прославата на Стружките братя в „Епопея на забравените“ от Иван Вазов, в „Българи от старо време“ на Любен Каравелов и в повестта на Димитър Талев, посветена на делото им.

Впечатляваха редките книги и възрожденската периодика, предоставени от отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на НБКМ. Сред тях се открояваше главният експонат на изложбата, екземпляр от първото издание от 1861 г. на шедьовъра на

братя Миладинови, сборника „Български народни песни“. Собственост някога на спомоществателя на тази книга – хърватският епископ Йосип Щросмайер, този екземпляр справедливо е определен като „драгоценен“ в бележката, написана в него от издателя на кореспонденцията на Миладинови, изтъкнатия изследовател Никола Трайков. Книгата заемаше своето естествено място – централната витрина.

На витрината вляво от нея се открояваше молитвеник за черквите в Охридската епархия – най-старият запазен документ на български език (с гръцки букви) от Димитър Миладинов. Във витрината вдясно от центъра пък бяха представени ръкописите на народните песни „Мирче и сестра му Ангелина“ и „Два братя“, записани лично от Константин Миладинов.

Тринадесетте табла на изложбата разказваха ясна, стегната и впечатляваща история за живота и делото на Миладиновци. Двамата братя не са били самотници в славното си дело. На отделно табло бяха събрани портретите и бе отдадена почит на техни съратници – Георги Сава Раковски, Кузман Шапкарев, Григор Пърличев, Александър Екзарх, Любен Каравелов. Специално табло бе посветено на други заслужили представители на големия род Миладинови.

Експозицията засягаше важни въпроси за ролята на личностите в Българското възраждане и мястото на Македония в него, относно значението и красотата на народното творчество, за отношенията между българи, гърци, хървати, руснаци в стремежа към просвещение и книжовност. На основата на тези над 100 избрани експоната и на прецизните анотации, които ги поясняваха, зрителите сами можеха да намерят свои отговори.

Организатори на изложбата бяха Националната библиотека, Народно читалище „Кузман Шапкарев – 2009“ и Фондация „Братя Миладинови“. Фотографиите в таблата бяха сканирани от Красимира Иванова, а обработката им бе дело на Иван Добромиров. Художественото оформление на таблата беше заслуга на Надя Николова. Организатор на изложбата бе Георги Мартинов, а художник на витрините – Миролюба Вълчева.

ФИЛМ ЗА ЯНА ЯЗОВА – АКЦЕНТ ЗА ДЕНЯ НА БИБЛИОТЕКАРЯ В БУРГАС

Елка Василева

За 35-ти път в Бургас тържествено бе честван Денят на библиотечните дейци от Бургаска област. В Културен център „Морско казино“ се събраха отдадени на библиотечното дело бургазлии, за да отбележат своя празник и да почетат същевременно равноапостолите Кирил и Методий.

„Класическата представа за библиотеката умира и повлича със себе си всичките штъкащи библиотекари, влажния мирис на прах и безкрайните рафтове книги. Модерните библиотекари пишат блогове, споделят във Фейсбук и Туитър, не се респектират от десетичната система на Дюи, изпреварвайки колегите си от старата школа. Библиотечната система по света претърпява сериозна трансформация“ – изтъкна в словото си директорът на Регионална библиотека „П. К. Яворов“ Наталия Коцева. „Но целта на библиотеките си остава същата – да бъдат свободно и достъпно място, където хората могат да добиват и обменят информация“ – добави тя и пожела на библиотечните дейци да бъдат здрави, можещи и със самочувствие и да изградят новата визия на съвременния библиотекар – динамична, информирана, знаеща и толерантна.

За празника библиотекарите получиха много поздравления. Заместник-областният управител Златина Дукова освен личните си пожелания предаде поздравителен адрес от областния управител Константин Гребенаров. „Вашата дейност се простира много извън вратите на библиотеките, тя спомага за разнообразяване на обществения живот и изграждане на културния облик на Бургаския регион. Чест ви правят ентусиазмът и усилията, които влагате в професията си. Приветствам ви и изказвам своето уважение и благодарност!“ – се казва в поздравлението.

Заместник-кметът по култура и образование в Община Бургас Йорданка Ананиева направи символичен подарък – саксия с цвете. „Както цветето се отглежда, обкръжава с любов, тори и полива, за да дава красота, топлина и уют във всеки дом, така и вие храните, поливате и торите душите на хората, които се обръщат към вас“ – подкрепи подаръка с думи тя и подчерта, че ръководството на Общината оценява условията, при които работят бургаските библиотечни дейци и ще направи всичко възможно да им осигури по-добър дом.

За да бъде още по-емоционален празникът, се погрижиха възпитаници на НУМСИ „Проф. Панчо Владигеров“, които проявиха музикалните си дарби на цигулка, роял и кларинет.

Честването премина под знака на още една годишнина – 100 години от рождението на писателката Яна Язова (Люба Тодорова Ганчева), родена на 23 май 1912 г. Бургас прави първата стъпка към националното честване на писателката. За живота и творчеството ѝ говори специално пристигналият за това събитие писател и журналист Петър Величков, който се е посветил на реабилитацията на Яна Язова в литературата от 1984 г. насам. В своята книга „Яна Язова: проклятието на дарбата“ той разказва за съдбата ѝ, за нейното убийство, за кражбата на оригиналните ръкописи на романите ѝ „Левски“, „Бенковски“, „Шипка“, „Александър Македонски“, „Соления залив“, за намесата лично на Тодор Живков във всичко това... Пред бургазлии Петър Величков сподели: „Морето е стихията, която е най-близко до Яна Язова. Тя е пример как един творец може да остане във вечността, посрещайки злото с вдигната глава“. Чудесна илюстрация към разказаното бе представеният филм за писателката на режисьора Бойко Илиев „Нежната власт“.

ЯНА ЯЗОВА: „И ПАК НАПРЕД САМА АЗ ТРЪГВАМ...“

ИЗЛОЖБА В ЧЕСТ НА 100-ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО Й¹

Марко Цветков

Държавна агенция „Архиви“ отбеляза 100-годишнината от рождението на писателката Яна Язова с представителна изложба **„И пак напред сама аз тръгвам...“**, която беше открита на 7 юни т.г. в изложбената зала „Архиви“ на ул. „Московска“ № 5.

Изложбата проследи живота и творчеството на писателката като вълнуващо пътешествие в нейния драматичен свят. По-голямата част от изложените документални материали се показаха за първи път. Те са неизвестни не само на обществеността, но и на специалистите. В експозицията бяха представени общо над 200 експоната: ръкописи на творби и дневници, снимки, писма, художествени произведения и книги с автографи от личния ѝ фонд и от фонда на проф. Александър Балабанов, които грижливо се съхраняват в Централния държавен архив. Специално за изложбата Националният музей на българското изобразително изкуство предостави уникалния бронзов бюст на Яна Язова, който скулпторът Андрей Николов извайва през 1934 г. Националният литературен музей извади от фондовете си любопитни експонати. Сред тях се открие известният шарж на Яна Язова, дело на Александър Добринов от 1934 г., който е и част от голямата му творба, изобразяваща 106 от най-известните посетители на кафене „Цар Освободител“ до Руската църква в София.

Оригиналите на фотографиите на семейството на Яна Язова са познати само на литературоведите. Сред тях са снимки на двамата ѝ дядовци – по бащина и майчина линия.

Дядо ѝ по бащина линия, Ганчо Колчев Радоев, бил столетник, по професия чешмеджия: „Живял е порядъчен живот, никога не е пушил тютюн. Вино и ракия пиел редовно, обаче никога не се напивал“. През 1933 г., когато Яна Язова вече е набрала популярност, дядо ѝ Ганчо навлиза във второто си столетие. Той е здрав и бодър, без да е изменил начина си на живот и продължава да разказва на внуците си за големите исторически събития, чиито съвременник е бил. Потомък е на болярски род, заселил се в Сухиндол след завладяването на Търново от османските турци.

Друга фотография ни представя семейството на майка ѝ Рада Бешикташлиева. Тя е дъщеря на известния търговец от квартала Бешикташ в Цариград Стойчо Бешикташлиев, родом от Калофер, чийто баща Христо Стоев Дрянков е вуйчо на Христо Ботев и съратник на Васил Левски. За пръв път се излага и снимка на вуйчото на Язова – големият български етнограф, библиограф, краевед и книжовник акад. Никола Начов. Последният остава сирак и за него се грижи дядото на Яна Язова.

¹ Юбилейната изложба за Яна Язова вероятно ще бъде изложена и в родния ѝ град Лом в средата на септември т.г.

Сама по себе си фотографията му пред паметника на Ботев в Калофер е уникална, особено като се вземе под внимание каква рядкост са снимките с образа му. Да припомним, че акад. Начов е автор на биография за Ботев и особено на капиталния труд „Калофер в миналото“, които Яна Язова ползва като източници за романите си „Левски“, „Бенковски“ и „Шипка“ от трилогията си „Балкани“.

Детството и ученическите години на писателката бяха илюстрирани с фотографии от Лом, Пловдив и София, които бяха показани за първи път. Те представляват особен интерес за специалистите. Още като ученичка тя пише поезия и до завършването на гимназията вече има няколко тетрадки със стихове, които посетителите на изложбата имаха възможност да видят. Маркиран бе и краткият житейски път на сестрата на Яна – Мила Ганчева, видна столична адвокатка и съпруга на известния актьор и публицист Никола Балабанов, брат на проф. Александър Балабанов. За пръв път бе показан изключителният ѝ портрет с маслени бои от Владимир Рилски, запечатил красотата ѝ. Като адвокат Мила обхожда бедняшките райони на София, заболява и умира едва 32-годишна.

Личните дневници и фотографии на Яна Язова онагледиха пътешествията ѝ в страната и в чужбина. Именно при тези пътувания писателката черпи картини за своите произведения. Достатъчно е да споменем романа „Александър Македонски“, първият исторически роман с небългарска тематика. За написването му тя посещава Турция, Сирия, Египет и Палестина. Книгата е завършена до края на 1944-а, но от нея са отпечатани само 8 коли, бомба разрушава печатницата и наборът изгаря, а издателят ѝ е убит от новата власт. Поради бурните политически промени това интересно произведение потъва в забвение чак до 2002 г., когато излиза за пръв път, с премиери в София и в Скопие.

Богато илюстрирани са походите на Яна Язова по следите на българските революционери Ботев и Бенковски и разбира се, Апостола на свободата – Васил Левски. Многобройни са и посещенията ѝ на историческия връх Шипка. Именно по тези места тя се зарежда с необходимата енергия и черпи вдъхновението си за написването на впечатляващата историческа трилогия „Балкани“. Последната е била одобрена за печат от издателство „Народна култура“ през 1960 г., но понеже това е първият опит на Язова да наруши изолацията около себе си след 1944 г., властите решават да я принудят да се покае, като напише стихотворение за Георги Димитров. Тя отказва и романът „Левски“ не излиза, независимо от препоръката на Димитър Талев. Последният заедно с Георги Томалевски написва изключително ласкава рецензия за произведението на Яна Язова, която бе показана в оригинал.

Не бяха пропуснати четиримата важни мъже в живота на писателката, а именно проф. Александър Балабанов, милионерът Джон Табаков, художникът Марио Жеков и съпругът – инж. Христо Йорданов. Проф. Балабанов, впечатлен от творчеството ѝ, дава на младата Любка Ганчева поетичния псевдоним Яна Язова и става неин литературен кръстник и покровител, а тя за него остава една непостигната докрай мечта. До смъртта си професорът неизменно носи снимката ѝ в портфейла си и посетителите на изложбата можаха прочетат следното посвещение на гърба ѝ от януари 1932 г.: „На Аксел, който не си чува думите, който не чува отговорите и е лош, лош, безкрайно и непоправимо. От неговата Мо“. Показани бяха оригиналите на писмата, с които Балабанов осуетява сватбата на Яна Язова с индустриалеца милионер Джон Табаков. Краткият романс в Созопол на писателката с един от

най-ценените наши маринисти Марио Жеков бе представен с негови рисунки, специално правени, за да й бъдат в помощ при писането на втория й роман – „Капитан“, излязъл през 1940 г.

Продължилият 16 години семеен живот на Яна Язова с инж. Христо Йорданов (френски възпитаник, заможен, културен, един от ръководителите на Радио „София“) бе богато документиран в множество фотографии и документи. През 1942 г. сестрата на Яна и сестрата на Христо Йорданов гаснат в една и съща болнична стая. Така смъртта събира Яна с Христо и пак тя й го отнема през 1959 г. Благодарение на съпруга си приживе, а след смъртта му – на неговата пенсия, Яна Язова успява да напише най-важните си творби след 1944 г.

Отказът на Яна Язова да угажда на силните на деня и да пише възхвали за светлото комунистическо бъдеще е причината за умишленото й отстраняване от литературния живот за десетилетия наред и обричането й на забвение. В края на 80-те години излиза нейната историческа трилогия, включваща романите „Бенковски“, „Левски“ и Шипка“, която се превръща в една от най-големите литературни сензации на отминалия век. Подобна е съдбата и на дилогията „Соления залив“, единствената антидеветосептемврийска значима творба, която излезе чак през 2003 г. „Соления залив“ е посветен на преврата от 9 септември и на народния съд. В изложбата бяха показани техните чернови, по които Петър Величков подготви издаването им от 1987 г. насам.

Тази изложба е приносът на Държавна агенция „Архиви“ по повод 100 години от рождението на Яна Язова – умишлено отстранената от литературния живот за десетилетия и оставена в забрава писателка.

БИБЛИОГРАФЪТ

ПРОФ. Д-Р ХРИСТО ТРЕНКОВ

ПО СЛУЧАЙ СТО ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ

Донка Правдомирова

През тази година, когато отбелязваме 160 години отечествена библиография, отдаваме почит на още един от видните ѝ представители – **проф. д-р Христо Йорданов Тренков**. Той е от второто поколение библиографи класици след акад. Ал. Теодоров-Балан, акад. Н. Начов и акад. Н. Михов (чиято 135-годишнина бе отбелязана в кн. 1 на сп. „Библиотека“¹).

Д-р Хр. Тренков остава трайно в съзнанието на няколко поколения библиографи преди всичко с монографията си „Специална библиография: Теория, организация, практика“ (1958) и серията „Пътеводители“ по литературата на Националната библиотека. Действителните му библиографски изяви обаче са далеч по-богати и многообразни, а съвкупните му приноси за развитието на отечествената библиография в периода 1945 г. – края на 60-те години на века се вписват в най-значимите ѝ направления: национална библиография, специална библиография, препоръчителна библиография, справочно-библиографска дейност, и се пренасят в новосформиращата се по онова време научно-информационна дейност. Оценявайки приносите му и за собственото си развитие, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ отпечата през 2004 г. подготвената за него персоналия от доц. д-р Нина Шуманова и дъщеря му Вера Тренкова². Дотогава най-значимата статия за научно-творческата библиографска дейност на д-р Тренков бе на доц. Кр. Зотова³, но въвеждащата студия на доц. Н. Шуманова към биобиблиографията, по мое мнение, е най-изчерпателното и многоаспектно изследване днес, допълващо се прекрасно от библиографския текст. И аз няма да го преповтарям, а ще се опитам да представя в друг ракурс творческия портрет на библиографа, да разкрия по-неизвестни моменти от професионалния му път. В този контекст за пръв път ще бъде разгледана и 10-годишната му кореспонденция (1946–1955) с акад. Н. Михов, когото Тренков високо цени и се стреми да достигне библиографската му извисеност. Освен това бих искала да изтъкна, че съставителите на персоналията са имали възможност да работят с архива на библиографа и са разкрили авторството му на редица неизвестни публикации, които са благодатна изворова основа за доизграждане на творческия му портрет.

Христо Йорданов Тренков се ражда на 3 август 1912 г. в Шумен като първо дете в семейството на гимназиалния учител Йордан Христов Тренков от Прилеп. След завършване на основното си образование постъпва в Американския колеж в Самоков и го завършва в София, където колежът се премества. Отбива военната си служба

1 **Правдомирова, Д.** Библиографът Никола Михов. – В: *Библиотека*, 2012, № 1, с. 5–13.

2 **Шуманова, Н., В. Тренкова.** Христо Тренков. 1912–1971: Биобиблиогр. – София: Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2004. – 95 с.

3 **Зотова, Кр.** Жизнен и творчески път на д-р Христо Тренков (1912–1971). – В: *Библиотека*, 1993, № 10, с. 44–48.

като музикант в Гвардейския полк в София, а през 1936 г. се дипломира в Юридическия факултет на Софийския университет. Интересен факт в образователното му израстване е, че през учебната 1933/1934 г. посещава два семестъра лекциите по библиотекознание на акад. Стоян Аргиров. По-късно те ще се окажат благоприятно обстоятелство във втория период на професионалния му път, изцяло отдаден на библиографията. От септември 1937 г. в продължение на две години Хр. Тренков специализира в чужбина, завършва Института за висши международни изследвания при Парижкия университет, специализира и международни отношения в Лондон, а през 1939 г. завършва и Академията по международно право в Хага. Това солидно образование му осигурява работа в Министерството на външните работи, но той продължава и научноизследователския си път. През 1942 г. защитава успешно в Софийския университет дисертация на тема „Правното положение на крайбрежното море“ и му е присъдена научната степен „доктор по правните и държавни науки“. Този отличен старт в областта на правото и на дипломатията обаче е прекратен след установяването на т. нар. народнодемократична власт в България през 1944 г. В началото на 1948 г. д-р Тренков е уволнен от Министерството на външните работи по обясними политически причини и неговата професионална кариера рязко променя посоката си. През същата година постъпва на работа в Българския библиографски институт (ББИ). **Д-р Тренков първоначално заема длъжността „уредник“**, а впоследствие израства до старши научен сътрудник. От 1962 г. до смъртта си през 1971 г. работи в Народната библиотека, днес Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Както свидетелства Н. Шуманова в споменатата статия, през 1955 г. Висшата атестационна комисия (бившият ВАК) **му присъжда научното звание „старши научен сътрудник I степен“**, което съответства на званието „професор“. Наистина е незнайно защо този факт е премълчаван. А той дава пълно основание да определим д-р Тренков като втория – след проф. Т. Боров, професор по библиография у нас. Ето защо от този момент аз ще го титулувам с това научно звание. И в тази връзка ще се опитам да очертая за пръв път, макар и в най-едър план, приносите и мястото му в развитието на българската библиографска наука.

Приносите на проф. Христо Тренков за развитието на българската библиографска наука след 1944 г.

Изследванията ми за редица видни библиографи показват, че първите им стъпки са в полето на практическата библиография, след което преминават в теоретичното направление, каквато е закономерната логика в развитието на самата библиографска дейност. При бъдещия професор е тъкмо обратно, въпреки че и той е убеден в тази закономерност. Проф. Хр. Тренков започва с теоретични публикации и по този начин засвидетелства отношението си към библиографията и високата си библиографска култура през 1947 г., т.е. една година преди политическите събития да пренасочат професионалната му кариера към ББИ. Той пише статия за колоса на отечествената библиография, акад Н. Михов, по повод 70-годишния му юбилей, която публикува и на руски език, като го определя за патриарх на българската библиография⁴. (Вече съм отбелязвала, че не приемам квалификацията „патриарх“, тъй като за такъв е признат с убедителни аргументи акад. Балан, но не на библиографията въобще, а

⁴ **Тренков**, Хр. Делото на д-р Никола Михов. – В: *Изгрев*, № 752, 20 март 1947; Патриарх българской библиографии. – В: *Свободная Болгария*, № 3/22, 7 апр. 1947.

на българската модерна библиография.) Тази статия е показателна за познанията на проф. Тренков върху историческото развитие на библиографията у нас. Тя е свидетелство за преклонението му пред делото на акад. Михов, прераснало до професионално общуване между двамата изтъкнати ерудити. Впечатляващо е, че проф. Тренков прави много верен извод, изтъквайки: „Няколко десетилетия наред този бележит български енциклопедист е работил из библиотеките на Европа... Така са се родили няколко поредици от изключителни по своето значение научни трудове, които бележат епоха в развитието на българската библиография“. Извод, неоспорим от съвременната библиографска наука. По-нататък Тренков характеризира четирите поредици на акад. Михов и в заключение се самоопределя като негов почитател и „вечен длъжник“. Защо „длъжник“ не би могло да се обясни, до този момент не успях да разкрия как и кога се е положило началото на тази връзка. През 1948 г., когато вече става сътрудник на ББИ, „длъжникът“ афишира новото си амплуа с още две статии за акад. Михов, които са отпечатани в две американски библиотечно-библиографски списания. Те са открити от съставителките на персоналията чрез личния му архив, но за съжаление в момента нямам възможност да се запозная с тях. Не са успели да ги прегледат „de visu“ и те⁵. От заглавието на втората статия е видно, че проф. Тренков определя акад. Михов като „бележит“ български библиограф. Ще допълня, че през първата половина на миналия век (след 1914 г.) бъдещият академик е бил много добре познат и уважаван не само от западноевропейските историци, но и от американските.

Впечатляващо е, че още през първата година на библиографската си длъжност (1948 г.) проф. Тренков пише историческа студия за зараждането и развитието на българската библиография до края на 40-те години на миналия век. Тя е на английски език, озаглавена е „Bulgarian Bibliography“ и е публикувана в известното славистично списание *The Slavonic East European Review*⁶. Както изтъкват и авторите на персоналията, студията е почти неизвестна на българската библиографска общност, но е цитирана до края на 50-те години на миналия век от няколко чуждестранни изследователи – английски, немски и американски. Трябва да призная, че след прочита ѝ съм удивена от широките и подробни познания на автора ѝ, току-що встъпил на библиографското поприще. Всъщност, както ще се види по-нататък, той е имал афинитет към библиографията далеч по-рано. Определяме тази публикация като студия, но тя е по-скоро историко-библиографска, тъй като съчетава в отлична симбиоза класическия исторически текст с метабиблиографията на отечествената библиография за периода 1852–1948 г. Структурирана е в две части: *Минало* и *Настояще*. Първата, естествено, е далеч по-обширна и се изгражда от няколко подструктури: *Библиографии на книги*, *Библиографии на периодика*, *Отраслови библиографии*, които застъпват всички области на знанието – от историческите и географските науки до военните науки. В самостоятелен параграф са представени другите видове библиографски справочници: биографични, печатни библиотечни каталози, списъци в списанията, т.е. библиографски рубрики. Тя и така е озаглавена: *Other Reference Bibliographies*. След краткия исторически текст в таблична форма се изброяват конкретните издания в следния ред на сведенията: заглавие,

5 [Д-р Никола В. Михов]. // *Library Journal* (New York), 1948, № 2, p. 134, 1 л. портр.; A noted Bulgarian bibliographer – In: *The News Sheet of the Bibliographical Society of America* (New York), № 69, 1948, p. 7.

6 **Trenkov, Hristo.** Bulgarian Bibliography. – In: *The Slavonic East European Review* (London), 1948, № 68, p. 259–277.

хронологичен обхват, „детайли“, т. е. обем на библиографските единици и вида на включените издания – книги, статии и пр. Той ги нарича детайли, а те са просто кратки анотации. В специален раздел е разгледана и библиографията *Bulgarica* у нас и във Франция, Италия, Германия, Чехословакия, Унгария (в смисъл на изданията, раглеждащи българо-френските и останалите взаимовръзки). Конкретните издания също са изброени в таблична форма. Във втората част е представена текущата национална библиография (ТНБ). За периода до 1905 г. проф. Тренков се ползва от студията на акад. Балан „Книгописният труд у българите“, но след тази година, та до 1948 г. приносът е собствено негов. Това ми дава основание да твърдя, че след акад. Балан и акад. Н. Начов проф. Тренков е третият историк на отечествената ни библиография до 1944 г. При най-беглото сравнение на библиографските факти от студията с репертоара „Библиография на българската библиография. 1852–1944“ се констатира, че той отлично познава цялата библиографска продукция и всяко едно произведение поотделно, и я систематизира по най-подходящите видови признаци на изданията. Именно тази информация става и първооснова на цитирания репертоар, на който проф. Тренков е един от съставителите и е методически ръководител.

Проф. Тренков е имал траен интерес към историята на българската библиография – неизвестен факт до този момент. Цитираната вече студия на английски език няма инцидентен характер. Две години след отпечатването ѝ в писмо до акад. Н. Михов от 20 авг. 1950 г. той му съобщава: „Не преставам да събирам материали върху историята на българската библиография и се надявам до година-две да мога да дам системен опит за разглеждане на историята на нашата библиография. Много поука за това черпя от трудовете на съветската авторка Сокурова и на вече починалия Здобнов“⁷. А в писмото си от 12 февруари 1951 г. той пише: „Набрал съм добри материали по историята на българската библиография и наскоро възнамерявам да пристъпя към обработването им, с оглед на съставяне на една история на българската библиография, по-солидно изследване, 15–20 коли“⁸. А това означава, че проф. Тренков е подготвял монографично издание в обем от над 300 печатни страници! Какво е станало с тези материали – не знаем, нищо не съобщават и съставителите на персоналията, които са ползвали личния му архив. Може само да се съжاليا, че усилията му са останали без публичен резултат. От това писмо научаваме също, че именно той е дал и идеята за тържественото честване на 100-годишнината на българската библиография и е набелязал конкретните мероприятия. И както са уточнили чрез архива му авторките, проф. Тренков е и автор на известната юбилейна книжка „100 години българска библиография. 1852–1952“, излязла в 52 страници през 1952 г.

С тези си приноси, както и с участието си в репертоара „Библиография на българската библиография. 1852–1944“, проф. Тренков с право може да бъде вписан сред най-изтъкнатите ни историци на отечествената библиография.

Тъй като в случая нямам за цел, а и няма възможност да се прави подробен анализ на цялостното теоретично творчество на проф. Тренков, ще продължа прегледа на най-съществените му приноси публикации за развитието на библиографската наука в диахронен порядък.

През 1949 г. библиографът Тренков се изявява още по-активно като теоретик, едновременно с това и педагог. През същата година ББИ организира първите два курса

⁷ НБКМ–БИА, Ф. 627, а.е. 261, л. 62.

⁸ Пак там, л. 64.

за подготовка на библиотекари – летен и есенен. Водещият лектор по библиографските дисциплини е проф. Тренков. Той подготвя няколко лекционни курса, които са издадени на циклостил и обхващат основните направления на библиографската дейност, които той представят в синтезиран вид⁹. Не е нужно да подчертавам, че от автора се е изисквало да познава преди всичко чуждестранните източници, най-вече руските (съветски), защото у нас няма подобни издания. С тези курсове се поставя началото на целенасоченото държавно библиотечно-библиографско образование. За мое голямо съжаление не можах да се запозная с основополагащия теоретичен курс – „Библиография“, тъй като не е запазен нито в Националната библиотека, нито в библиотеката на УниБИТ. Съставителите на персонала са го анотирали, явно, ползвайки се от личния му архив. Ето как го представят в анотацията си: „Първи публикувани лекции по проблемите на библиографията. Хр. Тр. се спира на някои дефиниции и представя основните видове библиография и организацията на библиографията в Съветския съюз и в България. Очертава бъдещите задачи пред бълг. [арската] библиография: необходимост от съставяне на нац.[ионални] репертоари, разработка на „Булгарика“, усъвършенстване на текущата нац.[ионална] библиография. Отделено е внимание и на някои проблеми от общата методика на библиографията като описание на основните видове документи, анотиране, съставяне на препоръчителни списъци и поддържане на библиогр.[афски] картотеки“¹⁰. Казано с езика на библиографската наука, проф. Тренков застъпва в курса си теорията на библиографията, методиката на библиографиране, организация на библиографската дейност въз основа на примера на България и бившия Съветски съюз.

Интересно би било да се види кои дефиниции застъпва, каква е неговата визия, ако има такава, за библиографията като социално явление. Допускам, че е поднесъл някои от руските съветски дефиниции. Спрямо втория курс – „Справочно дело“, е най-важно да се подчертае, че проф. Тренков е пионерът у нас в това направление на библиографската дейност. И в този случай той демонстрира богатите си източниковедски познания, като за пръв път очертава и методиката и технологията на справочно-библиографското обслужване. Впечатляващи са широките му историко-теоретични познания и върху историята на руската и съветска библиография, развити в курса „Съветска библиография“. По същото време той разработва тази тема в още една публикация – „Библиографията в СССР“, която не се припокрива с лекционния курс¹¹. Статията, написана в исторически дискурс, е строго научна, показваща отличните познания на автора върху развитието на руската библиография след 1917 г. Може да се съжالياва, че не е цитирал нито един източник, от който се е ползвал. Но като се има пред вид, че в 1951 г. ББИ издава самостоятелния

9 Тренков, Хр. Библиография. Лекции, изнесени пред летния курс за подготовка на библиотекари за масовите библиотеки. Август, 1949. София, ББИ, 1949. II, 32 с. Цикл. изд.; Справочно дело. Лекции, изнесени пред летния курс за подготовка на библиотекари за масовите библиотеки. Август, 1949. София, ББИ, 1949. II, 35 с. Цикл. изд.; Научни учреждения в България и в Съветския съюз и изданията им. Лекции, изнесени пред есенния курс за подготовка на библиотекари. София, ББИ, 1949. II, 24 с. Цикл. изд.; Съветска библиография. Лекции, изнесени пред есенния курс за подготовка на библиотекари – 1949 г. София, ББИ, 1949. II, 24 с. Цикл. изд.; Чуждестранна библиография. Лекции, изнесени пред стажантския курс за подготовка на библиотекари при Българския библиографски институт – 1949. София, ББИ, 1949. 7 с. Цикл. изд.

10 Шуманова, Н., В. Тренкова, цит. съч., с. 39.

11 Тренков, Хр. Библиографията в СССР. // Г о д. ББИ, 2, [за] 1947–1951, 1953, с. 78–95.

сборник „Съветска библиография“, в който са включени материали от различни съветски специализирани издания, може да се предположи, че проф. Тренков се е ползвал и от тях. Освен това знаем, че за библиотеката на Института са били набавени руски специализирани издания. Статията на проф. Тренков е първата след 1944 г. научна публикация, полагаща началото на ново изследователско поле в българската библиографска наука – темата за съветската библиография във всичките и аспекти: идейна основа, организация, библиографска продукция, която се разработва много активно с цел пълно усвояване на съветския опит. Библиографът изтъква, на първо място, че съветската библиография е получила „от дореволюционната епоха доста добро наследство“, много ценни библиографии, „между които изпъкват трудовете на Василий С. С о п и к о в (1765–1818), съставител на първата руска библиография с широк обseg, на Владимир М е ж о в (1830–1894), автор на повече от 50 указателя, някои в по няколко тома, на Николай М. Л и с о в с к и (1854–1920) – първи университетски преподавател по библиография и съставител на класически труд – указател на руската периодика. Ценни постижения в областта на препоръчителната библиография дава Николай А. Р у б а к и н (1862–1946). А най-високо постижение на дореволюционната препоръчителна библиография е Лениновата „Библиография на марксизма“, обнародвана в 1915 г.“. Статията е още едно свидетелство за отличните познания на автора на руската библиография до 1917 г., но той предпазливо не посочва, че най-високото постижение в областта на препоръчителната библиография е трудът на Н. А. Рубакин „Среди книг“.

Характеристиките на съветската библиография, които са изтъкнати в статията, са: нейното „централно организиране, плановост и степенуване на задачите“. Трябва да се признае, че това са положителни качества за всяка обществена дейност, като се изключи силната централизация. Проф. Тренков с пълно право ги определя като „обща черта“ на съветската библиография, а характерните са: идеологическата и партийна основа, построена върху марксизма-ленинизма. Българският библиограф познава не само дореволюционната, но и съветската библиография, фундаменталните ѝ издания в областта на държавната, научно-спомогателната и препоръчителната библиография, според днешната терминология. (До разпадането на бившия Съветски съюз руските библиографи коректно боравят с понятието „държавна“, а не с понятието „национална библиография“.) Студията разглежда освен всички библиографски видове, но и подготовката на кадри. Тя е приносна не само в строго исторически, но и в теоретичен аспект. Ето как се изразява авторът: „При условията на дореволюционната действителност не беше възможно да се създаде една обща теория за библиографията като помощна научна дисциплина, каквато се създава и развива пред нашите очи – оригинална, цялостна и стройно изградена“, но повече по този въпрос не коментира, а само продължава: „А библиографията в народно-демократичните държави се преустройва коренно въз основа на съветските постижения и опит“. От този цитат става ясно, че той възприема руската визия за библиографията като помощна научна дисциплина, но в същото време разграничава специализирана теоретична част от самото съставителство, т.е. осъзнава библиографската наука като второ самостоятелно направление на библиографската дейност. (От няколко години в различни мои публикации определям този период в развитието на отечествената библиография като период на „русоцентризъм“, който продължава до края на 80-те години на миналия век.)

Що се отнася до курса „Чуждестранна библиография“, който е от 7 машинописни страници, равняващи се на около десетина компютърни, в него се изброяват най-

важните библиографски източници в Полша, Чехословакия, Унгария, Румъния, Турция, Гърция, бивша Югославия, Германия, Великобритания, Франция, САЩ, Италия, Швейцария, Австрия, Белгия. Едва ли е необходимо отново да повтаряме, че проф. Тренков е имал изключително широки исторически познания и върху чуждестранната библиография. Тези пет лекционни курса са убедително доказателство за пространните му и утвърдени познания върху историята на библиографията, респективно върху самата библиографска продукция в цяла Европа.

В периода 1952–1958 г. проф. Тренков в повечето случаи публикува статии с методически характер, свързани с работата му в ББИ, конкретно с ТНБ, и особено съставната ѝ аналитична част от началото на 1952 г. „Летопис на периодичния печат“, рецензии и вече, съставени от него, библиографски произведения и преди всичко първата у нас значима библиография по медицина – „Медицинска библиография: В помощ на научните работници“, излязла в 116 страници (1956).

През 1955 г., като действен и водещ специалист в ББИ, проф. Тренков подготвя изданието „Българский библиографический институт им. Елина Пелина“¹², с версия и на френски език, по повод 10-годишнината на Института. То е още един негов принос в развитието на библиографската наука, в частност към историографията на отечествената библиография. Освен това брошурата е една от формите за популяризиране работата на ББИ в чужбина и акт от широкомащабното му международно библиографско сътрудничество през този период. Отзиви за френската версия се появяват в Париж, Рим и Будапеща. Проф. Тренков проследява историята на ББИ, фундаменталните задачи, които решава през първата си 10-годишнина Институтът и в систематичен порядък представя библиографската му продукция, което по форма е отново метабиблиография. Изкушавам се да спомена някои от приносите на ББИ, които изтъква авторът и които са от значение за формирането на библиографската професия у нас. Проф. Тренков отбелязва, че ББИ е подготвил през разглеждания период около 20 професионални библиографи, а с Постановление № 13 от 22 януари 1954 г. на Министерския съвет ББИ е признат за научноизследователски институт и с това поема цялата отговорност за „развитието на теорията, историята и методиката на библиографията“, които всъщност са съставните елементи на библиографската наука. Това юбилейно издание за сетен път доказва високия професионализъм на проф. Тренков в качеството му на библиограф теоретик. В синтезирана и стегната форма, с добре премислена структура той успява да представи пълноценно историята на ББИ и затова това издание е ценен принос в историографията на българската библиография.

През 1958 г. е отпечатан фундаменталният и емблематичен за професионалния му път труд „Специална библиография: Теория, организация, методика“¹³. Към отбелязаните в подзаглавието структурни елементи трябва да се прибави и делът *Преглед на развитието и на днешното състояние на българската специална библиография*. Следователно, авторът обхваща възможните профили на този вид библиография, т.е. теория, история, методика и организация. Трудът, превърнал се в настолна книга за няколко поколения библиографи, е достатъчно познат, затова няма да го анализирам специално, само ще отбележа, че в теоретичната постановка

12 **Тренков**, Хр. Българский библиографический институт им. Елина Пелина : Десетилетняя деятельность 1945–1955. София : Наука и искусство, 1955. – 32 с. Също и на фр. ез.: Institut bulgare de bibliographie Eline Peline. Sofia : Nauka i izkustvo, 1955. – 32 p.

13 **Тренков**, Хр. Специална библиография : Теория, организация, методика. София : Наука и искусство, 1958. – 236 с.

проф. Тренков споделя и визията си за библиографията като социално явление, което е задължителна методологична основа за всяка монографична разработка. Той заявява пряко: „Ние не ще разискваме тук върху понятието библиография. Смушаващото разноезичие в мненията е добре известно... За нас библиографията е приложна наука. Тя наистина е помощна за отделните науки чрез съществения си дял – специална библиография“ (с. 9). Този подход, както и цялостното изследване още веднъж доказват високата му класа на библиограф теоретик. При това специално бих искала да изтъкна, че монографията е снабдена с именен и предметен показалец – елементи на библиографския апарат, които много изследователи пренебрегват и днес, въпреки че световната практика отдавна е разработила стандарти за този справочен елемент в научната и в учебната литература.

Проф. Тренков възприема библиографията като изключително важен инструмент не само при работата с научната литература, а и като необходим инструмент изобщо в работата с книгите. И смята, че трябва да се извършва на високо научно равнище. Всъщност, той твърди същото 10 години по-рано, както ще се види по-нататък, в едно от писмата си до акад. Н. Михов от 1948 г. Ето защо през 1959 г. пише статията „За библиографската професия“¹⁴. Тя е от съществено значение, тъй като открай време се смята, както изтъква и той, че „библиографията е от ония прояви, за които човек лесно се заблуждава да смята, че може да ги осъществи сам, без знания, интуитивно, като изкуство, т.е. лошо“. За него библиографската професия има характер на научно занимание, но изтъква, че няма да се занимава с „трънливия въпрос дали библиографията е наука“.

Проф. Тренков дели библиографите на три групи. В ъправат са лошите библиографи, любителите, които „нямат нито достатъчни познания, нито съзнание за задачите на библиографията“. Във втората група са библиографите по призвание и те „възбуждат възхищение“. А в третата група влизат „библиографите по професия“. По-нататък със задоволство констатира, че именно в онова време у нас се „формира самостоятелната професия на библиографа. И тя е резултат на променени и променящи се стопански и културни отношения с обществото“. Най-висока е оценката му за библиографите по призвание: „...те знаят методичната литература, колкото и разхвърлена да е тя, и умеят да я използват... И не е за чудене, че тези библиографи по призвание дават нередко такива указатели и библиографски студии, истински нужни за културата, с каквито не могат да се похвалят библиографите професионалисти“. Тук съзирам известно противоречие, защото не би могло да се твърди, че всички библиографи професионалисти не са имали призванието за нашата професия, но това е друг въпрос. По-важното е, че проф. Тренков изисква, както междувпрочем е за всяка професия, наличието на вътрешен и осъзнат афинитет, вътрешно желание за подобно занимание. И тези негови виждания напълно кореспондират със становището на един елитен съвременен библиограф. Имам предвид видния руски библиограф и информатик, директорът на библиотеката на Руската академия на науките в Санкт Петербург проф. В. П. Леонов, много добре познат на българската библиографска общност. През 2005 г. той изрази същото становище, като подчерта: „Ако любовта към книгата е естествена потребност за всеки човек, то любовта към библиографията е нещо друго. Това удивително занятие е предназначено за хора, които не само обичат книгата, но и притежават

¹⁴ Тренков, Хр. За библиографската професия. – В: *Сборник в чест на академик Никола Михов по случай седемдесетгодишнината му*. София, 1959, с. 313–321.

професионални знания за нея. Секретите на библиографията не са достъпни за всеки. Ще кажа повече: високотласният библиограф трябва да се роди¹⁵.

Въз основа на изложеното дотук, определено твърдя, че за периода 1945–началото на 60-те години на миналия век проф. Тренков е водещият и най-продуктивният библиограф теоретик от второто поколение библиографи. Той има най-високи приноси за развитието на българската библиографска наука. През този период проф. Т. Боров (1901–1993) е духовният водач, организаторът и управленецът на библиографския процес у нас, в това число и на библиографската наука, редакторът на десетките библиографски издания на ББИ. Д-р Димитър Иванчев (1910–1990) се утвърждава преди всичко като теоретик и методик на библиографията на периодичните издания и на библиографията на статии, т.е. на аналитичната библиография. Неговият колосален труд обаче е репертоарът „Български периодичен печат. 1844–1944“, теоретичните му изяви са няколко студии и статии, наистина с особен приносен характер, но с далеч по-скромен принос спрямо библиографската наука. В началото на 50-те години като авторитетен теоретик се формира и Ценко Цветанов (1904–1960), също сътрудник на ББИ, който от 1953 г. става директор на новооснования Държавен библиотечарски институт, днес Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ). През 1955 г. за информационното осигуряване на библиографските дисциплини, които преподава, той отпечатва едновременно трудовете си „Материали по история на българската библиография до Освобождението“ и „Българска библиография. Исторически преглед и днешно състояние“, която също беше настолна книга за поколения студенти и библиографи. И двете издания са емблематични, както и „Специалната библиография“ на проф. Тренков, и си остават богати извори за историографията на отечествената библиография. Съжалявам, но и предполагам, че подготовката на тези две издания е може би причината проф. Тренков да прекрати или да прикрие своите исторически проучвания върху отечествената библиография, въпреки че е бил с приоритет пред Ц. Цветанов. Този въпрос за сега е без отговор. Като библиограф теоретик през разглеждания период се утвърждава и съставителят на няколкото фундаментални репертоара на *Bulgaria*, бъдещият професор по балканистика Веселин Трайков (1921–2011). Паралелно със съставителството на репертоарите той разработва и теорията, и методиката и технологията на библиографията *Bulgaria*, а освен това обобщава и библиографското дело на акад. Н. Начов. Всички тези автори израстват в ББИ. Всъщност до началото на 60-те години на миналия век българската библиографска наука се развива основно в неговите структури, а цитираните автори – все негови сътрудници – са първите представители на второто поколение библиографи теоретици. Но моето заключение е, че проф. Тренков е водещият теоретик през този период и напълно заслужено му е присъдено научното звание „професор“.

Кореспонденцията на проф. Тренков с акад. Никола Михов

Отделям специално внимание на писмата на проф. Тренков до акад. Н. Михов, защото те съдържат редица факти, които разкриват непознати моменти от творческата му биография, а също и за дейността на ББИ.

В архива на акад. Михов са запазени 40 писма на проф. Тренков за периода 18 юни 1946 г.–28 април 1955 г. (През съответните години акад. Михов живее в Свищов и няколко от сътрудниците на ББИ, между които и проф. Тренков, редовно го

15. Леонов, В. П. Библиография как професия. Москва, 2005, с. 77.

осведомяват за новините там.) Първото писмо е от 18 юни 1946 г., но то е първото запазено, както личи от текста. Кога е започнало епистолярното общуване между двамата библиографи на този етап не можах да установя. Писмото е на бланка, на която се чете: „М-во на външните работи и на изповеданията. Отделение за външна информация, Служебен преглед на чуждия печат, бр. 135. Гръцки печат“¹⁶, която дава основание за предположението, че проф. Тренков е работил именно в посочения отдел на Министерството. Той изпраща материали, в които се цитира името на акад. Михов и неговите библиографии. В случая се касае за гръцки източник, в който се твърди, че Западна Тракия никога не е била българска и се цитира трудът на акад. Михов „Населението на Турция и България през XVIII–XIX век“ – в 5 тома (1915–1968), който, по изчисление на гръцките автори, съдържал „имената на повече от 1000 чужди пътешественици“, много от които свидетелствали като очевидци „за неоспоримия чисто гръцки характер на тези места“. Интерес за нас представляват писмата от 11, 22 май и от 7 юни 1947 г.¹⁷ В първото писмо проф. Тренков пише, че има възможност да се доставят малко книги от Америка и моли акад. Михов да му посочи най-новото издание по история на науката. (Известно е, че акад. Михов познава авторитетните автори в тази област, той е най-големият български енциклопедист от началото на XX в.) От следващото писмо става ясно, че поръчката е била за ББИ и че от препоръчаните издания са закупени двата тома на труда на Джордж Сартон (1884–1956) *Introduction to the history of science* (Washington, 1927–1948). Явно проф. Тренков е бил нещатен сътрудник на ББИ до февр. 1948 г., когато е официално назначен. В 1956 г. той пише и кратка статия за учения по повод смъртта на Сартон, в която изтъква, че е заслужил професор по история на науките в Харвардския университет и е „известен сред учения свят с дълбока ерудиция и дългогодишна научно-организаторска дейност“¹⁸. В третото писмо съобщава за още едно придобито издание: „Получихме първия том от второто издание на „Библиография на библиографиите“ от Бестерман, 1947 г. [...] България е прилично застъпена, но има и доста празноти“. Освен това го уведомява, че в „Отечествен фронт“ е съобщил за поставянето му начело на „така наречената Академична енциклопедия“. Няма никакво съмнение, че проф. Тренков се занимава сериозно с библиография, преди да е назначен в ББИ. Във всяко писмо той осведомява акад. Михов за някакво ново издание, набавено в ББИ, за справки, които му е правил, за собствените си библиографски занимания. Прави впечатление неговата широка осведоменост относно новите библиографски издания в света и интереса му към историята на науката, който безспорно е повлиян от примера на акад. Н. Михов. Интригуващи и впечатляващи са фактите в писмото от 16 ноември 1947 г.¹⁹. С изключително задоволство уведомява своя любим учител, че е получил официална покана от Бритиш Кансъл да посети Лондон за четири месеца, за да се запознае с техните библиографски методи и да извърши библиографски проучвания. Проф. Боров му бил обещал пълно съдействие и бил много щедър към него. И нека да изтъкна, че тази покана за библиографска специализация идва, когато е още служител на Министерството на външните работи, но има и подкрепата на директора на ББИ. От следващи писма става ясно, че дипломатическият му паспорт би улеснил зами-

16 Пак там, л. 2, 3.

17 Пак там, л. 11, л. 12, л. 13.

18 Тренков, Хр. Проф. Джордж Сартон (1884–1956). – В: *Природа*, 1956, № 5, с. 83–84.

19 Пак там, л. 18.

наването му от социалистическа България. За съжаление в писмото от 5 декември 1947 г. Тренков съобщава за затруднения. На 1 дек. е трябвало да е в Лондон, а до момента не е получил никакви документи и изненадващо за нас споделя: „В случай, че не успеем с пътуването, решил съм да напусна Министерството, за да се посветя изцяло на библиографията“ (*Подч. – Д. П.*)²⁰. Тази заявка напълно опровергава досегашните твърдения, че проф. Тренков единствено по политически причини се е разделил с успешния си старт в правото и в дипломацията, за да се формира като елитен библиограф. В тази връзка той изразява желанието си да поработи с акад. Михов: „Ще гледам как работите и ще Ви помагам, а не ще Ви уморявам. След един такъв кратък стаж бих могъл вече да пиша на картичката си претенциозната фраза „Ученик на Никола Михов“ (*подч. Д. П.*)²¹. Тези редове още по-убедително доказват афинитета на проф. Тренков към библиографията, преди постъпването му в ББИ, и, нещо повече, желанието му да достигне високата класа на акад. Михов.

Интерес представлява и писмото от 29 февруари 1948 г.²². В него Тренков съобщава, че „Боров е повишен в хоноруван професор по доклад на Ал. Балабанов и П. Динев. Това трябва да се смята за важно събитие по пътя на затвърдяването на професията и поставянето ѝ на научна основа (*подч. Д. П.*)“. И още, проф. Боров възнамерявал да му повери подготовката на кадрите: „един малък курс върху историята на науката би могъл да отправи поглед към Вас. А ние, по-младите, ще се опитаме да си разпределим обширната материя по теория на библиографията“. Отново се убеждаваме, че проф. Тренков ясно и категорично разграничава теоретическата от практическата библиография и я схваща като напълно самостоятелно направление още през 1948 г., което е доказателство за целенасоченото развитие на българската библиографска наука като континуитет на постигнатото до 1944 г.²³.

В следващите писма проф. Тренков продължава да уведомява акад. Михов за живота и събитията в ББИ, за собствените си служебни задачи, за публикации, свързани с него. Заслужават внимание две писма от юни 1949 г.²⁴. В първото отбелязва: „Работите не вървят. Моите лични отношения с директора (*Т. Боров, доп. Д. П.*) също не са добри“, а в следващото продължава: „Директорът ни има много голяма нужда от съвет, едва ли не от всекидневни съвети, за да се избегнат постоянните сътресения, на които подлага и Института, и персонала. Опасявам се обаче, че дори и да му давахте съвети, той все едно нямаше да Ви слуша, та затова ще е по-добре да не се огорчавате“. В този хронологичен обхват попадат и двете цитирани вече писма от февруари 1951 г., в които съобщава за работата си по история на българската библиография. Във второто от 12 февруари 1951 г. съобщава още, че с него имало малки промени. От ноември 1950 г. Тренков е сътрудник на библиотеката на БАН по покана на директорката Елена Савова. Всеки ден щял да работи по няколко часа и си е поставил следните задачи: „Да се уреди справочно-библиографски отдел при Библиотеката; да се изработят и издадат няколко персонални библиографии на наши видни учени, по съветски образец – животописни дати, кратък критически преглед-оценка на делото на академика, библиография на научните му трудове, главните работи върху него; да се засили набавянето на нови

20 Пак там, л. 20.

21 Пак там.

22 Пак там, л. 31.

23 За по-подробно вж **Правдомирова**, Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 г. София, 2010. – 352 с.

24 НБКМ–БИА, Ф. 627, а. е. 261, л. 51, л. 53.

книги, като се постави на планова основа. Библиотеката на Академията напоследък се е доста засилила.²⁵ От това откровение би могло да се направи заключението, че именно проф. Тренков е съзателят на този отдел към Библиотеката на БАН, който функционира и в момента, а освен това е автор и на идеята за подготовката на поредицата „Персоналии за видни учени“. Допускам още, че проф. Тренков е помагал на проф. Ел. Савова при съставянето на сборника „Георги Димитров. Летопис на живота и революционната му дейност“, който е отпечатан през 1952 г. и паралелно с фактографията съдържа и библиография на трудовете му.

Интерес в случая заслужават още две писма. В писмото от 10 януари 1953 г. Тренков съобщава, че от есента се предвижда „курс за подготовка на библиографи-научни работници. За пръв път са предвидени лекции по специална библиография“²⁶. Тези факти са особено важни за историографията на библиографската наука. Във второто, от 31 октомври 1954 г., съобщава за проведеното честване по случай 95-годишнината от рождението на акад. Балан и допълва: „Библиографията на Балан е готова, но още не е решено окончателно издаването ѝ“²⁷. Има предвид автоперсоналията на академика, която Тренков тогава е редактирал и която бе отпечатана едва през миналата есен, но в автентичния си вид, без редакция на ББИ, от издателството на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Акад. Балан не се съгласява да се изключат публикациите му, свързани с участието му в една от масонските ложи и масонството, както и други, неудобни за политическата власт. Затова автоперсоналията така и не се отпечатва.

От всичко, изложено дотук, биха могли да се направят следните изводи:

- проф. Тренков е водещият теоретик през годините 1945–1960 г. и има най-големи приноси за развитието на българската библиографска наука тогава, разработвайки историята на отечествената библиография в нейната цялост, както и историята, методиката и организацията на специалната библиография, а също и историята на Българския библиографски институт през първата десетгодишнина от неговото функциониране;

- допринася изключително много за популяризирането на българската библиография в чужбина и за активното участие на ББИ в международното библиографско сътрудничество;

- утвърждава се като един от най-добрите, редом с акад. Н. Михов и проф. Т. Боров, познавачи на историята на чуждестранната библиография и на световната библиографска продукция;

- поставя началото на ново изследователско поле в развитието на българската библиографска наука – темата за руската (съветска) библиография;

- утвърждава се като втория, след проф. Т. Боров, авторитетен преподавател по библиографските дисциплини у нас.

25 Пак там, л. 64.

26 Пак там, л. 76.

27 Пак там, л. 85.

ИНСТИТУТЪТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КЪМ БАН НАВЪРШИ 70 ГОДИНИ

Весела Кръстева

Езикът е преди всичко средство за комуникация, но той е и ярък лакмус за промените в политическите, културните и житейските нагласи на един народ. Съвременното се осмисля чрез съхраненото от миналото и когато говорим за българския език като нематериално културно наследство, важна роля в опазването му има Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ в БАН, който отбеляза 70 години от основаването си. *На 15 май през 1942 г. е създадена Служба за български речник – първата академична структура, от която израства днешният Институт,* разказва проф. Елка Мирчева, заместник-директор на ИБЕ и научен сътрудник в него повече от 30 години. На специална церемония в централната сграда на БАН учените, отдали живота си на изучаване на езика, събраха приятели, колеги и чуждестранни българисти. В тяхно присъствие беше връчена най-голямата награда, която ръководството на Академията може да присъди на научен институт – почетен плакет „Марин Дринов“, а Пловдивският университет присъди диплом и отличие на научния колектив. По време на събитието бяха изнесени доклади, а проф. Мирчева представи специален доклад, обобщаващ най-важното от историята на Института.

Безспорно най-важното събитие е основаването на института през 1942 г. Можем да си представим за какво време става дума – разгара на Втората световна война. Въпреки това Академията на науките отделя средства за основаването на служба за речник, мечтата на поколения езиковеди – България да се сдобие с академичен тълковен речник – посочва Елка Мирчева. – И благодарение на организаторския талант на българиста акад. Стоян Романски това се случва. Много пъти преди това са правени опити страната ни да има подобно издание, но едва той успява, не без помощта и на Богдан Филов, който по това време е председател на БАН и премиер на България. Благодарение на отпуснатите от него средства в новосформираната служба започват работа трима сътрудници. През 1947 г. има голямо преустройство на Академията и са назначени още 20 сътрудника-езиковеди. 1951-ва е също важна за института година, защото тогава се създават няколко секции към отдела, които продължават да работят и до днес. Именно те вече извеждат дейността на института над речниковата работа. Започва изследването на най-различни направления в историята и развитието на българския език, неща непосилни за университетските преподаватели, които тогава са един или двама в една катедра – обяснява проф. Елка Мирчева.

По време на тържественото отбелязване на юбилея не бяха забравени и усилията на българите, които съхраняват родния си език в условията на чужда култура, традиции и обичаи. Бяха връчени специални сребърни значки на учителките Снежана Симеонова, директор на гимназията „Св. св. Кирил и Методий“ в Цариброд (Сърбия) и на Мария Пинти, директор на Городненското училище в Болградски район (Украйна) – за техния принос в запазването и разпространението на българския език и за дългогодишната им дейност сред българите в чужбина. Специални доклади бяха изнесени и от петима чуждестранни гости: проф. Виолета Косеска-Тошева

(Институт по славистика, Полска академия на науките), проф. Ирина Седакова и проф. Елена Узеньова от Института по славянознание в Руската академия на науките, д-р Зигрун Комати от Германия и проф. Хетил Ро Хауге от Университета в Осло, Норвегия.

В последните години един от сериозно обсъжданите въпроси в България е доколко езикът днес е запазен чист и има ли причина да се притесняваме от силно навлезлите в речта ни чуждици. За проф. Елка Мирчева подобни въпроси са излишни:

Езикът винаги се е променял и развивал и според нас в това няма нищо лошо – отбелязва тя. – Той успява да се самосъхрани и развива по свои си закони и онова, което остава на нас, е да го използваме правилно и да го изследваме. А иначе как се е променил българският език – у нас се говори много за излишните чужди думи, отбелязваме голямото настъпление в последните 20 години на английската лексика. Преди това беше руската, още по-преди е била турската, а много преди това е била гръцката лексика. Защото старобългарският книжовен език, който е в основата на останалите славянски езици, възниква и се формира под изключително мощното влияние на гръцкия език. От това българският език не е пострадал, не се е обезличил, не е изчезнал, а напротив – обогатил се е.

Днес, 70 години след своето основаване, Институтът за български език се състои от 10 научни секции и библиотека. Основните дейности, с които се занимават научните работници в него, са теоретични езиковедски изследвания, изготвяне на академични речници на българския език, електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка. Изследват се езиковата култура, езиковото културно-историческо наследство на българите и изворите за историята на българския език. Единственото, което си пожелава проф. Мирчева за бъдещето е:

Институтът ни да спре да „оцелява“ в кризата и да започне да се развива. Надявам се да дочакаме момента, в който работата ни ще бъде по-добре приета и по-добре оценена в България – казва тя.

Публикацията е от сайта на Радио България: http://bnr.bg/sites/radiobulgaria/Culture/Library/Pages/180512_bg_institut.aspx

НЯКОИ АСПЕКТИ В ТЕНДЕНЦИИТЕ НА ЧЕТЕНЕТО И ЧИТАТЕЛИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО (1878–1944)

Поли Муканова

Настоящата статия е опит за контекстуализиране на понятията четене и читатели в новата българска държава. Разгледани са някои от основните теоретически постановки на историци на книгата и четенето. За да се пристъпи към по – детайлно изследване на поставената тема е необходим ракурс, който да очертае периметъра на читателските практики. Ето защо са проследени някои феномени на четенето като първият съюз на читателите в България, както и подобни формирования по света, разгледани са понятията литературен вкус и читателски публики. Така представените аспекти допринасят за типологизирането на читателя в следосвободенското общество и систематичност по отношение на досегашните изследвания.

Предизвикателството пред обхвата и спецификата на подобна тема, крие доста подводни камъни, но само така представено проблемното ядро може да бъде разгърнато в своята тенденция. Преди 1878 г. не можем да говорим за ясно обособена категория читатели, респективно за читателски публики. Едва с формирането на институциите на българската държава, постепенно се изгражда статутът на читателя като масова социална категория (Гергова, 1991:19) Посредством структурите на образование, изграждането на библиотеките и първото висше училище в новоосвободената държава, се наблюдава институционализиране на четенето. Читателят е фигура, която вече е статистически уловима.

Понятията „четене“ и „читател“ са обект на интердисциплинарната наука, която е представена чрез инструментариума на литературознанието, социологията, етнографията и т.н. Дисциплината, която се занимава с тези понятия, се нарича история на книгата. В последните изследвания към изследователския обхват се добавя и четенето като аспект. Според Ани Гергова българската литературна история винаги се е занимавала с проблемите на социалната обусловеност на литературата, с проблемите на четенето ѝ (Гергова, 1991:10). В трудовете на Иван Шишманов, Боян Пенев, д-р Кръстьо Кръстев е застъпен проблемът за рецепцията на книжнината от това време.

Следосвободенската действителност и въобще периодът до 1944 г. не развиват апарат за това що е то читател. Теоретичен корпус липсва. Това проличава най-вече в оскъдността на запазените документи. Защото четенето преди всичко е социален процес, обществено обусловен, неразривно свързан с конюнктурната среда. В аспекта, с който се занимаваме, четенето се изследва като социокултурен феномен, а не като методически акт или психологически процес. Ето защо е важно разглеждането на културната среда, в която са се развили условията за този процес. Читателските групи са продукт преди всичко на тази симбиоза с литературната традиция (книги, периодика, литературни кръгове и салони, сказки и прочие), което от своя страна естествено предполага литературните тенденции, респективно формирането на

литературен вкус.

Разбира се, не спецификата на тогавашното време ражда вечният вододел на масова и висока литература. Но едва след Освобождението можем да говорим за интелигенция, чиято класова структура не се състои от преобладаващ брой търговци и т.н., както се наблюдава през епохата на Възраждането. Именно този високо образован слой от населението, чийто процент в началото е значително нисък, формира понятието за литературен вкус.

Неразривната връзка *книжнина-общество*, както посочва Гергова, се наблюдава още в първите представителни за страната изследвания, включващи наблюдения, свързани с четенето и читателите. Като такива могат да се посочат изследванията на бюджета на свободното време, на начина на живот, на естетическата култура и т.н. Според Гергова в тях се откриват принципни постановки за отношението книжнина – общество, които имат място и при прилагането на книговедския подход към историята на четенето.

Принадлежността към дадена социална група/прослойка моделира типа читател. Читателят не може да бъде „изтръгнат“ от своя обществен корен. Защото четенето е преди всичко компетенция, усвоявана и формирана в среда. Литературният вкус е най-прякото доказателство за това съждение.

Защо може да се говори за история на четенето, а историята на читателя да е проблематична? Какво крие скритата реторика на въпроса. Типологиите на читателя, разгръщането на стереотипните му профили, се разработват по-късно в науката. Парадигмата на четенето е неразривно свързана с читателя като реципиент на този акт. Какво остава на практика читателят, по какво може да бъде разчетен в качеството му на културен феномен – списъци на предпочитани заглавия, статистики на лично и групово библиотечно книгозаемане... статии, дописки, рецензии и съобщения, даващи сведения за читателските предпочитания (Гергова, 1991: 19). От изключително значение са и т.нар. първични източници като писма, вестници, спомени, автобиографии, дневници. Освен това важно свидетелство за изграждането на представа за „читателския манталитет“ са бележките по полетата на книгите като аналог на старинните писмени форми – приписките, както посочва Ани Гергова. В това отношение важна за разглеждането на този феномен е книгата „*Marginalia: readers writing in books*“¹, в която Джаксън изгражда читателския профил в двойната оптика – на читател и на рефериращ написаното от автора. Този двоен ход извежда една традиция, който по-късно се разглежда в контекста на теориите на читателския отговор.

В българските архивни фондове на писатели, критици, общественици, са съхранени подобни бележки, които безспорно са ценен документ, от една страна, за четенето като критически инструмент, а от друга, за „книжовните пристрастия“ на читателя. Например, изцяло запазената библиотека на Стилиян Чилингиров, съдържаща 20 000 книжни единици, задава мярката на това що е интелигенция в следосвобожденска България и какво тя чете.

Четенето като исторически феномен

Въпросът за четенето не може да бъде разглеждан като самостоен акт, полагащото му в социокултурното пространство е част от същностната му идентичност. Ресурсът на четенето е именно в такова контекстуализиране. В статията „Четенето

¹ Jackson, H. J. *Marginalia : readers writing in books*. Yale University Press, 2011.

– историческо моделиране². Валери Стефанов очертава параметрите на питането „Що е то четене в следосвобожденска България?“, кои са регистрите, по които те транслират своите определения. Как четенето чете самото себе си в полето на критическата рецепция. Тезата, която Стефанов излага е, че „българската публика не е имала историческата („органична“) възможност да слее живеееното и естетическото преживяване, тя е част от многобройните подражателни институционални продукти, образуващи макета на въобразяемото здание, наречено „българска култура“ (с. 120).

Симптоматичен в това отношение се оказва и предговорът към „Млади и стари“ на д-р Кръстев, където се засяга именно проблемът за публиката. Упрекът му е насочен, че в България липсва „публика с що – годе естетическо чувство“, което автоматично отваря рецепцията към масовата литература, към булевардната безкритичност на смилаемите културни сурогати. Обяснението, което дава Къосев в своя статия, е: „Внесени са образци на книгоиздаване и периодичен печат, внесени са жанрове, стилове, теми, но не е внесен вкус, защото не може да бъде внесена структурата на публичните културни сетива“³.

Според Къосев д-р Кръстев се е „докоснал до една фундаментална закономерност – дълбоката взаимозависимост между синхронното „обръщение“ на културната продукция и диахронния културен процес“. Това предписва изначалното значение на публиката, без която всяка литературна история е немислима. А както знаем, творбата е „събитието между текст и читател“, в който рецепцията на публиката историзира самото произведение, прави го част от диахронния ход на литературната продукция. Само вече прочетената книга може да бъде вписана в литературната история.

Отново се връщаме на трите стълба, без които четенето като понятие би било празно съждение – литература, публика и критика. Има взаимозаменяемост в тази триада: и то между публика и читател, исторически понятията са с еднородни корелати. От своя страна, публиката може да се разглежда в две посоки – читателска и критическа (като по същество тя е читателска, но има институционална сила).

Отново в списание „Българска сбирка“⁴ се натъкваме на проблема за читателската аудитория. Статията на Деборов, която разглежда триадата *литература-публика-критика* като иманентна по отношение на регламента, по който функционира. Подобно на д-р Кръстев и тук е отправен сериозен упрек към българската публика, определена е като „ограничена“, тя „поглежда всичко, което е леко и пикантно“. Заклеймяване на масовия вкус прави и Ив. И. С-джиев в „За четенето“⁵. Според него четенето за удоволствие на романи „клони към повърхностно четене“, при което младежите намират в библиотеки и книжарници „безнравствените“ книги.

Прави се и разделение на читателите по пол, според което това безвкусно четене е характерно повече за момичетата, дори се определя като „епидемия“. И накрая е дадена събирателна характеристика на неправилното разбиране на роман, според което той е асоцииран единствено с „някаква любов“. Предписанието е, че тя трябва да служи само като средство на романа. Ето как една толкова ранна статия пропра-

2 Стефанов, Валери. Четенето – историческо моделиране. – В: *Литературна мисъл*, 1994, № 2.

3 Къосев, Александър. Преди възможността за „Млади и стари“. – В: *Младеж и общество*, 1989, № 1/2.

4 Деборов, П. Литература, публика и критика. – В: *Българска сбирка*, год. 4, 1897 г., кн. 10, с. 1045–1050.

5 С-джиев, Ив. И. За четенето. – В: *Мисъл*, 2–3, 1893/1894, № 7, с. 553–556.

вя път към диференциацията на читателски групи, макар и по един доста наивен, оправдан от дистанцията на времето и формиращата се читателска публика начин.

Ани Гергова предлага друго тълкуване на този феномен – преминаването от „училищна“ към „масова култура“, което се извършва посредством четенето на романи. Този избор е излизане отвъд канона на училищната книжнина, извършва се своеобразно бягство от „високата литература“, което в крайна сметка води до разширяване на читателската аудитория⁶. Гергова предлага и статистика, която никак „не се отличава с масовост и повсеместност“. Като пример посочва преброяването от 1905 г., при което 26 % от момчетата и 69 % от момичетата, живеещи в селата, остават, без да са научили „четмо и писмо“. Това за пореден път показва как разглеждането на проблемите на четенето в този период неминуемо изисква и съблюдаване на статистиките на грамотността на населението. Според Красимира Даскалова проблемно е това, че в българската историография липсват трудове, посветени на историята на грамотността. Наличното в тази област е базирано върху ограничен кръг от източници и се отнася до малки географски ареали или отделни общности⁷. Осезателна е липсата на систематично изследване върху нивото на грамотността на населението и връзките между грамотност и използването на книги, респективно четенето⁸.

Понятието литературен вкус

Въпросът за четенето и формирането на читателска общност е препратка към социологическия дискурс. Още в началото на миналия век това е известно. Дори пред българския читател има преводна литература по темата *читател-общество*. Книгата на Шукинг⁹ представя тенденцията при образуването на естетическа общност, който, от своя страна, поддържа ореола на публичната рецепция. Дефиницията, която дава авторът е следната: „...социологическият процес около създаването на вкуса е един вид създаване на естетически общност“¹⁰. А кои биха били тези общности, ако не читателските? Шукинг говори за провокацията на творбата, влиянието, което тя оказва върху художествения вкус на общността, респективно читателите. Даден е следният пример с немско издателство, което прилага към „всеки екземпляр на свое издание отпечатан въпросник към читателите да съобщят кое ги е накарало да купят книгата“¹¹. Отговорността към читателите е заявена и при предприетата статистическа анкета на книжари и издатели през 1929 г. Резултатите показват, че книгата се купува най-често заради похвалите на познати. Оттук може да се зададе въпросът за значението на т.нар. подбираща инстанция или за връзката на издателската институция с формирането на литературния вкус. Веднага може да се открий българският случай в лицето на издателя Тодор Ф. Чипев, около чиято издателска дейност се формира канона на новата ни литература. Той е издателят на Вазов, Алеко Константинов, Дебелянов... Колкото и странно да е, противно на логиката на всякакво разсъждение около раждането на творбата, издателят е първи.

6 Гергова, Ани. Книжнината и българите (XIX–началото на XX век). София : БАН, 1991, с. 221.

7 Даскалова, Красимира. Грамотност, книжнина, читатели и четене в България по пътя към модерното време. София : ЛИК, 1999, с. 35.

8 Пак там, с. 35.

9 Шукинг, Левин. Социология на литературния вкус. прев. Руска Гандева. София, 1947.

10 Пак там, с. 43.

11 Пак там, с. 43.

Той дава път на творбата, институционализира я, и я предпоставя в канона. Читателят е крайният адресат. Както споменава и Шюкинг: „постепенно издателствата стават нещо като авторитети“. Авторитетът диктува масовия вкус, оправданието за обратната тенденция работи отново в негова полза.

И друго негово обобщение е вярно: „Заедно с книжната търговия (или с художествени предмети) започва и борбата за публика¹²“. Кое дава сведения за историята на вкуса? Авторът посочва литературните материали, сведенията за читателските кръжоци и дружествата, които през този период са имали силно влияние. Важен маркер е социалното измерение, тенденцията при формирането му – Шюкинг твърди, че всъщност не вкусът е изменчива величина, а носителите му се променят и заключават, че „само трайността на социалната структура обезпечава известна трайност на вкуса“¹³. Изненадващо, но още тогава се откроява и отчетлив джандър аспект/полова диференциация по отношение на вкуса. А именно, че самият пол е носител на определен вкус. Примерът е с белетристите в англосаксонските страни, според които публиката им е предимно дамска и „по този начин оправдават превеса на любовни истории и нереалистични изображения в романите си“¹⁴. Но дали това е ново като теза и състояние за статуквото на читателя и избора му, „предопределен“ от пола? През Средновековието „жените често минавали за истинските читатели на романите, защото те обикновено имали по-добро образование и желание за четене“, което се наблюдавало по-рядко при мъжете от тяхното съсловие. И един интересен акцент, който поставя авторът пак във връзка с женското четене: „когато в едно средно английско стихотворение се описва някоя хубава дама, споменава се и за нейната уста, чиито устни били създадени „да четат“ (на глас) романи“¹⁵. През Барока романът е служел на „благородната и поради туй незаета дама да си убива времето“¹⁶. Но все пак не може да се говори за еднакви ситуации на четенето в различните културни ситуации: немският бароков читател е един, испанският – друг, английският – трети, при славяните също се наблюдават други характерни различия. Но „новият сантиментален семеен роман, който идва да замести бароковия, според изричното свидетелство на неговия създател, Самуел Ричардсън, разчитал преди всичко на дамите“¹⁷. Уместно идва и въпросът, след тази цитатна интродукция: „Има ли литературни периоди и време, за които е меродавен мъжкият вкус?“¹⁸. Отговорът идва с Елисаветиният театър, в чиято публика, както знаем, дамите са играли съвсем незначителна роля и ето още едно определение по отношение на женската рецепция (дадена от страна на авторитета): „Щом сатиричните черти определят същината на една литературна насока, не може да се мисли за дамско влияние“. С това авторът дава обяснение и на последващата рецепция на тези произведения от различни читателски кръгове. Примерът в подкрепа на това съждение е с Байроновите романтично-сантиментални разкази в стихове, които са „били поглъщани от дамска публика“, докато „Дон Жуан“ си „оставя предимно мъжко четиво“.

След половото диференциране при избора на четиво Шюкинг говори и за патриархалното четене, което е типично явление от средата на XVIII в., а именно бащата

12 Пак там, с. 54.

13 Пак там, с. 77.

14 Пак там, с. 78.

15 Пак там, с. 78.

16 Пак там, с. 78.

17 Пак там, с. 78.

18 Пак там, с. 78.

или майката да четат пред цялото семейство.

В бележките авторът споменава и за нещо, което е залегнало в тогавашната германска читалищна система, която е излъчвала специални библиотекарски кадри от съветници и информатори, които са обслужвали читателите в селата и в малките градове. Това са различните аспекти – своеобразни уловки за читателя. Основната примамка е вкусът.

Читателските кръгове в България и по света

Специфичните *места на четене*, като литературните кафенета и салони, са знакови за периода до 1944 г. Това са неформални средища, където се упражняват практиките на четене като неразривна част от културния живот. Емблематично в това отношение е писателското кафене „Цар Освободител“ в София, както и литературните салони от началото на века, където се е събираща интелектуалната бохема. Към тези известни топоси, репродуциращи читателски практики, може да се посочи и трети случай – първият и единствен Съюз на читателите в България.

В статията на Кристиана Димчева „Организирането на читателя“ – за читателския кръг и читателската общност¹⁹ – се представя за първи път т.нар. Съюз на читателите в България. Документите по създаването му се съхраняват във Варненската библиотека „Пенчо Славейков“, в колекцията „Варненски градски архив“. Сред запазените архивни единици Димчева посочва: устава на организацията, преписка с централното ръководство, протоколи от образуването на варненския клон на клуба (с. 223). Позволявам си да цитирам някои аспекти, дефинирани в устава, за да се създаде представа за насоката и концепцията, която носи. Утвърден е от Министерството на вътрешните работи и народното здраве под № 2380/12 март 1932 г. Ето някои от целите и задачите, които си поставя: да обедини българските читатели, да буди и поддържа към тях интерес към добрата книга и изобщо към здравето четиво, да засили връзката между нашите книжовници и читателите (чл. 2). Ето и част от целите, заложили в чл. 3: „Образува дружества в София и в цялата страна, издава месечни известия, грижи се за издаването на наши и преводни творби из ранните области на книжнината, урежда сказки, срещи и събори“ (с. 223). Димчева уместно определя значението на съюза като: „един от първите опити за създаване на специализирана организация за пропаганда на книгата“ (с. 224); своеобразен „мисионер“ по отношение на формирането на читателски публики.

Подобен проблем, свързан с обединяването на читателите под някаква форма, е засегнат в статията „Четението по нас и другите страни“²⁰ на автор с инициали Г. И. Представят се дружествата за домашно четене, разпространени в Англия и Америка. Първото учреждение от подобен вид се е появило в Америка – Шотокуйското научно дружество. То си поставя за цел „развитието на привычката към четене и изучаване на природата, изкуството, науката и литературата“. Предназначението е за „ония, които са били лишени от възможността да добият правилно образование“, и за „да се изработят общи възгледи на образован човек и способност за правилно мислене върху света“. Като решение се предлага усвояването на т.нар. домашно четене, което е базирано на предварително изготвена програма на дружеството.

19 Димчева, Кристиана. Организирането на читателя – за читателския кръг и читателската общност. – В: *Книга. Четене. Библиотека*. Сб. София, 2008, с. 221–224.

20 Г. И. Четението по нас и другите страни. Мисли и бележки. – В: *Българска сбирка*, 1895, кн. 10, с. 1000–1010.

Като потенциални „потребители“ са посочени две категории лица:

- не получили систематично средно образование;
- тези, които „са преминали средна школа, но много неща са забравили“.

Заплащането на членски внос осигурява съответно програма за четене, „изработена от сведущи хора, с посочване цената на нужните книги и къде могат да се купят“. Събранието на дружеството се провежда ежегодно в селцето Шото куа (откъдето идва и названието на дружеството), където се прави „съвместно обучение по всевъзможни предмети от гимнастика, изкуство и до науки от чисто университетско преподаване“.

Няколко щрихи и върху английското дружество за домашно четене National Home – Reading Union. И при него има препоръчване на книги и организиране на читателски дружини. Интересно е да се разгледа регламента на самото дружество, което всяка година съставя три списъка – от книги за общо четене, за специален курс и за младежта. Според основателите на дружеството четенето трябва да има завършен характер и известна систематичност. Както посочва авторът, всеки разред от читатели си има свой собствен журнал – за общи читатели, специалисти и за младежи. Функцията им е да служат за разбор на препоръчаните книги. Трябва да се отбележи, че в края на тези самостоятелни статии или разбори на книги почти винаги се срещат въпроси към читателя. Като пример в статията са посочени такива в края на статията, посветена на романа на У. Тъкър „Есмонд“:

1. Според вас станала ли е симпатията ви към хората по-силна или по-слаба след прочитането на този роман?

2. Често обвиняват Тъкър в цинизъм. Намирате ли в този роман потвърждение на такова мнение?

3. Защо би било невъзможно този роман или друг, писан от Тъкър, да се превърне в драма?

Тези въпроси са доказателство за пряката интеракция на съзнателното включване на читателя в рецепцията на самия текст, провокация към читателското съзнание.

Читателските клубове, сдружения и т.н. дефинират статута на читателските публики. Разглеждането им е симптоматично за този период поради формирането на читателски, респективно литературен вкус.

Следосвобожденската читателска публика

Най-точното определение за протичането на процеса по масовизиране на литературата и транслирането на нейната общодостъпност прави д-р К. Кръстев в статията си „Българска книга“²¹: „От изключително достояние на една малобройна „elite“, на една скромна аристокрация на духа, литературата стана... достояние на всички...“. Д-р Кръстев очертава картината на литературния вододел, който масовият вкус формира. И дали този укор не е някаква двусмисленост – от една страна, непопулярността на високата литература, а от друга, достъпът до литература в едно аграрно общество. Това са и двата аспекта на естетическото „високо“ и „ниско“, което самото изкуство, респ. литературата проектира. В това, разбира се, прозира общественият му характер, предназначение, заложеният телос. Авторът прави и друга забележка по повод ситуацията в навечерието на войните: „... оная печална разюзданост и оная още по-печална подивялост на нашите литературни нрави, настъпила скоро след Освобождението...“. Д-р Кръстев (в цит. статия) отно-

21 Кръстев, д-р Кръстю. Българска книга. – В: *Мисъл*, г. 9, № 3–4.

во заклеява този порядък: „Всякъде съществува такава „литература“, но нийде другаде тя не е в такова количество... нийде другаде тя не би се осмелила да се мисли за литература“. Радикалният и едновременно с това прецизен по отношение на изящната словесност критик отсича едно: „...стотина нищо и никакви литературни дрипи, превеждани и издавани с една безграмотност и безсловесност...“ (пак там). Този щрих е важен при разделянето на публиките, за което кръгът около списание „Мисъл“ играе ролята на законодател в диференциацията на българската читателска публика тогава. Д-р Кръстев обвинява при това българската публика в откровен примитивизъм.

Подобен укор отправя и библиографът философ Димитър Иванчев в статията си „Читател и книга“ и открито заявява, че българският читател „почти не чете“. Като основна причина той посочва настъпилата след войните стопанска криза: „Изправен непосредствено срещу инстинкта за самосъхранение... на читателя не му остана време да мисли за придобиването на духовни ценности“²².

За формулиране на понятието „читателска публика“ пише и К. Бечев в статията си „Литературната критика срещу масовата читателска публика в следосвобожденските десетилетия“²³. В нея той изтъква взаимовръзката на масовата публика и на книжния пазар (в мащаба, за който може да се говори по това време) – масовият вкус е разпоредителят, който диктува и задава „общия рецептивен фон“. Това статукво естествено е фактор в поведението на читателския избор (като синоним на вкус) и оттам на самата типология на читателя.

Бечев залага и на друг пример, конкретизиращ модела на четене. Статията, от която черпи наблюдения, е на М. Деборов, публикувана в сп. „Българска сбирка“ през 1897 г., където, на първо място, като предпочитано четиво се посочва белетристиката, но с уговорката, че тя „трябва да бъде лека и пикантна, за да може да заинтригува публиката ни“. Като примери, в разрез с очакванията на масовия вкус, посочва драмите на Ибсен.

Въпросът, който Бечев си поставя е в крайна сметка как се оформя конкретният читателски избор и как този избор формира общата панорама на литературната комуникация в десетилетието около 1900 г. Важен фактор е и количеството на преводната литература, която е охарактеризирана като „почти аномално силен прилив“. През този период се наблюдава особено „болестен сблъсък между желанието за усвояване на модерните духовни и естетико-теоретични критерии и ценности на един културен елит и публиките, пристрастията, вкусовете на масовата читателска аудитория“²⁴. Това са и аспектите, които формират читателското съзнание. Няма как да се говори за четенето, без да вземем под внимание проблема за взаимодействието между интелигенция и народ, култура и политически живот, литература и общество. Следосвобожденският период трябва да се разглежда като ключов за формирането на литературното съзнание.

Може да се обобщи, че предвид типологизирането на читателската аудитория и стратифицирането на читателската общност, не може да се говори за еднородна масова читателска публика. Бечев споменава и за категория читатели, чието „фолклорно естетическо съзнание, приемащо литературното слово само в рамките и

²² Иванчев, Димитър. Читател и книга. // Литературен час, №7 (276), 22 май, 1935, с. 5–6.

²³ Бечев, Константин. Литературната критика срещу масовата читателска публика в следосвобожденските десетилетия. – В: *Литературна мисъл*, 1991, № 3.

²⁴ Пак там, с. 118.

в тясна връзка с фолклорните образци²⁵. Като пример посочва: олитературени псевдоприказни сюжети, песнопойки, календари²⁶.

Дали обаче подобна публика може да бъде наречена литературна?

Но в такъв случай как да се охарактеризира следосвобожденският читател, който безспорно е „усвоил една начална или малко по-висока образност, по-трайни навици за четене“²⁷ с читателските си пристрастия в духа на преводните сензационни четива, както и всякакъв тип развлекателни четива в подлистници, брошури или като самостоятелни издания²⁸ („Потайностите под расото“²⁹, „Барт и Лукреция“³⁰, „Честността на жената“³¹). Изследването на развитието на понятието *масов читател* в българския социокултурен контекст не бива да бъде разглеждано само като фоново знание, което да откроява *високия читател*.

Защото и двата модела са част от общата парадигма на феномена *четене*. Дихотомията *високо-ниско* е ниво, на което естетическото съзнание усвоява самата културна форма.

Литература

Бечев, Константин. Литературната критика срещу масовата читателска публика в следосвобожденските десетилетия. – В: *Литературна мисъл*, 1991, № 3, с. 108–123.

Г. И. Четението по нас и другите страни. Мисли и бележки. – В: *Българска сбирка*, 1895, кн. 10, с. 1000–1010.

Гергова, Ани. Книжнината и българите (XIX–началото на XX век) / Ани Гергова. София : БАН, 1991, с. 221.

Даскалова, Красимира. Грамотност, книжнина, читатели и четене в България по пътя към модерното време. София : ЛИК, 1999, с. 35.

Деборов, П. Литература, публика и критика. – В: *Българска сбирка*, год. 4, 1897, кн. 10, с. 1045–1050.

Димчева, Димчева. Организирането на читателя – за читателския кръг и читателската общност. – В: *Книга. Четене. Библиотека*. Сб. – София, 2008, с. 221–224.

Иванчев, Димитър. Читател и книга. – В: *Литературен час*, № 7 (276), 22 май, 1935, с. 5–6.

Кръстев, д-р Кръстю. Българска книга. – В: *Мисъл*, г. 9, № 3–4.

Кьосев, Александър. Преди възможността за „Млади и стари“. – В: *Младеж и общество*, 1989, № 1–2.

Леков, Дочо. Писател-творба-възприемател през Българското Възраждане / Дочо Леков. – София : Народна просвета, 1988.

Рот, Ю. Форми, сюжети и жанрове на българската народна литература. – В: *Български фолклор*, 1985, № 2.

С-джиев, Ив. И. За четенето. – В: *Мисъл*, 2–3, 1893/1894, № 7, с. 553–556.

Стефанов, Валери. Четенето – историческо моделиране. – В: *Литературна мисъл*, 1994, № 2.

25 Пак там, с. 120.

26 Пак там, с. 120.

27 Пак там, с. 120.

28 Пак там, с. 121.

29 *Потайностите под расото*. Пловдив, 1912. – 31 с.

30 *Сапунов*, Л. Барт и Лукреция. Стара Загора, 1887.

31 *Честността на жената*. София, 1885.

Шукинг, Левин. Социология на литературния вкус. Прев. Руска Гандева. – София, 1947.

Jackson, H. J. Marginalia : readers writing in books. Yale University Press, 2011.

ДЪЛГООЧАКВАНО ЗАВРЪЩАНЕ НА ЕДИН ЗАБРАВЕН ВЪЗРОЖДЕНЕЦ И ДУХОВНИК*

Дойно Дойнов

Дълго, много дълго време трябваше да чака поп Тодор Митов, за да бъде попълнено името и мястото му в историята на Църква, Синод и Митрополия, да бъдат открити скромните му, но многогодишни усилия за устояване на българската идея и кауза в родния му Пирдоп и възрожденска София. Години, десетилетия трябваше да минат, за да се чуят и делата му за вярата и българщината по окаяните по онова време западнобългарски краища, в многострадална Македония.

Това само да бяха основанията на автор и издателство и те щяха да бъдат достатъчни за моята благодарност – благодарността ми на професионален историк, но и на човек, роден в Средногорския край и неизменен ревнител на историята, борбата и делата на предците – средногорци. Без да натрапвам моя сантимент и лична оценка, убеден съм обаче, че изданието ще срещне както подчертан интерес на изследователите, така и признанието на многобройната читателска аудитория.

Но не само това прави изданието значимо, изважда го и от графата „поредно“. В биографията на поп Тодор се вплита и миг съдбовен – миг от живота, но и от смъртта на бореца. Разпятието, но и следата към безсмъртието на Апостола – разкрива се и реалността, но и тайнството на човешкия дух и подвиг, непреходността в историята и съвремението на българския Спасител.

Мъртвите не викат, но както още писателят класик Димитър Талев написа, живите следва да наострят уши, да отворят очи и не само да чуят гласовете им, но и да дръзнат да го кажат на съвременниците, да го предадат на идващите, следовниците... За да я има България!

И ето сега, близо две столетия след раждането на отца, и в годината, когато българската общественост отбелязва *175-ия рожден ден на Васил Левски*, доказалият се историк от Пирдоп и Златица, на целия Средногорски край, ни поднася – скромно, но навременно и благородно, биографията на заслужилия пастир и патриот – сериозно издание и първо в националната историография!

Картините и книгите не се разказват – първите се гледат, те внушават; вторите – книгите, попълват знанието, обогатяват личността, осмислят човешкото битие, подхранват борбата и идеалите...

Те трябва да се прочитат! Ето защо искрено и отговорно препоръчвам на всеки ценител на книжнината, посветена на Българското възраждане, настоящата полезна книга. В нея любознателният българин и читател наред с новото ще намери и познати страници за лица и събития, нещо, което съпътства почти всяко историческо съчинение. Същественото обаче е, че тук читателят ще вникне и в живота на един заслужил духовник на Българската православна църква, деец в борбата за освобождение, но и за обединението на разпокъсана България през 1878 г. и преди всичко – ще се докосне и до Левски!

Тези редове на книгата, струва ми се, заслужават да се прочетат от всеки българин, който носи Апостола в сърцето си, без да омаложавам, разбира се, книгата като цяло – един съществен принос към ролята и мястото на поп Тодор и на възрожденската интелигенция в Българското възраждане.

Пионерска е авторската и издателска роля на колегата Иван Иванов за живота и делото на един дълго време забравен духовник, борец, възрожденец. Надявам се обаче, че трудът ще бъде своего рода и послание към днешните и утрешни българи – за дълг и родолюбие, за вяра, че заслужилите за народ и Отечество не се забравят... Ще стои над страниците от историята ни, понякога тъмни, повечето светли, но едни – редове на подвиг – подвигът на Левски, който стърчи най-високо на българското страдалческо, но и борческо небе, няма да забрави!

Да! Трудът на д-р Иван Иванов идва във време, когато ни са нужни както дела, вяра и оптимизъм в историческото бъдеще на България, но също така и трайна историческа памет. Трябва ни национално самочувствие и консолидация, за да оцелеем и пребъдем в човешкото многообразие, в следващите столетия...

Щастливото и оптимистичното в случая е, че авторът навременно и успешно успява да покаже този достоен възрожденец и да го засели – макар и посмъртно, в българския исторически пантеон. Един от многото достойни българи, дал скромния си принос в българската история.

На добър час на една родолюбива книга!

** Предговор към книгата.*

ИЗПОВЕДНИКЪТ НА ЛЕВСКИ

Иван Иванов

Разлиствайки страниците от живота на иконом поп Тодор Стоянов Митов все повече се разбира, че знаем твърде малко за Човека, на който съдбата отреди да бъде наречен от поколенията Изповедникът на Левски.

Първата подробна биография на иконом (роден е на 7 май 1836 г.) се появява само година след кончината му – 6 декември 1891 г. Петър Карапетров – Черновежд съобщава на читателите на популярното списание “Светлина” през 1892 г. кой и какъв още е бил поп Тодор. Припомня се за него и в няколко по-късни биографични материали в различни издания. По-голяма светлина върху битието и делото на иконом се прави едва сега – повече от 120 години след смъртта му.

В живота на пирдопчанина могат да се открият няколко етапа, които красноречиво показват неговото служебно, обществено и личностно израстване. Трудно е да се определи дали в този аспект той има някакъв апогей. Защото, с всичко, с което се е заемал, или съдбата му е отреждала да извърши, поп Тодор го е довеждал докрай. Започнал като учител пътя си към върховете на българското общество, по желание на неговите съграждани, а и по личното си убеждение, поема друма на свещеничеството. В онези времена от края на XVIII и до втората половина на XIX в. да бъдеш духовен наставник на миряните, е било не просто професия, а призвание. Доказват го най-големите имена в българската възрожденска историопис – йеромонах Паисий Хилендарски, епископ Софроний Врачански, митрополит Иларион Макариополски, архимандрит Неофит Бозвели, йеромонах Неофит Рилски, отец Матей Преображенски и десетки други, между които и пирдопчаните поп Тодор Евтимов, поп Георги Евтимов, митрополит Серафим Сливенски. Те са и просветители, книжовници, общественици, духовни водачи на нацията. А когато епохата го изисква, са и борци за национални правдини, съзаклятници, революционери, защитници народни. Всеки във своето време е велик и по своему непостижим. По какво от всички тях се различава свещеноиконом поп Тодор Стоянов Митов? Може би по това, че посвети себе си и на още не малко други обществени длъжности.

Забележително е, например, неговото дело като архиерейски наместник на София. Пръв той от българите в този град прави необходимото за обединяване на финансите на софийските църкви и въвежда ред в разходването на събраните средства. И в резултат на усилията му бюджетът на църковната община се увеличава многократно. Пак поп Тодор въвежда и общественото начало в управлението на града, привличайки към тази трудна дейност по един от членовете на най-силните местни еснафи. И освен това, още е учител и председател на училищното настоятелство, читалищен деятел, инициатор за създаване на Женското благотворително дружество “Майка”, книгоразпространител, радетел за чистота на българския език. Радва се на завиден авторитет и уважение от жителите на София, които, независимо че след 1873 г. Софийската епархия си има своя екзархийски владика, продължават да го търсят и да слушат неговото мнение. Заедно с него софиянци са по-силни. Защото той е непримирим борец срещу злоупотребите на митрополит Мелетий и не се страхува да го изобличи пред паството му и пред Екзархията, макар да заплаща за дързостта си с дълга раздяла с тях и семейството си.

Важен период, който оставя незаличима следа в съзнанието на иконома, е пребиваването му в Югозападните български земи – областта Македония, като архиепископски наместник на Велес и след това на Скопие. И това не се оказва “заточение” за непослушния свещеник, тъй като Светият Синод го оправдава за делата му и го защитава от нападите на мирските лица. За новия архиепископски наместник на Велес мисията му тук е освен висока отговорност и сериозно изпитание за пирдопчанина. Но иконом поп Тодор Стоянов Митов остава верен на себе си. Защитава своите миряни пред административните власти, пази ги от чуждите политически и духовни опасности. И завинаги съхранява като частица от своята човечност съдбата на българите там, подложени на фанариотски гнет, великосръбска пропаганда, грабежи, физически насилия, убийства, натиск за промяна на тяхното етническо съзнание и пр.

Почти три години прекарва поп Тодор в областта и пише много писма, мемоари и жалби до Екзархията и представителите на Великите сили, за да помогнат на неговите братя. За съжаление, повечето от тях без реален политически резултат. И когато усеща, че силите му са на изчерпване от тази непосилна борба, намира за благоразумно да се завърне при семейството си, и да продължи делото си за освобождението на Македония от новата българска столица. Така съвсем естествено става и инициатор за създаване на Софийския комитет “Единство” и повеждане на борбата с други средства в месеците на избухналото Кресненско-Разложко въстание. И след неуспеха му поп Тодор не престава да мисли за съдбата на българите от този край, дори когато минутата е особено тържествена. Показателно е словото му на “аристократическото угощение” в общинското управление на София, дадено по повод коронясването на руския император Александър III и княгиня Мария през 1883 г. Изповедникът на Левски е така красноречив и убедителен, че думите му за “бедна Македония” накарали повечето от присъстващите след края на неговата реч да напуснат тържеството. Вероятно разочаровани от политиката на Освободителката Русия, която не дава знак, че е готова да помогне и на тези българи да се отърват от робските си вериги.

Третата негова стъпка към върха на обществената му дейност, вече във възстановената българска държава, отново е просветното дело. Почти до края на дните си той продължава да е учител, да влага силите си в просвещението на деца, младежи и възрастни. А още е и преводач, журналист, редактор, пазител на старини и национални ценности – всеотдайна личност, за която няма предел на работа, сили, време, контакти, познания, достижения. Продължава и да е свещеник, настоятел на най-голямата столична църква “Св. Крал”. И за храма се грижи като за свой дом – по-голямата част от дните му минават в него или край него – в мъжкото училище, в девическото, в канцеларията на Училищния комитет, в литургии и тържествени служби, в ремонти и обновления. Храмът трудно побирав всички желаещи да присъстват на тях. Не забравя и свещеническото съсловие – иконом поп Тодор Митов е организатор и ръководител на Софийското свещеническо братство “Преподобни Йоан Рилски” почти до своята смърт. Председател е и на Епархийския съвет, и на комитета за набиране на пожертвования за изграждането на храм-паметника “Св. Александър Невски”, също до самата си кончина.

За кратко време Изповедникът на Левски е и политик – депутат във Второто Обикновено народно събрание. И както показват стенографските дневници, поп Тодор е доста активен народен представител – изказвал се пред Парламента над 90 пъти за двете му кратки сесии. С широк поглед върху политическия живот в

Княжеството, върху миналото на народа ни и неговото бъдеще, той е човекът, който аргументирано и обстойно говори пред народните избраници за запазването на Самоковската духовна семинария, защото подготвя свещеници не само за българските земи, но и за Македония и Тракия, където българщината е в опасност. Изказва се с подчертана грижа за съдбата и материалната обезпеченост на духовенството, за необходимостта да се установят на основополагащи принципи дълготрайни критерии за избирането на народните представители, при това, в самата зора на българския парламентарен живот. Пръв от съвременниците си от трибуната на Народното събрание се обявява и за издигане на паметник на Васил Левски в столицата на Княжеството.

Няма да е пресилено, ако се каже, че иконом поп Тодор Митов е в епицентъра на всяко голямо обществено събитие, развил се в София преди Освобождението и в Княжеството след това. Той не е безпристрастен наблюдател на ставащото пред очите му. И дава всичко от себе си, за да поведе миряните си в правилната посока, макар и по неутъпкан път. В един от кратките биографични материали за него, от далечната вече 1911 г., изрично е подчертано, че пирдопчанинът “се явява един голям и самоотвержен служител на църквата и народа”, който е стожер на православието в най-трудните за него години. И без да блести с високо образование – учил е само в пирдопското взаимно училище и в класното на гр. Панагюрище, с цената на огромен труд за своето интелектуално развитие, той постига онова, което може би на никой друг негов съвременник не е отредено – признато му е правото на завършил висше специално духовно училище. И е приеман за високо подготвен служител на църквата по всички идейни и практически прояви в живота и организацията на тази важна за народа институция.

В отделни моменти се съзират и отклонения от принципите, върху които поп Тодор гради своя висок авторитет сред съвременниците си. Но кой е предпазен от грехове? Някои от тях не са по негова воля и желание. По владишка амбиция с непосилна задача през 1874 и 1875 г. той обикаля енории от Ловчанската митрополия, за да убеждава местните епитропи и свещеници да разбунят населението и изявят желание пред Екзархията да се подчинят на Софийската катедра. Не “мирува” и когато става дума за злоупотребите на неговия духовен началник, затова е обвинен в непослушание от Светия Синод. Обяснимо е желанието му да привлече вниманието на обществеността към съдбата на българите в Македония, но отказът да извършва богослужения не е най-подходящия начин да се напомни за тях. Без да са определящи за неговия възходящ път на духовно лице, общественик и гражданин, тези кривини в живота му, го показват и като човек, не лишен от своите малки слабости и погрешни решения.

Изповедникът на Левски се откроява от повечето от съвременниците си и с още едно немаловажно свое качество. Той е бил и добър оратор. С красноречивото си слово, с мъдрите си думи и напътствия, с умението си да убеждава своите слушатели и събеседници, иконом поп Тодор Стоянов Митов е постигал целите, които времето или народът са изисквали от него да реализира. Добре запознат с българското народно творчество, с миналото ни, с политиката на Великите сили и техните интереси на Балканите, той е използвал своите знания, за да въодушевява и сплотява масите. И с наслада хората са слушали неговите речи, с които той е докосвал най-съкровените струни на техните чувства и мисли. Подобно умение не се придобива, защото не е само майсторство, да умееш да сплотяваш, необходим е и талант, дарба, която да ти е вродена. Защото, трябва да ти “идва отвътре” и да

имаш нещо повече от смелост, когато застанеш пред множеството, което е готово да те слуша. Всичко това поп Тодор е притежавал в достатъчна степен от гените си, но и го е доразвил и усъвършенствал, до степен, която го е издигнала до нивото на убедителен и обичан разказвач. Затова и един друг пирдопчанин – писателят Тодор Влайков, в неговото време все още ученик, е останал впечатлен от омайното слово и глас при неделните проповеди в храма на своя съгражданин.

И тъкмо в публичните му изяви се съзира промяната, която поп Тодор допуска със себе си в резултат на дългогодишното негово общуване с етнографската група на софийските шопи. Местният диалект оказва влияние на чистия балкански говор и стил, който той носи от родния си Пирдоп. Икономът възприема доста от изразните средства на заобикалящото го население и постепенно все повече да ги използва в своята реч. И това най-добре може да се види, като се сравнят публикуваните му изказвания в годините на Българското възрождане, с тези от след Освобождението. Промяна, която в никакъв случай не може да накърни образа му на обаятелна личност, човек и общественик.

Какво липсва в живота на този необикновен българин, чийто труд и мисли са били посветени на народа и Отечеството – личният живот и семейството. Отдаден всецяло на работата и призванието си, той сякаш е забравил за тези немаловажни неща, които са били неразделна част от самия него. Само веднъж свещеникът си позволява да сподели, че близките му липсват, че са далеч от него. И то е във времето, когато като архиерейски наместник на град Велес, е изпитвал особена нужда да има и той чисто човешка сигурност и подкрепа. Защото вътрешно в себе си е изпитвал необходимостта да чуе добра дума и насърчение, както сам е давал упование и надежда на своите миряни. Но отново Екзархийските, националните интереси надделяват и той остава в Македония още за повече от година, въпреки трудностите и опасностите, които го заобикалят. Тази му жертвоготовност напомня за съкровения изповед, изразена от гения Христо Ботев. Не са се познавали, макар да е повече от сигурно, че поп Тодор е чел стиховете и публицистиката на поета – революционер. Все пак, възрожденската преса ги е направила достояние на мнозина из цяло Българско.

Дали има място за сравнение между двамата е трудно да се каже, независимо от дистанцията на времето. Всеки от тях е силен в своята област – поетът с перото и личната си гибел, Изповедникът на Левски с труда, нравствената си сила и обаяние, с които е помагал на своето паство. Едно е обаче, сигурно – свещениконом поп Тодор Стоянов Митов оставя на следовниците си своето име на честен и неустрашим радетел, всеотдаен общественик и учител, борец срещу чуждата пропаганда и за народни правдини. И с основание той заслужава да го наредим в пантеона на българските герои, за да го знаят, помнят и да се учат от неговите дела бъдните поколения.

НАРОДЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ И ВЪЗРАЖДАНЕ НА ИДЕЯТА ЗА ПОСТРОЯВАНЕ ПАМЕТНИК НА АПОСТОЛА В НОВАТА БЪЛГАРСКА СТОЛИЦА

Иван Иванов

Най-добре за голямата енергия, знания, честност, принципност, отговорност и дълг към България на поп Тодор Митов говори участието му като депутат във Второто Обикновено народно събрание. За двете кратки сесии в петте месеца, през които работят народните избраници, говори пред тях повече от 90 пъти. И във всичките си изказвания пред заседателите той показва, че е добре подготвен по обсъжданияте въпроси. Възрожденски и следосвобожденски учител, отслужил стотици пъти пред паството си проповеди и наставления, поп Тодор се е научил в публичните си изказвания да заявява позицията си и това, което мисли по даден въпрос, ясно, разбираемо, аргументирано и точно. Темите, по които говори той пред Народното събрание, са всеобхватни – обсъждане на законопроекти, национални и общински дела, лични драми и проблеми на граждани, процедурни правила, прецизност на текстовете на утвърждаваните нормативни актове и др. Не веднъж той застава на трибуната и като докладчик на комисия, съставена да провери законността на избор в някоя околия, за подготовка на ясни и приложими в момента и най-вече в бъдещето, решения на законодателния орган на Княжеството. И във всички тях личи стремежът му да бъде максимално полезен на съотечествениците си. Затова свещеникът старателно и задълбочено, и както личи от много от изявленията му пред депутатите, предварително се подготвя да сподели пред тях това, което според личната му преценка не отговаря на интересите на държавата, на българските граждани, или на тези, за които е предназначен обсъжданият законопроект. Той чете много, препоръчва и на другите да се подготвят предварително по проблемите, по които предстои да се вземат важни решения. Настоява нормативните актове да бъдат разбираеми, категорични, без двусмислени формулировки, за да няма възможност за различни тълкувания.

Второто Обикновено народно събрание заседава от 3 март до 4 юни 1880 г. и след прекъсване от четири месеца и половина – от 15 октомври до 18 декември същата година, когато е разпуснато от държавния глава княз Александър I Батенберг. Сесиите се провеждат в дъсчената постройка на бившия Клуб на руските офицери в София.

Изборите за определяне на народните представители се произвеждат на 13 и 20 януари 1880 г. Иконом поп Тодор Митов е избран от Софийска градска околия на втория тур, като право да изразят предпочитанията си за депутати имали 3 956 жители на града. В избора обаче са участвали по-малко от половината от тях – 1 908 души. Интересна е системата, по която се определяли тогава народните избраници. Обявявали се лицата, от които да се избира, а всеки от гласоподавателите заставал пред назначената от окръжния управител комисия за провеждане вота и

пускал в урната лично написана бюлетина за предпочитаният от него кандидат-депутат. По този начин в София са издигнати кандидатурите на Димитър Греков, Григор Начович, Димитър Македонски, Христо Стоянов, иконом поп Тодор Митов, евреина Рафаил и др. Най-много гласове събира Христо Стоянов – 757. Той е добре познат на софиянци, тъй като е един от двамата представители на града на Първия Църковно-народен събор в Цариград през 1871 г. Втори по брой на подадените бюлетини с неговото име е поп Тодор Митов, който получава доверието на 737 души. От Софийската градска община са избрани 8 народни представители, а в състава ѝ влиза и Златишка околия, като именно от нея е избран за депутат учителят и общественикът от Пирдоп Лука Павлов. Останалите народни представители са Анко Цветанов, Велко Костов, митрополит Мелетий, който е едва пети в подреждането по броя на бюлетините, Йоне Спасов и Стоичко Стоянов. Отделно в окръга имало още шест избирателни околии – Орханийска (днес Ботевградска), Самоковска, Дупнишка, Радомирска, Кюстендилска и Трънска.

Още на третото заседание на Народното събрание – сряда, 26 март 1880 г., поп Тодор, заедно с още 46 депутати, между които и Лука хаджи Павлов, е предложен за член на парламентарната комисия за проверка пълномощията на народните избраници. При гласуването на комисията, за която преди това е решено да се състои от 9 души, поп Тодор и пирдопският народен представител получават по 1 глас и отпадат от състава ѝ. А след конструиране на ръководството на събраниято и изборите на председател, зам.-председатели и секретари, на 28 март се пристъпва към обсъждане редовността на вота в Търновски, Осман-Пазарски (днес Търговишки), Севлиевски, Ловчански, Еленски окръзи.

Проверката на законността на изборите в Софийско е направена по доклад на специалната парламентарна комисия на 1 април – вторник, 1880 г., по време на седмото заседание на Народното събрание. Докладът е приет без възражения и депутатите гласуват резултатите от вота, с което и признават официално правото на поп Тодор и останалите избрани от Софийското окръжие да бъдат народни представители.

От своя страна икономът пък е председател на проверителната комисия за Врачанското окръжие и член на комисииите по проверка редовността на изборите в Самоковска и Разградска околии. Като докладчик той представя протокола за възложена задача на 27 и на 29 октомври 1880 г., по време на LXVII и LXVIII заседания от втората сесия на Народното събрание. Установяването на законността на вота в онова време е продължавало с месеци и дори до края на работата на Второто Обикновено народно събрание е имало депутати, за които споровете дали са избрани редовно или не, са се пренасяли от заседание на заседание. А касираните народни представители никак не са малко и броят им винаги се е съобщавал в началото на всяко откриване на пленарна дейност.

Работата си по проверка изборите в трите околии анкетните комисии извършват през летните месеци, докато Народното събрание е във ваканция. И както става ясно от доклада на поп Тодор за Самоковско и Разградско, разделени на две групи, депутатите посещават определените им райони и извършват проверка на място. В първата комисия депутатите гласували да бъдат Георги Живков, Васил Радославов и П. Станчов, като тя трябвало да проверява “на изток”, а във втората – поп Тодор, Икономов, Наумов и Доспевски, като групата да работи “на запад”. Така на Изповедника на Левски се пада да се увери доколко отговарят на действителността изнесените факти за нарушаване на изборния процес в изпратените до Народното събрание жалби в близкия до София град Самоков. Членовете на комисията изслуш-

ват много от подписалите се под тях избиратели, срещат се и с длъжностни лица от административното управление. А на 20 и 27 октомври комисията се събира на заседания в цялост, на които се решава докладите от проверките да се обединят в един, а документът да бъде представен пред Народното събрание именно от поп Тодор.

В обстойното изложение пред народните представители той подчертава, че са разследвани изборите, проведени на 13 и 20 януари 1880 г. От трибуната на Парламента са съобщени множество нарушения на избирателния закон и гражданските права на населението. А като главни виновни лица за тях се посочват окръжните началници. Заключение на комисията е народните представители да гласуват решение за поставяне на тези лица, които с действията си са опорочили народния вот, на съд. Все по този проблем, в отделно изказване, вече като редовен народен представител, свещеникът дава подкрепата си на предложението на Стефан Стамболов, че докато има съмнения за законността на изборите, те да не се считат за действителни.

Неведнъж на заседания на Парламента иконом поп Тодор Митов поставя на вниманието на депутатите принципни въпроси, свързани със законността на вота в отделни райони на страната. Още на 1 април, при обсъждане правилността на проведените избори в Бучино-Дервентска околия, поп Тодор прави пред народните представители аргументирано изказване, в което подчертава, че намесата на “лице” извън назначената комисия за провеждане на изборите е попречило те да преминат според изисквания на закона. Затова настоява да бъдат касирани, а с решение на Народното събрание да се изискат оригиналните протоколи от вота и по тях да се прецени доколко законосъобразно е проведен той. Виновното “лице” пък трябвало да бъде предадено на съд, за да е ясно за в бъдеще, че външна намеса е недопустима при подобни случаи. Повдигнатият от свещеника въпрос е подкрепен и от д-р Моллов, а при гласуването народните представители единодушно застават зад мнението на иконом и по изборите в тази околия е назначена проверка.

Още няколко пъти той се изказва по въпроса за законността и принципността в провеждането на изборите в страната. На 2 и 3 април, по време на едва VIII и IX заседания на депутатите, иконом поп Тодор Митов с основание заявява становището си, че избор с участието на по-малко от една трета жители на определена околия от имащите право на глас, не трябва да се счита за редовен, тъй като не изразява мнението на болшинството от населението. За него представянето на копия на оригиналните протоколи на избирателната комисия в Народното събрание, както правят някои околийски управители, е знак за допуснати нарушения, поправяне на тяхното съдържание, а оттам и компрометиране на избора.

Като един от строителите на Нова България поп Тодор е безкомпромисен радетел за зачитане на Търновската конституция и законите на страната, за честност в делата и отстояване на моралните норми на политическо и гражданско поведение и отношение към обществото на неговите съвременници. Показателен за това е случаят, с избрания за народен представител от Росоманска околия на Софийското окръжие Видин Кърстов (Кръстев?), който той, като негов учител добре познава. В кратко изказване на 20 октомври поп Тодор заявява, че Софийският окръжен съвет е “притурил” 2 години към възрастта му, за да го направи депутат. Като предлага законът да бъде спазен, той заявява, че изборът на младия мъж поради тази причина трябва да бъде касиран, което и става след гласуването на депутатите. А в резултат на това пък, председателят на събраниято обявява от трибуната, че ако Видин

Кърстев е в залата, трябва да я напусне.

Поп Тодор поставя и друг важен не само за онова време въпрос – за възможността българските поданици да бъдат избирани в законодателния орган на Княжеството. Поводът за това му изказване, което прави пак на 20 октомври, дава обсъждане правото на Михаил Паничерски да бъде народен представител. Проблемът е, че към началото на 1880 г., когато е избран, той все още е румънски гражданин. Изразявайки своето мнение по въпроса, икономът заявява, че Паничерски е “имал нещастieto да се роди в друга една държава”, а за да има правото да бъде избран за народен представител в Княжество България, трябва да заяви пред Парламента, че желае да бъде български поданик. И когато то го утвърди за такъв, “като се изпълни всичко това, което трябва, – подчертава той, – ако иска, да се кандидатира за депутат”. И независимо от заслугите му за освобождението на България, по тази причина изборът му за народен представител трябва да се касира. Със същия критерий той разглежда и бежанците от Тракия и Македония, настанили се в Княжеството след Берлинския конгрес и Кресненско-Разложкото въстание, но не се обявили публично за поданици на страната.

Във всичките си изказвания на тази тема, а и по други обсъждани въпроси, поп Тодор показва отлично познаване на Търновската конституция, на законите в страната и на документацията по проблема. Особено стриктно той държи на спазването на нормативната уредба в Княжеството, като дори оспорва редовността на избора на Константин Стоилов за народен представител, тъй като към времето на провеждане на вота той не отговарял на важно изискване – нямал още установените от закона за начална възрастова граница на депутат 30 години. Все пак, макар да са напълно съобразени с духа на избирателния закон, приет от Първото Обикновено народно събрание, доводите на иконома, по обясними политически причини не са приети и съветникът на княз Александър Батенберг е утвърден за народен представител. Кое то пък ни най-малко не намалява важноcта на повдигнатия от пирдопчанина въпрос. И той пак ще се връща към него, когато това се наложи. Защото принципът, който го ръководи в делата му като народен представител е възможно най-силният, актуален и в днешния ден – “Ние всички желаем да работим за доброто на народа!” – заявява той от трибуната на Народното събрание при едно свое изказване. Законът е за всички, той трябва да се спазва и „място за възражения по този въпрос няма“, категоричен е свещеникът. – „При всичко – припомня на народните избраници поп Тодор по време на LVIII заседание на Парламента от 3 юни, – трябва да помислим, че сме едно законодателно тяло и като такова, трябва да пазим законите. Затова не можем лесно да постъпим, както щем.“

Последователен и безкомпромисен е поп Тодор при опитите на някои депутати да не се съобразяват с приетия парламентарен правилник. Всички народни представители, заявява той на XXVIII заседание на парламента от 8 май 1880 г., имат еднакви права и задължения. И е недопустимо едни да се ползват с привилегии, а други – не. Затова обръща внимание, че съгласно същия този правилник, когато някой отсъства, се „отнема от заплатата му“. И е несправедливо спрямо така наказани депутати, след като тези, които са в Народното събрание, при неизпълнение на възложена им задача са предпазени от налагане на глоби. Във връзка с това поп Тодор препоръчва на останалите си колеги – народни представители, всеки, който се изказва пред Народното събрание, да прави това винаги в духа на справедливостта и на Търновската конституция. Полезно е, подчертава той, по всеки обсъждан проблем да се изказват повече хора, за да не се стига до там, че “да се решава на [в]еднъж

въпросът”, т. е. без дебати. Това му изявление е прието положително от голяма част от народните представители и в заседателната зала се чуват гласове “Съгласно!”.

Според иконома решенията на парламента, които са от изключителна държавна важност и в интерес на всички граждани в Княжеството, трябва да се вземат с мнозинство от две-трети. Защото, казва той, при 140 народни представители в залата и гласуване на 71 “За”, а 69 – “Против”, “само един глас е решаващ при приемането на такова решение”. Пак негово е настояването всеки документ или законопроект, който предстои да бъде гласуван от депутатите, да бъде предварително напечатан и раздаден на всички. А самите те пък да имат достатъчно време, за да го проучат и да са наясно по проблема, който предстои да бъде поставен на дискусия. Народните представители, подчертава иконом поп Тодор Митов, трябва да имат подходящи условия за подготовката си по темите, които се разглеждат в пленарната зала. И той става инициатор за създаване на специализирана библиотека към Народното събрание, в която да се натрупва необходимата за работата на депутатите книжнина и да се събират теченията на излизащите към момента ежедневници и периодични издания. Само така членовете на Парламента ще могат да се информират за всичко, което става в страната и да вземат национално отговорни и държавнотворчески решения, да утвърждават закони, приложими в административното управление години наред. “Те имат нужда да четат и да се осветляват по разни въпроси.” – аргументира се икономът. Защото, според него, всеки следващ закон трябва да се съобразява с по-рано приетите и “трябва да има единство в разпоредбите”, иначе “нищо няма да излезе”. При тези негови основателни аргументи предложението му за създаване на парламентарна библиотека, подкрепено и от министъра на финансите Петко Каравелов, е прието.

Радетел за съхраняване на българските традиции, исторически паметници и популяризиране на славното българско минало още от времето на Възраждането, при обсъждане на бюджета на Княжеството за финансовата 1880–1881 г., по-специално раздела за финансиране на създадената през 1878 година Софийска публична библиотека, иконом поп Тодор Митов прави обстойно изказване, в което акцентира върху необходимостта от разкриване към нейните структури на национален музей. За да се “отвори едно отделение за музей към библиотеката” и то да се обогатява непрекъснато, заявява свещеникът, е необходимо да се закупуват сбирки, открити по разни места. И като призовава народните представители да помислят върху неговото предложение, настоява да се предвидят повече средства за дейност в тази насока на националното книгохранилище. Идеята на свещеника е приета с внимание от депутатите, а след изказванията на още двама народни представители, които подкрепят казаното от иконом, се пристъпва към гласуване. Единодушно е прието бюджетът на народната библиотека да се увеличи от предварително заложените 31 440 лв. на 50 000 лв. Депутатите аргументират решението си с гласно изразения от поп Тодор мотив, че “когато говорим за изучаването на България, добре би било да се отпусне една сума за нейното изучаване”. Така още във втората година от възстановяването на българската държавност, благодарение на мъдростта, родолюбието и прозорливостта на иконом поп Тодор Митов се правят първите стъпки за целенасочено събиране, изучаване и популяризиране на материалното и духовно наследство на народа ни от отминалите исторически епохи и държавата дава подкрепа на утвърждаването и развитието на наследените от времето на Възраждането традиции в областта на музейното дело у нас.

Заради изключителната си ерудиция, знания, морал, широка обща култура, ясно

и разбираемо слово, той често е определян от партията на либералите за докладчик по различни законопроекти. Пак поради тези свои личностни качества е избран за член на парламентарните комисии по проверка на правителствения проект за Закон за духовенството, за подготовката на нов избиращелен закон, както и по други проблеми, които стоят в дневния ред на Второто Обикновено народно събрание. И във всяко едно дело той търси положителното, "[в]зема само хубавата страна на работата", както неведнъж заявяват по негов адрес други депутати. Свещеникът е за това, с участието на по-малко хора, да се върши повече работа, а винаги, когато става въпрос за оценка качествата на закон или парламентарно решение, да се чува мнението на най-добрите специалисти по темата и тогава да се гласува.

Заставайки на трибуната на Парламента, поп Тодор убедително и аргументирано защитава интересите на българските граждани. А най-вече подобряване положението на бедните поборници за Освобождението на страната и на семействата на загиналите, на инвалидите, правата на свещениците и привилегиите на чиновниците, земеделците, стопаните на добитък, на военните, бежанците от Тракия и Македония, системата на съдилищата, за административно-териториалното устройство на страната и др. А може да се каже, че той е направо пословичен и максимално прецизен при формулирането на текстовете от законите, поставени на обсъждане от народните представители. И не веднъж прави разумни предложения за изчистването им от неясноти и двусмислени фрази, които пораждат основания за различни тълкувания на някои от параграфите.

С особено внимание той следи работата на администрацията на Народното събрание с изпратените до ръководството му молби, жалби и заявления от български граждани. По време на LXXX-то заседание, проведено на 18 ноември, свещеникът предлага да се определи специална комисия от народни представители, която да преглежда и селектира постъпващите документи от този род, като не позволява до разглеждане в пленарната зала да достигат такива, които са с обидно съдържание към институцията или депутатите. Но във всички случаи да се представя пред тях колко и по какви въпроси са тези молби и жалби. Неговото мнение е, че "прошението прилича на писмо, адресирано до едно частно лице". И подчертава, че, както е престъпление, ако такова писмо не бъде доставено на адресанта си, така също е престъпление и ако на изпратени до Народното събрание молби и жалби, не се отговори навреме, обосновано и аргументирано за решението на депутатите, или пък се допусне документи на граждани да останат неизвестни за народните представители. Сам той се застъпва за удовлетворяване прошението на буновския жител Никола Стоянов, участник в Сръбско-турската война (1876 г.) и в Българското опълчение, който се обръща към законодателната институция с молбата да му се помогне в осигуряването на поминък.

Поп Тодор е прецизен и когато трябва да се обсъждат законопроекти на Министерския съвет, тъй като по установената практика, се определят парламентарни комисии за тяхното разглеждане. Не се налага, обяснява свещеникът на народните представители, да се избира комисия за предварителен преглед и изразяване на становище по даден законопроект, когато в администрацията на парламента няма внесен такъв. Необходимо е това да стане, когато има върху какво избраната комисия да съсредоточи своето внимание, защото в състава ѝ народните представители ще включат специалисти по направлението, в което е законопроектът. Иначе, казва той, създаването на комисия преди да има яснота на каква тема ще е документът, "би било излишна работа". Освен това, законопроектът трябва да бъде напълно завър-

шен, за да бъде подложен на дискусия, да е внесен в Народното събрание, според реда, предвиден за това в Конституцията и тогава да се решава окончателно по него. Причина за това му изказване, става предложение на една четвърт от народните представители на Закон за подобряване положението на бедните български опълченици и въстаници и семействата на загиналите. Макар да е изпълнена процедурата за обсъждането му от депутатите, поп Тодор Митов е на мнение, че законът не е напълно готов и има много несъвършенства, които трябва да бъдат отстранени. И едва когато това стане, да се пристъпи към неговото разглеждане. Затова заявява, че е за препоръчване дебатът по него и гласуването му да се отложат за следващата парламентарна сесия. А дотогава проектът да бъде преработен.

Предложението на свещеника не е прието от останалите депутати и обсъждането на закона започва на XXII и продължава на XXIII заседания на Народното събрание, проведени съответно на 30 април и 2 май 1880 г. Това дава основание на иконом поп Тодор Митов на няколко пъти да се изказва по време на дискусията, като обръща внимание върху редица неясноти, противоречия и неточности в документа. Той прави и нови допълнения към отделни параграфи и алинеи, като например да бъде записан в закона текстът “Децата на поборниците, въобще при еднакви способности, да се предпочитат пред другите деца, като стипендианти”. И в резултат на неговите и на други депутати поправки по съдържанието на закона, той е утвърден в доста по-различен от първоначалния си вид.

Със същата обективност и прецизност поп Тодор се отнася и към други допуснати за утвърждаване нормативни актове. Той активно участва в обсъждането на проекта на правителството на Драган Цанков за Закон за административното разделяне на Княжеството. Заедно с още народни представители посочва някои от несъвършенствата на законопроекта и необходимостта от допълнителна работа по него, за да бъде приведен във вид, в който ще е приложим. В залата на Руския клуб особено разгорещена е дискусията за критериите, по които да се определят първостепенните, второстепенните и третостепенни окръзи, а оттам и за тяхното число в новото териториално-административно деление на Княжеството. В дебата по темата поп Тодор заявява: – Народното събрание “не може да реши по-напред какво да бъде числото на окръзите – 20, или 18, или 15, преди да разиска окръг по окръг, да види кой може да се задържи и кой не може, а щом това [стане], тогаз може да се определи числото на окръзите. Аз мисля, че най-добре е да пристъпваме тъй, ако щем нещо да постигнем”. Мнението му – да се решава с оглед на бъдещото развитие на страната и за “да не пострада населението”, е подкрепено с възгласи “Така е!” от много депутати. И убеден в правотата на тези и други забележки на народните представители, министър-председателят е принуден да изтегли предложението и да го внесе отново в Народното събрание, вече съобразено с изразените при дискусията становища.

В дейността на иконом поп Тодор Стоянов Митов като законодател, заслужава да се отбележи позицията му по отношение правото на чиновниците – тук той има предвид служителите на държавна длъжност, да бъдат избирани за народни представители. На 10 декември 1880 г., на XCVII си заседание, Народното събрание обсъжда проекта за нов избиращ закон. По време на продължителната дискусия по проблема поп Тодор прави обстойно изказване, в което изразява мотивите си да подпише становището на парламентарната комисия по законопроекта, на която е избран за член, с “особено мнение”. Насочвайки вниманието на народните представители към тази част от него, която дава възможност за участието на представители

на властта като депутати, запазвайки длъжността си, свещеникът подчертава, че “от избирането [на] представителите в Камарата зависи нашия всички напредък”. Той смята, че същинската работа на “чиновника”, бил той околийски началник, мирови или апелативен съдия, окръжен инспектор и пр., ще пострада, ако в продължение на 4-те месеца сесия на Народното събрание, я изостави. Свещеникът има основание да постави този важен проблем за обсъждане от народните представители. На всяко заседание на Народното събрание се обявяват отсъстващите към момента депутати. И много често в списъка се споменават имената на едни и същи лица. Повечето от тях не се явяват в залата на Руския офицерски клуб в продължение на поредица от дни, вероятно поради ангажименти от служебен характер извън тези им като народни представители. А от това определено страда и работата на самия законодателен орган.

Причина за негативното отношение на поп Тодор към българското чиновничество е и влиянието, което като ръководни държавни фигури представителите на властта могат да оказват на населението при произвеждането на изборите. “Това е нещо, – казва икономът, – което знаят всички, че един какъв да е чиновник, той в околията си има влияние, защото хиляди хора, които живеят под неговото управление, ще го слушат; той има приятели там, може да употреби своето влияние, за да се избере еди-кой [си] там и други там. Всякога има възможност един чиновник да избира своите приятели в окръга си, а в други окръг да изберат него; това не е нещо невъзможно.” – категоричен е поп Тодор. И заради изразените от него опасения е против формирането на “една чиновническа камара”, тъй като тя ще загуби характера си на народно представителство. Подобен Парламент ще е зависим от Министерския съвет и няма да е в състояние да взема решенията, които е призвано да гласува, подчертава иконом поп Тодор Митов, заявявайки накрая на своето изказване, че “избирането на чиновниците за [народни] представители е опасно за страната.”.

Споделеното от пирдопчанина от трибуната на Парламента е прието с аплодисменти от останалите депутати, но среща острото възражение на Петко Каравелов – един от красноречивите примери, за които говори поп Тодор. Защото той е едновременно и министър на финансите, и народен представител. И именно като такъв веднага след споделеното от свещеника Каравелов се опитва да убеди участващите в заседанието депутати, че тъкмо чиновниците са първите български законотворци, създатели на Търновската конституция и не е пречка тяхното положение във властта за избирането им в Народното събрание. В подкрепа на мнението на поп Тодор по въпроса, се изказва след Каравелов и народният представител Ер. Гешов. Той доразвива тезата на икономата, като подчертава, че на чиновниците у нас не се гледа с “лошо око”, но е наложително, ако бъдат избрани за депутати, “те да си дават оставката от службата и тогава да заповядат в камарата”. Защото, обяснява Гешов, в противен случай пряката им работа няма да има кой да изпълнява и от това ще възникнат не малко други административни проблеми. С тези уточнения и поправки в текста на закона, той е утвърден и публикуван в Държавен вестник на 23 декември 1880 г. А въведеното още тогава изискване, е едно от основните правила, заложили в българското законодателството по този въпрос в годините на демократичните промени у нас.

Все така принципно и отговорно към обсъжданите теми поп Тодор Стоянов Митов постъпва и при дискусията по време на приемането на закона за опълчението, докладчик по който е Стефан Стамболов. Поп Тодор, а и някои други народни представители, изразяват несъгласието си законопроектът да се приеме “on bloc”

и настояват гласуването да става след всеки член. Макар това да не се подкрепя от повечето депутати, свещеникът не се отказва да посочва грешките в документа и да изисква те да бъдат поправени.

Чрез изказванията си в Народното събрание пирдопчанинът разкрива сериозната си обща култура, знания по политическия живот в развитите европейски държави, Русия, тяхното и нашето минало и настояще, водещи личности, творци, история, нрави. Той свободно цитира Монтескьо, показва, че добре е запознат с идейните основи на комунизма и социализма, често използва в речта си народни мъдрости, с които разведрява атмосферата сред присъстващите на пленарното заседание. Поп Тодор отлично познава своето съвремие и проявява загриженост към онези съсловия от българския народ, които най-активно участват в революционните борби по време на Възраждането и в устройството на младата българска администрация след Освобождението – учителството и духовенството. И двете, смята той, са в незавидно положение, което не отговаря на тяхното място в обществото и в развитието на Княжеството. Като дългогодишен просветен деец, свещеникът е на мнение, че не бива да се бърза с приемането на закон за материалната поддръжка на училищата, за което особено настоявал кабинетът. Законопроектът се обсъжда в продължение на няколко пленарни заседания през месец май 1880 г. И на едното от тях – XVI-то от 21 май, съзнавайки важността на дискусиата, поп Тодор заявява от трибуната на Парламента: “Първото нещо, което ни трябва, това са учителите. Де ги учителите? Ние знаем досега каква трудност имаше, за да се снабдят училищата с учители. Знаем колко учителски сили погълна управлението и знаем каква способност имат учителите, които останаха.” И в отговор на изразени мнения от депутати законът, внесен от министъра на народното просвещение Иван Гюзелев, да се отложи за разглеждане на следващата сесия, заявява: “трябва да се отворят приготвителни училища за учители. Това не знам как може да се отложи. Народното събрание впрочем, ще се произнесе за това, но това е необходимо. Нам предложи да обучим учителите си... Ние трябва да гледаме да се поправят нашите училища, като образуваме нашите учители. За това се съгласявам с ония г-да, които предлагат този въпрос да се не отлага за другата сесия, но още сега да се разгледа”.

В подобен аспект е и изказването му, пак във връзка със същия законопроект, по предложението на Министерството на народното просвещение за закриването на някои духовни училища, поради липса на средства за издръжката им. Това, обяснява икономът, са семинарии, които ще подготвят свещеници не само за църквите в Княжеството, а и за тези в Тракия и Македония, където има особена нужда от тях. И трябва да се направи необходимото те да продължат да съществуват, като предлага конкретни стъпки за подобряване на тяхното финансово състояние. Живял и работил в продължение на повече от две години в Югозападните български земи, поп Тодор е напълно наясно с обстановката, в която са принудени да извършват своята народополезна и религиозна дейност свещениците там. Сам преживял не малко трудности и изпитания в защита на българщината от фанариотската и сръбската пропаганда сред населението, икономът се аргументира, че само подготвени в български духовни училища свещеници, обучени в каноните на православиято, но и възпитани в духа на изконните национални традиции, патриотизъм и родолюбие, ще могат да отстоят на чуждото влияние и да защитават правото на Екзархията да управлява църковните дела в териториите с преобладаващо българско население.

Също така отлично той разбира и оценява приоритетите, по които трябва да работи правителството за развитието на страната в момента – създаване на условия

за стабилизиране на двата основни отрасли – земеделието и животновъдството. Пътят според него е чрез подпомагане общините в прокарването на добри и трайни комуникации до обработваемите площи, и стопаните да бъдат подкрепяни в снабдяването им от чужбина с елитни породи добитък, семена, оръдия за обработка на земята. А заедно с това Народното събрание да помогне на кабинета за разкриване на земеделско училище, в което да се подготвят нужните за стопанското развитие на страната кадри.

Като учител и свещеник иконом поп Тодор Митов винаги е стоял близо до народа и е приемал неговите тегоби, бедност, борба за оцеляване и по-добър живот като свои. Не отстъпва от това си призвание и в годините, когато е сред българския елит, а особено в краткото време на депутат от Второто Обикновено народно събрание. Повечето от неговите речи пред народните избраници са с ясно изразената насоченост да се помогне на бедните и безимотните слоеве от населението. Неведнъж отец Тодор Митов призовава народните представители да мислят и решават в интерес на българското гражданство, което в мнозинството си е с твърде ограничени възможности за задоволяване на потребностите. Особено силно проличава тази му грижа при обсъждане на идеята да се внесе в Министерския съвет предложение за оземляване на населението от фонда на изоставените земи, принадлежали на турци, напуснали вече страната. Ако този въпрос, заявява той, бъде оставен да се решава във времето, то докато това стане, по-голямата част от свободните терени ще бъдат разпродадени и няма да се принесе очакваната полза за безимотните. Този въпрос той поставя още няколко пъти на заседания на Народното събрание, когато се обсъжда законът за заселване на ненаселените земи в Княжеството. В тях поп Тодор подчертава, че малко са българските селяни, които са подали жалби за връщане на бащините им земи, заграбени от турците. Затова предлага правителството да откупи тези чифлици и раздаде земите на населението, като в срок от 5 до 8 години те да бъдат заплатени от новите им стопани. “Само по този способ, – казва поп Тодор, – нашият народ може да стане собственик на земята си”. Изказването на свещеника провокира министъра на финансите Петко Каравелов да застане на трибуната на Парламента и да обясни, че въпросът се изучава от Министерския съвет, като се предвижда да се иска кредит от Народното събрание за закупуването на земите, но в момента това не може да стане.

Реплика на Каравелов предизвиква веднага ново изказване от поп Тодор Митов, като този път той е още по-категоричен в речта си. Свещеникът смята, че проблемът не търпи отлагане и трябва веднага да се вземат мерки за ограничаване разпродажбата на бившите господарски земи. Защото, посочва той, докато правителството се заеме с решаването му, може голяма част от свободните земи да бъдат съсредоточени “в ръцете на няколко хора”. “Тези земи трябва да се чуват (бел. на автора: – в смисъл да се пазят) за онези, които нямат земи” – подчертава икономът. – “Ние трябва да гледаме нашият народ да има здрава почва за нравствено и веществено развитие. Само тогава ще има условия за напредък на нашия народ”. И предупреждава, че ако въпросът не се разреши веднага, до следващата сесия на Народното събрание от 300-те чифлика, които се броят сега на отчет, ще останат само 50, които не са продадени. В друго свое изказване по темата свещеникът заявява, че трябва продажбите на тези земи да се прекратят, защото не са изключения случаи, за които и съдилищата са отговорни – определена земя е продадена за 100 франка, а много скоро след това е препродадена за 1000 и с крепостния акт, издаден от съда, подобна спекулативна сделка се узаконява.

Една от големите заслуги на иконом поп Тодор Митов като народен представител с огромно национално значение за поколенията е възраждането на идеята за изграждане на паметник на Васил Левски в новата българска столица. Тя е подета с ентузиазъм скоро след Освобождението, но постепенно е забравена, а с това и изоставена. Като член на Софийския частен революционен комитет, основан от Апостола и най-вече като Изповедник на Дякон Игнатий пред самото бесило, той пази дълбоко в душата и сърцето си споделеното от него в тези няколко скръбни минути, когато двамата известни българи разговарят. И завинаги остава в съзнанието му признанието на Левски, че каквото е правил като революционер, правил го е за народа си. Затова свещеникът смята, че съвременниците му, а самият той се чувства отговорен за това, започнатото дело да бъде завършено. Така пръв от българските законотворци, на 3 юни 1880 г., от трибуната на Народното събрание поп Тодор напомня на съвременниците си, че са длъжници към паметта на Апостола на Свободата.

Идеята за изграждане на паметен знак на Левски е разисквана още в месеците на Временното руско управление от Софийския общински съвет. В началото на август 1878 г. членовете на съвета вземат решение да се построи паметник на “Най-деятелният и самоотвержен патриот, неуморим поборник за политическото възрождение на България священнодякон Игнатия Левский”. И с писмо от 6 август с. г., съобщавайки за предприетото начинание, местните общински ръководители канят за участие във “въздиганieto на тоя паметник” градските управителни съвети на влизащите в състава на Софийска губерния по-големи селища – Орхание (днес Ботевград), Пирдоп, Кюстендил, Радомир, Джумая (днес Благоевград), Дупница и Самоков. Със специално писмо от 11 август те уведомяват за предприетото генерал-губернатора Пьотр Алабин и софийският полицмайстер, като се молят да ходатайстват или наредят на градските съвети “по всичкий Българский край” за събиране на потребното количество средства. Предприемат се и конкретни действия за изграждането на монумента – на метри от мястото на гибелта на Апостола са изкопани основите на бъдещия паметник и срупани камъни, останали от сградата на Барон-Хиршовата железница в София.

С времето обаче работата е изоставена. Затова при дебатите за утвърждаването на Закона за подобрене положението на бедните поборници от разните движения от Освобождението и на семействата на загиналите от тях, поп Тодор счита за нужно да обърне внимание на депутатите, а и на обществеността, че делото трябва да бъде възобновено. Той настоява да се провери каква е сумата, събрана за паметника и къде се съхранява, а градежът да се продължи, защото направеното до момента постепенно се разпада. Основателни са мотивите на свещеника за възобновяване на делото да се изгради паметника на Левски, защото “трябва да направим подобно нещо, с което потомството ще благодари на заслугите, които те (бел. на автора: – загиналите) направиха за нашето освобождение”. И поп Тодор предлага народните представители да станат инициатори за откриване на всенародна подписка за събиране на средства за изграждането на монумента. От думите на иконома се разбира, че той доразвива идеята и предлага тя да се разшири, като “се направи един великолепен паметник на умрелите поборници за нашето освобождение”.

Казаното от Изповедника на Левски е подкрепено от докладчика по законопроекта – Стефан Стамболов, но по негово настояване въпросът е отложен за по-обстойно разискване от депутатите на следващата сесия на Народното събрание, тъй като настоящата е пред закриване, с което поп Тодор се съгласява. Независимо от

поставянето на проблема на дневен ред до края на работата на Парламента темата не се подновява и въпросът с изграждането на паметник на Васил Левски отново е оставен на забвение от българското общество. Минават още две години и чак когато начело на делото застава поборникът Стоян Заимов, се започва действителната работа. Градежът продължава повече от 13 години и паметникът официално е открит на 22 октомври 1895 г. На поп Тодор обаче не е съдено да присъства на събитието. От почти пет години той не е между живите, за да се радва на напълно завършения паметен знак на Дякона, за който той така много настоява да го има.

Второто Обикновено народно събрание приключва работата си на 18 декември 1880 г. – четвъртък, след проведени 105 заседания. Причина за княжеския указ за закриването му е конфликтът между управляващото страната либерално правителство и доминираната от неговата партия Парламент, с княз Александър Батенберг. Основа на спора е спазването на Търновската конституция и произтичащите от нея права и задължения на държавния глава и законодателната власт на Княжеството. Чрез някои свои решения народните представители дават твърде широки правомощия на министър-председателя, с които князът не е съгласен и не приема. Така се стига до поемане на управлението на страната от кабинет, назначен от княза. Насрочени са и нови избори за народни представители, които се провеждат на 14 юни 1881 г., а Либералната партия претърпява пълен неуспех в тях. Особено показателно за загубеното доверие на избирателите е подкрепата, която получават нейните кандидати в столицата. За Петко Славейков пуснатите бюлетини са само две, а Петко Каравелов и иконом поп Тодор Митов имат само по един глас в своя полза. С това се слага и край на желанието и работата на Изповедника на Левски да участва в най-висшия законодателен форум на Българското Княжество. И той насочва обществената си и народополезна дейност в друга насока – също така отговорна и важна, която пирдопчанинът изпълнява с присъщите му принципност, ревност и себераздаване.

НОВИТЕ МЕДИИ В ОБРАЗОВАНИЕТО И В ПРОФЕСИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ПОЛСКИТЕ БИБЛИОТЕКАРИ

ВПЕЧАТЛЕНИЯ ОТ ПОСЕЩЕНИЕ ВЪВ ВАРШАВА

Стефка Илиева¹

От 14 до 18 май т.г. в Полша се проведе обучение за библиотекари от група европейски страни на тема „Новите медии в образованието и в професионалното развитие на библиотекарите в Полша“, организирано от Информационен и учебен център във Варшава (OEliZK). Съорганизатор на визитата е Фондация за развитие на образованието във Варшава. Проектът е част от европейската програма „Учене през целия живот“ – секция „Учебни визити“ на Центъра за развитие на човешките ресурси – София и Европейската агенция за професионални развития CEDEFOP.

Развитието на способността да се използват новите медии в образованието и в професионалното обучение на библиотекарите беше предмет на учебната визита.

13 участници бяха библиотекари и директори на образователни центрове от България, Франция, Испания, Литва, Италия, Словения, Словакия, Великобритания, Исландия, Холандия и Румъния.

Центърът за образование и информационни технологии на Полша предлага богат опит в използването и в популяризирането на новите медии в библиотечната работна среда. Той си сътрудничи с различни видове библиотеки и институции, които образоват персонала на библиотеката и съдействат за подобряване на компютърните умения.

Акценти на обучението бяха добрите европейски практики в библиотечното образование – формално и продължаващо, както и възможността за бъдещи проекти на библиотечните институции, търсене на партньори в други европейски страни.

Беше проведена двудневна конференция с презентации от всички участници във визитата, на която те представиха институциите си и проблемите на библиотечното образование – формално и продължаващо. На конференцията присъстваха гости от областната управа на Варшава (Мазовското воеводство, което е едно от 16-те области на Полша), **представители на отдел „Образование“ от кметството, на Полската библиотечна асоциация, директорът и сътрудници на Центъра за образование и информационни технологии, представители на полските медии.**

През следващите дни посетихме Националната библиотека на Полша, Университетска библиотека, Централна педагогическа библиотека и Медиатека Start-Meta – модерна, оборудвана със съвременна техника и електронни медии.

Националната библиотека на Полша

Top of Form

Историята на Националната библиотека започва още през XVIII в., когато е

¹ Авторката е методист в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

създадена библиотеката от колекцията на Джон III Собиески.

На 24 февруари 1928 г. с указ на президента Игнаци Мосички библиотеката е обявена за национална. Тя е открита официално за обществеността през 1930 г.

Нейният първи генерален директор е Стефан Демби.

Преди Втората световна война, библиотечните колекции се състоят от 6.5 милиона книги и списания от XIX–XX в., 3000 ранни отпечатъци, 2200 инкунабули, 52 000 ръкописи, карти, икони и музика.

През 1944 г. специалните колекции са подпалени от нацистките завоеватели, като част от репресиите след Варшавското въстание. Увищожени са 80 000 старопечатни книги, включително от XVI–XVIII в., 26 000 ръкописа, 2500 старопечатни книги, 100 000 рисунки и гравюри, 50 000 нотни листове.

Днес, колекциите на Националната библиотека са най-големите в страната. Като депозитна библиотека, сред 9-те милиона тома на библиотеката има 160 000 документа, отпечатани преди 1801 г., над 26 000 ръкописа (включително 6887 музикални), над 114 000 музикални шампи и 400 000 рисунки. Библиотечните колекции включват също снимки и повече от 101 000 атласи и карти, над 2 000 000 книги и около 800 000 копия на списания от периода XIX–XX в. В колекцията са също 151 листа на Codex на Suprasliensis, който е вписан в Регистъра на Световната програма на ЮНЕСКО през 2007 г.

Старите и редки книги се съхраняват днес в старата сграда на библиотеката, а за по-новите е построена през 1957 г. нова сграда, която предлага открит и свободен достъп до фондовете си за всички граждани на Полша.

Библиотеката е отворена за посетители всеки делничен ден от 8,30 до 20,30 ч., в събота от 8,30 до 15,30 ч., а неделята е почивен ден. Тя разполага с 8 читални, като книгите се доставят до тях с конвейър. Във фойето всеки гражданин може да ползва безплатно интернет, без да е необходимо да е регистриран като читател. Регистрацията се извършва за двегодишен период – жълта карта се издава на желаещите да ползват книги за дома, а синя, която е валидна в срок от 4 години, за желаещите да ползват библиотеката само на място в читалните ѝ зали. На стелажи са подредени общи енциклопедии на различните страни, които са на свободен достъп.

От 1997 г. всички библиотечни документи са представени в електронен каталог. Той е своден и обхваща цялата мрежа от публични библиотеки в Полша.

В библиотеката работят 900 души персонал, 500 са библиотекарите, а 400 – административно-помощният персонал.

Националната библиотека е създала дигитална библиотека „Полониа“, до която имат достъп всички ползватели по интернет. Близко 100 000 заглавия са дигитализирани в дигиталния център, като 30 000 тома са на домейна на библиотеката за публичен достъп. За дигитализация на различните видове библиотечни документи се използват различни скенери. Старите книги преди дигитализация се консервират и възстановяват.

Наред с периодиката, редките, ценни и стари книги, на които е изтекъл срокът на авторското право, се дигитализират книги от съвременни автори. Процедурата по уреждането на отказа от авторски права е дълга и сложна и се ръководи от специален отдел.

В библиотековедската читалня на Националната библиотека се получават и българските периодични издания като списание „Библиотека“, „Читалище“. Националната библиотека провежда много културни инициативи като образователни

лекции, конференции, изложби, музикални вечери.

Националната библиотека на Варшава има голям принос за продължаващото образование на библиотекарите. Съвместно с Полската библиотечна асоциация Центъра за продължаващо образование на Националната библиотека, в който работят пет души, обучава ежегодно около 500 библиотекари от страната в различни по тематика и продължителност курсове. В помощ на учителите от Центъра се включват като преподаватели специалистите от всички отдели на библиотеката. Правят се анкетни проучвания на потребностите от обучения, а след всяко обучение се попълва тест. Сред темите на тренингите най-често са професионалните – за формат MARC 21, за индексване и класиране на библиотечни документи. Те се провеждат в две нива: базисни за начинаещи библиотекари и разширени за библиотекарите от отдели за обработка на документи.

Полската библиотечна асоциация има силно влияние върху процесите на наемане на работа на библиотекарите и на растежа им в кариерата. Това е уникална практика в рамките на Полша за професионално и кариерно развитие след всеки етап на преминато обучение, организирано от акредитираните образователни центрове. Библиотекарите трябва да имат опит и да се явят на изпити, за да напредват в кариерата си. Има осем нива на кариерно развитие. Най-високата степен е на документалист-изследовател. За да се издигне до тази категория служителът полага изпит пред комисия на Министерството на образованието и на Министерството на науката.

Е-обучението в рамките на библиотеките в Полша е много развито.

В Полша има 9 000 библиотеки. Те са организирани основно в три библиотечни мрежи: на публичните, академичните и педагогическите и училищните библиотеки. Съответно се управляват от три министерства: на културата, на науката и на образованието. Библиотекарите, които нямат библиотечна правоспособност преминават през двугодишни курсове на обучение. Двадесетте регионални библиотеки на страната организират също тренинги и обучения.

Библиотекарите се включват в курсове според характеристиката на трудовите им задължения и изискванията им на работното място. Изпращат ги на обучение библиотеките и поемат всички разноски. В края на всеки курс, след полагане на изпити, библиотекарите получават сертификати, които им дават възможност да израстват в библиотечната йерархия.

Университетската библиотека

Библиотеката е основана през 1816 г. от лингвиста Самуел Линд, който става нейн първи директор. Библиотеката първоначално съдържа предимно богословски и исторически книги, а по-късно през 1825 г. започва да събира документи от други научни области. През 1831 г., когато тя се явява като обществена библиотека, вече съдържа 134 000 тома книги, съхранявани в двореца Казимеровски.

Същата година институцията е била затворена от руските власти. През 1860 г. колекцията наброява 260 000 книги. Фондът се разраства постоянно, а така необходимата нова сграда е построена през 1891–1894 г. в Krakowskie Przedmieście. Преди избухването на Втората световна война колекцията нараства до 610 000 тома.

През Първата световна война ценни книги и ръкописи са били пренесени в Ростов на Дон от царската власт. След 1921 г. по-голямата част от произведенията са върнати в Полша. По време на Втората световна война част от колекцията е повредена от пожар.

През 90-те години започва процедура за строеж на нова сграда по проект на архитектите Марек Будзински и Збигнев Бадовски. Новата сграда на библиотеката е открита на 15 декември 1999 г. Шест месеца по-рано, на 11 юни 1999 г., сградата е благословена от папа Йоан Павел II. В библиотеката сега се пази стола на който е седял папата.

Главната фасада на библиотеката е обградена от големи каменни блокове с класически текстове в различни скриптове, включително текст на полски език, класически гръцки текст от Платон и на иврит от Книгата на Езекил. На самия ѝ вход ни посрещат статуите на четирима известни полски философи, издигнати от скулптора Адам Маяк.

Библиотеката обслужва 50 000 студенти и повече от 6000 външни ползватели. Отворена е за всички, които желаят. Абонаментната вноска за външни ползватели е 4 лв. за двугодишен период.

Към настоящия момент, фондът на библиотеката съдържа над 3 млн. библиотечни документи от всички области на знанието: близо 2 млн. са книгите, периодичните издания са 703 620 тома, а специалните колекции от старопечатни издания, ръкописи, нотни издания, карти и други са 395 549 т. Има две общи и шест специализирани читални, две зали за работни срещи, информационен център с достъп до интернет, 94 компютри и 4 компютри за лица със зрителни увреждания, копирен център на самостоятелно обслужване със скенер и ксерокси – 10 на брой, принтер.

В библиотеката работят 267 души персонал. Работното време е от 9 сутринта до 21 часа, а в неделя от 15 до 20 часа. Студентите се пререгистрират онлайн. Книгите също могат да се поръчват онлайн или на място със заемна бележка. Студентите имат право да заемат до 6 тома, а преподавателите – до 20 тома. Различен е срокът на заемане – за студентите е 1 месец, за преподавателите до 6 месеца. Не подлежат на заемане редките и ценни издания, периодика, книги, издадени преди 1950 г., микрофилми. Електронният каталог включва всички записи, направена е пълна ретроконверсия на библиотечния фонд. Книгите са класирани по класификационната схема на Библиотеката на Конгреса. На свободен достъп са 450 000 издания. Печатните традиционни каталози включват записи до 1997 г.

Университетската библиотека притежава една от най-богатите колекции от електронни периодични издания на Полша. Библиотеката предлага свободен достъп и до е-книги. Дигиталната библиотека на Университета е създадена благодарение на съвместните усилия на библиотекарите от библиотеките на Университета към различните факултети. За обслужване на хората с увреждания има специален офис. В него хората със зрителни увреждания могат прослушват записите (Вж <http://www.bkc.uw.edu.pl/en/index.html>)

Най-старите книги в библиотеката датират от XV в. Отделът с ръкописи съдържа около 7000 издания. Различни отдели са ангажирани по опазването на писменото културно наследство: отдел за книги от XIX в., отдел за не книжни документи като програми, покани, постери и т.н от различни културни дейности; отдел за карти.

Освен, че осигурява библиотечно и информационно обслужване библиотеката се грижи за продължаващото образование на библиотекарите. Тя управлява онлайн курс на обучение за библиотекари наричан Bibweb. Той е национален по обхват и учи библиотекарите как да използват уеб 2.0 приложения, интернет, уеб дизайн и други онлайн практики. Това е иновативен начин за използване на интернет за сътрудничество между библиотеките. Чрез него се демонстрират добрите взаимоотношения между институциите и се засилват възможностите за учене през целия

живот.

Отличителен белег на тази библиотека е, че тя не е само място за обслужване и информация, а активен културен център за гражданите на Варшава. Пред входа на библиотеката на стативи се намират рекламни листовки и брошури, плакати за предстоящите културни събития, които библиотеката организира като изложби, музикални вечери, срещи с политически дейци, премиери и президенти от страната и чужбина.

Новата сграда включва ботаническа градина, разположена на покрива. Градината, проектирана от архитекта Ирена Бажерска, е с площ от един хектар и е една от най-големите европейски градини, намиращи се на покриви. Тя е свободно достъпна не само за академичните среди, но също е любимо място за отдых за варшавяни. От покрива на библиотеката има изглед към река Висла и реновирания стадион, в който през юни се проведе европейското първенство по футбол.

Педагогическа библиотека

Тя е централна библиотека. Има 9 филиала и 110 души персонал. Библиотеката е реновирана, с ново библиотечно обзавеждане и компютърна техника. Тя е базова педагогическа библиотека за областта и обслужва освен 15 000 учители и около 4000 ученици, студенти и граждани. Работи от 9 до 19 часа, включително и през почивните дни.

Фондът ѝ наброява 292 000 тома, като 25 000 от тях са включени в електронен каталог. Каталогът съдържа описания на книги, статии от периодични издания, филми и електронни ресурси. На сайта на Педагогическа библиотека са представени най-новите заглавия педагогическа литература. Библиотеката има страница във фейсбук. Педагогическата библиотека разполага с 6 компютри с автоматизирани читателски места – с достъп до вътрешните бази данни.

Всеки месец в библиотеката се провеждат работни срещи с учители и библиотекари, курсове за базисни познания за интернет, по финансови проблеми на библиотеките, за споделяне на добри практики сред останалите училищни и педагогически библиотеки в града.

В Полша почти всяко училище има библиотека с щатен библиотекар, който задължително е с педагогическа правоспособност и се нарича учител-библиотекар. Това го поставя в йерархията на училището наравно с педагогическия персонал и затова няма разделение в отношението и в заплащането между учители и библиотекари.

Посещение в мултимедийния център „Мета-Старт“

Библиотеката е съвсем нова, в нова сграда. Тя е уникална за Полша с наличието на разнообразни медии, предназначени основно за учениците и по-малките читатели в предучилищна възраст. Посещава се всекидневно от цели класове от близките училища, които провеждат открити уроци по химия, математика, информатика, музика, география, история.

На първия етаж са подредени книгите от всички отдели на знанието, класирани по десетичната класификация. Читателите имат на разположение стотици филми, разпределени според съдържанието им на образователни, исторически, на ужасите, приключенски, за природата, семейни, романтични и т.н. Пазят се и грамофонни плочи и магнитофонни ролки, за които има техника за прослушване. На първия етаж има и стая с игри за най-малките, които конструират с „Лего“, с пластилин,

играят на различни игри, рисуват, моделират.

На втория етаж са кабинетите – с модерна техника за всеки изучаван предмет. Тук децата правят химически опити, програмират, използват миниатюрни фрези, бормашини за производство на машинни детайли, минироботи, а музикантите композират мелодии, които записват в компютрите.

За сваляне на напрежението има павилион, който изолира от шума и всеки може да си излее „негативната си енергия“ там чрез крещене. В двора има детска площадка с различни съоръжения: музикални катерушки, люлеещи се животни и други светещи атракции, които привличат най-малките.

За осветление и отопление библиотеката използва соларна отоплителна система.

След посещението на четирите библиотеки в образователния център участниците от европейските страни преминаха три курса на обучение за запознаване с новите програми: Digital Storytelling, Screen cast и платформата Moodle за обучение на ученици.

Анета Сажиевска – полската учител-библиотекарка, спечелила първо място за проект на европейската програма E-Twinning project, ни запозна с възможностите за кандидатстване от училищата на европейските страни в бъдещи проекти на Европейския съюз.

Полша и полските библиотекарки ни впечатлиха със своята ерудиция, познания в областта на новите технологии и активното им участие в европейски програми. Те са за пример в търсенето на допълнителни източници за финансиране на дейностите по дигитализацията, ретроконверсията, въвеждането на нови електронни услуги и разширяването на кръга от ползватели чрез прилагане на атрактивни библиотечни изяви за обществеността.

КАК ДА НАСЪРЧИМ ДЕЦАТА ДА ЧЕТАТ?

ПРОГРАМИ И ИНИЦИАТИВИ ПО ИНТЕРНЕТ ЗА РАЗВИВАНЕ НА ДЕТЕТО КАТО ЧИТАТЕЛ

*Екатерина Вълкова-Дамова**

Когато преди година за пръв път ми беше представена интернет страница на „Читателски награди“ (Reading Rewards) бях заинтригувана като родител и като библиотекар. Последвалата среща и демонстрация на програмата бяха достатъчно убедителни, за да може „Читателски награди“ да бъде представяна и рекламирана като ресурс за учители, деца, родители и библиотекари. Следейки развитието на виртуалната програма и нейното усъвършенстване, до вниманието ми достигнаха подобни ресурси, които се радват на все по-голяма популярност. Значимостта на тези програми за създаване на читателски навици у децата, или за поддържането им, заслужават интереса на специалистите, които работят с деца в тази сфера

За какво точно става дума?

Третото интернет поколение (Web 3.0), което се характеризира с използване на интерактивните нови функции и инициативи на интернет да активно виртуално общуване не е пренебрегнато от специалистите, за които книгите и четенето са в основата на нашата професия. Различни програми набират скорост и последователи и дават нов живот на някои навици на страстните читатели – читателски дневници и клубове.

Ето няколко примера.

Библиотеката на Ню Йорк инсталира на своя уебсайт програмата Summer Reading 2011 („Летен клуб 2011“, <http://www.summerreading.org/>), където всеки виртуален посетител може да открие сметка и да записва книгите, които е прочел. Поради голямия интерес през летните месеци на тази година същата програма е предоставена отново. Канадският Teen Reading Club (<http://www.teenrc.ca/>) насърчава връзката между млади хора, които обичат да четат.

Уебсайтът Boggnasker, разработен в Дания (<http://www.boggnasker.dk/>), беше представен на конгреса на IFLA миналата година. Неговият ресурс за виртуално общуване на литературни теми дава възможност юношите да дискутират прочетени книги, да ги резюмират и оценяват, като активното участие осигурява печелене на точки и еволюиране в по-горно читателско ниво. Нивата се определят от създателите на сайта. Американската програма Reading Logs (<http://www.readinglogs.com/>) набляга на четене на книги, развиване на речник и правопис.

Всички модули, съществуващи в гореспоменатите програми, са част от „Читателски награди“ (<http://www.reading-rewards.com/get-kids-reading.html>). Освен читателски дневник и виртуално общуване, „Читателски награди“ предлага и елементи за насърчаване на четенето, састо и създаване на групи от участници, които да бъдат ръководени от учители или библиотекари. Това е чудесен начин за съвместна работа на родители, деца, учители и библиотекари. Мотивирането на децата да четат чрез награди, определени от родителите, или изкачването на (читателско ниво дават като резултат развиване на интереса към четене. Децата могат да приемат приятели на личната си страница (както във фейсбук) и да са в течение

на книгите, които те четат. Учители и библиотекари могат да поставят читателски цели (например 20 000 минути четене) и ако тези цели бъдат постигнати, групата да получи някакво възнаграждение. Всяка дейност на детето е контролирана от родителя, така че не може да става въпрос за притеснение относно сигурността на това виртуално общуване.

Трябва да се отърсим от мнението, че ерата на интернет и на комуникационните технологии представляват заплаха за библиотеките и за библиотекарите. Неограничените възможности на тези средства винаги са били използвани успешно в различни сфери на библиотечното дело. Въображението и находчивостта на професионалистите могат да съживят читателските навици или да създадат такива от възможно най-ранна възраст.

** Авторката е председател на Секцията за деца и юноши при Библиотекарската асоциация на Квебек, Канада.*

БЪЛГАРСКОТО УПРАВЛЕНИЕ ВЪВ ВАРДАРСКА МАКЕДАНИЯ

Николай Поппетров

Документалното издание „Българското управление във Вардарска Македония (1941–1944)“ на Държавна агенция „Архиви“ заслужава внимание по три основни причини.

Преди всичко той представя тематика, към която има траен научен и обществен интерес, свързан с Втората световна война и с българското присъствие във Вардарска Македония в периода 1941–1944 г. При това съставителството и археографската обработка са дело в голяма степен на Александър Гребенаров, който е не само специалист по проблематиката, известна като „македонски въпрос“, но и подчертано следва в изследванията си линия на поведение, която страни от робуване на сантименти, на моментни истини и на политически митове. А това е много важно, защото „македонската“ проблематика е силно оценъчно и емоционално обременена. Най-сетне изданието е включено в авторитетната поредица „Архивите говорят“ на Държавна агенция „Архиви“, чрез която постепенно се утвърждава академичен начин на издаване, като същевременно се разширява кръгът от източници, които се представят пред публиката. След десетилетно премълчаване и едностранчиво представяне на разглежданата тема поради идеологически и политически причини (интернационалистки, „антифашистки“ и пр.) с представяния сборник думата е дадена на историческите документи.

В сборникът са включени 97 разнообразни по вид документи от български и македонски архиви, сред които рапорти, писма, разпореждания, заповеди, записки, протоколи, полицейски дознания и пр. Някои от тях документират отделни събития, други осветляват в детайли моментната ситуация, трети съдържат разгърнати характеристики на обществени тенденции и процеси.

Българското присъствие във Вардарска Македония е многопосочно и многопосочно е представено в сборника. Публикуваните документи разкриват различни действия на българските власти и множество нюанси от развитието на администрацията, икономиката, обществените процеси, политиката и културата в областта. Очертана е както външната, видима за тогавашната публика страна на процесите и тенденциите, така и онази, която остава зад кулисите и е видима едва след време.

Подбраният документален материал оформя няколко тематични кръга.

Единият откроява усилията на българската държава да интегрира цялостно региона: от изграждането на администрация, през изхранването на населението, уреждането на учебното дело и провеждането на културни мероприятия. Някои документи показват отговорността, вниманието и прецизността, които се отделят на различни актуални за момента въпроси, като отношението към местното население, борбата срещу чуждите етнически и политически пропаганди, усилията, които се полагат в просветната и културната сфери, включително и за създаването на университет в Скопие.

Друг важен тематичен кръг представя процесите, които протичат сред някои части от обществеността в тази част на Македония. Документите разкриват съществуващото разминаване между официалната българска политика и нагласи

на определени обществени среди във Вардарска Македония. Те свидетелстват за някои насоки на политическо профилиране сред македонските дейци, свързаните с разтурената през май 1934 г. ВМРО и с близките с нея формации. В тях проличава и недоволство от политиката на българската държава, и критика към поведението на българските административни власти и чиновници в „новите земи“. В този тематичен аспект сборникът насочва внимание към темата за подбора на чиновници и за поведението им, аспект, подценен и премълчаван изследователски.

Част от документите насочват към проявата на дестабилизиращи или поражащи угроза за българското управление фактори – като например чуждите етнически и политически пропаганди. Показано е откровено провокационното и преднамереното италианско поведение на толериране на албанците в окупираните от италианските войски територии, а също и опитите за промяна на етническата картина и карта в Македония. Отражена е и маргиналността на местното комунистическо движение. Като цяло документите добре очертават комплекса от фактори, свързани с конгломерат от онези интереси, които не спомагат за бързото и безпроблемно интегриране на региона.

Не трябва да се подминат и щрихите (както и числовите данни) към картината на българските усилия за интегриране на Вардарска Македония в инфраструктурно и стопанско отношение. Ред целенасочени усилия, добре документирани в сборника (както и паричното измерение на българските инвестиции), отразяват размерите на ангажираността на българските власти в този процес.

Съществена страна на събраните документи е, че те показват преди всичко делника, трудностите, проблемите, различието на интереси и позиции, целенасочеността в отстояване на мнения и при осъществяване на решения. Открити са основните проблеми, както и моментни, но актуални теми, стоящи на дневен ред в региона. Разгледан като едно цяло документалния масив улавя духа на времето, специфичното за представения период. За това не изглеждат странно както критиките на някои македонски дейци към българската администрация и политици, които са обвинявани в различни прегрешения към онези среди, които се самовъзприемат като политически елит на Вардарска Македония, така адмириращото отношение към Хитлер, отразено в някои документи.

Полицейските доклади, свидетелските показания, административната преписка, включени в сборника, изграждат сравнително цялостна, а в някои насоки и по-нюансирана картина на събитията във Вардарска Македония в периода април 1941–септември 1944 г.

Томът маркира пътят към преценка на премълчавани или опростено представяни досега теми. Документите насочват към размисъл по голямата, едностранчиво разглеждана в различни публикации тема за „българските акционни комитети във Вардарска Македония“, както и за отношението между местните политически дейци и българската администрация (а и за отношението на тези дейци към политическия режим в София). След появата на този документален сборник на преценка подлежи представата за ентусиазма и въодушевлението, като изразен белег на процесите във Вардарска Македония през 1941–1944 г. Напротив, възможно е основателното допускане, че става дума за сложни процеси, за преплитане на интереси и настроения, за полагани усилия за интегриране, за преодоляване на противоречията, за стопанско и просветно развитие, в основата на които усилия е централната власт в София, респективно българската държава.

Същевременно някои документи дават добра аргументация срещу различни ак-

туални тези, включително и задгранични, по отношение на българското управление на Вардарска Македония.

Няма да изглежда преувеличено, ако се отбележи, че „македонската“ проблематика е може би най-внимателно следената от специалисти и публика, и че е неизменен обект на многобройни интерпретации – от академични до примитивно дилетантски. В този ход на разсъждения може да се заключи, че изданието запълва чувствителна празнина в използваната изворова база. То поставя въпроси, инициира дискусии, но и с безстрастния език на документите отразява основни части от една реална картина.

Значението на сборника като важна отправна точка не само за историята на Вардарска Македония, но и на българската държава през 1941–1944 г. е извън всяко съмнение. И замисълът, и подборът на документите заслужават висока оценка.

***Българското** управление във Вардарска Македония (1941–1944). Документален сборник. съст. Ал. Гребенаров, Н. Николова. София : Държавна агенция „Архиви“, 2011. 512 с. Пор. „Архивите говорят“. № 63.*

БИОБИБЛИОГРАФИЯ ЗА НАШ УЧЕН

Жак Ескенази

Преди четири години бе публикувана нова библиография за изтъкнатия наш езиковед Беню Стефанов Цонев. Тя е дело на служителката на Регионалната библиотека в Ловеч Л. Пиринска*. За съжаление книгата остана незабелязана както от нашия езиковедски печат¹, така и от библиотечната критика². Изключение прави електронният каталог на Варненската регионална библиотека „Пенчо Славейков“³.

В предисловието Пиринска отбелязва работите на своите предшественици.

Първа подробна библиография за Беню Цонев е поместена в „Алманах на Софийския университет“⁴. Тя включва 278 описания и е съставена през 1929 г. от Ал. Бурмов, когото Арnaudов определя като „познатия библиограф“⁵. Проф. М. Арnaudов познава работите на Бурмов. Бъдещият историк вече е разработил „Библиографски показалец за десетгодишното съдържание сп. „Българска мисъл“⁶. Следват събраните от Бурмов „Народни умотворения от с. Бяла черква, Търновско“, включени в СбНУ, т. 38 (1930)⁷. Авторът готви изследването по „Програма за изучаване българските народни говори“ от Б. Цонев (СбНУ, т. 16–17, 1900, с. 879–911)⁸.

Втората библиография за проф. Беню Цонев е от Р. Рашева, служител в Регионална библиотека „Проф. Беню Цонев“ – Ловеч от 1995 г.⁹. Книгата не е депозирана в НБКМ, за да я сравним с работата на Л. Пиринска.

Разглежданата биобиблиография на Л. Пиринска за проф. Беню Цонев се състои от: 1. Обяснителни бележки от съставителката; 2. Биографична скица от директорката на Регионална библиотека М. Иванова; 3. Дати и събития в биографията на проф. Беню Цонев; 4. Мнения на наши езиковеди за делото на Б. Цонев, сред които са проф. Р. Русинов, проф. Ст. Стоянов, Иво Братанов, проф. Ив. Марковски, ст.н.с. Ел. Узунова (НБКМ), проф.

Б. Вълчев, К. Боев; 5. Ядро на работата е Описанието на всички трудове на проф. Б. Цонев в хронологичен ред; 6. Редакторска дейност; 7. Рецензент; 8. Публикации за него на български; 9. Публикации на чужди езици; 11. Трудове на проф. Б. Цонев в световните библиотеки от Европа, Северна и Южна Америка, Азия, Австралия; Показалци: а) именен, б) азбучен – на трудовете на проф. Цонев; той допълва ядрото на разглежданата книга; в) псевдоними и инициали на езиковеда.

Биобиблиографията на Л. Пиринска ни навежда на някои мисли. Библиографският материал е подреден хронологично. Този тип проследява развитието на учения в историческа последователност, т.е. израстването му през годините¹⁰.

Пристатийните резензии са маркер за отчитането на международния и на вътрешния резонанс от съответните произведения.

Пиринска изтъква, че централно място сред трудовете на Б. Цонев заема „История на българският език“, чийто първи том излиза през 1919 г. (описание № 135), а останалите два – след смъртта на езиковеда под редакцията на Ст. Младенов и К. Мирчев (том 2, описания № 217) и само на Ст. Младенов (т. 3, описание № 218). Библиографските добавки към т. 2 са на К. Мирчев и са в обем цели 24 страници. Те впечатляват със своята изчерпателност.

Сполучливо допълнение към фототипното издание на „Историята...“ са уводните статии на проф. Ст. Стоянов към т. 11 2 и 3 (№ 228). Стоянов проявява дългогодишен интерес към делото на първия наш езиковед. Авторът на „Граматика на българския

книжовен език“ изнася основния доклад на конференцията по случай 120 години от рождението на проф. Б. Цонев през 1983 г. (№ 594) и (№ 593). Нещо повече. Цели пасажии от доклада, поместен в „Български език“ (1983, 6), са включени във фототипното издание.

Раздел 11 на работата на Пиринска би имал по-значителна стойност, ако авторката е разполагала с данни за книгозаеманията в световните научни библиотеки. Отчасти това компенсирахме с две наши разработки на цитиранията за 20 последователни години (1970–1989). В световния славистичен печат проф. Б. Цонев се нарежда на шеста позиция, в българския езиковедски списания – на дванадесета¹¹.

Библиографията правилно посочва Цоневото авторство в стихотворните му творби с подпис **А. Ялпухов**. Пиринска не се подвежда от свидетелството на Ив. Богданов, който погрешно препраща читателя към Антон Иванов Драгостинов¹².

Една от книгите с нелингвистична тематика е № 66 (с. 60) – „Споменна книга на Софийския кроаяшки еснаф. По случай стогодишния му юбилей 1807–1907“ (1907). Регистрирана в Народната библиотека, тя днес липсва в нейния фонд. Досега открихме екземпляр в Института по етнография с музей.

Работата на Людмила Пиринска е ценна като резултат от проучванията ѝ в редица библиотеки. Тя се базира на архивни документи от национален и местен мащаб. Така продължава линията, възприета от Ек. Михайлова¹³, Кр. Гечева¹⁴ и П. Данаилова¹⁵.

Бележки

¹ Във филологическото издание „Проглас“ на Великотърновския университет липсва рецензия за разглежданата библиография.

² Издаването от Великотърновския университет сп. „Издател“ не споменава библиографката Л. Пиринска в цялото свое течение, което прегледахме де визу. Тези констатации са важни, защото засягат Асоциацията на университетските библиотеки, към която принадлежи и библиотеката на ВТУ.

³ **Public Library Varna**. Online Catalog № 2009007970.

⁴ **Арнаутов**, М. Предговор. – В: *Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*, 2. изд., 1940, с. V.

⁵ **Велева**, М. Александър Бурмов. София, 1988, с. 37.

Глав. ред. на списанието е проф. Арнаутов.

⁶ **Пак там**, с. 20.

Тематиката на т. 38 на СБНУ е в кръга на научните интереси на проф. М. Арнаутов.

⁷ **Пак там**.

⁸ **Пак там**, с. 162–170.

⁹ **Public Library Shumen Online Catalog**.

¹⁰ **Ескенази**, Ж. Българските персонални библиографии по езикознание : Реализация и проблеми. – В: *Библиотека*, 14, 2007, 4, с. 6.

¹¹ **Ескенази**, Ж. Формални критерии за оценка на езиковедските публикации. – В: *Съпоставително езикознание*, 28, 2003, 1, с. 82–93; **Ескенази**, Ж. Формални критерии за оценка на езиковедските публикации. 2. Български цитати. – В: *Съпоставително езикознание*, 32, 2007, 3, с. 120–133.

¹² **Богданов**, Ив. Речник на българските псевдоними. 2. осн. прераб. изд. София, Наука и изкуство, 1978, с. 337.

¹³ **Михайлова**, Ек. Стефан Младенов. Био-библиогр. принос. София, БАН, 1956.

¹⁴ **Гечева**, Кр. Йордан Иванов. Биобиблиогр. София, БАН, 1974.

¹⁵ **Данаилова**, П. Дора Мирчева. Биобиблиогр. Велико Търново, ВТУ, 1990.

10 ПРИЧИНИ ДА ИЗДАВАТЕ ЕЛЕКТРОННИ КНИГИ*

Диана Бойчева

Какво ви дава електронното издаване и има ли причина да положите усилия, за да стъпите на дигиталния пазар?

1. Осигуряване на легална алтернатива на пиратството в интернет

Ако сте издател или автор и все още не сте открили пиратски копия на своите издания в интернет, може би не сте търсили достатъчно. Издавайки и електронни книги в допълнение на хартиените, вие ще дадете възможност на своите потребители да си купят дигитални издания, ако предпочитат това.

2. Излизане една крачка пред конкурентите

Предлагането на електронни книги в България е все още слабо. Издаването в подобен формат ще ви подреди до лидерите на пазара. Най-вероятно ще изпреварите преките си конкуренти и ще блеснете в очите на своите читатели като новатор, който се интересува от нуждите им.

3. Разширяване на пазара

За разлика от дистрибуцията на хартиени книги, разпространението на електронни издания дава равен старт на всички издатели. Ако сте малко издателство или автор, ще

получите широк достъп до пазара, тъй като той все още е в начален стадий на развитие. Всеки дистрибутор ще се зарадва да добави вашите издания в портфолиото си, за разлика от физическите книжарници, където достъпът на малките издатели е силно затруднен.

4. Слагане началото на един дълъг път

Ако сте голям издател или автор на повече книги, преминаването към дигитално издаване ще ви създаде и голям обем от работа. Технологиите, бизнес моделите, дори дизайнът при електронните книги са различни. Необходимо е време за обучение и адаптиране на нови практики. Подготвянето на книгите в новите, по-гъвкави формати, подходящи за четене на устройства, е трудоемка работа, изискваща нови знания. Започнете днес, за да не съжалявате утре.

5. Получаване на информация за продажбите в реално време

Продажбата на електронни книги е практически единственият модел, който дава възможност на автора или издателя да следи интереса към изданието си в реално време. Макар към момента интересът към електронните книги да е слаб, в бъдеще това ще бъде един от механизмите за бърза първоначална преценка на пазарния успех на едно заглавие.

6. Подкрепяне на четенето във всичките му форми

Погрешно е да се смята, че единствено хората, които си купуват книги, четат. Младите хора масово консумират информация в дигитален вид от интернет. Елек-

тронните книги дават възможност на издателите да се конкурират с електронните медии и да сложат книгите си директно пред очите на потенциалните читатели – в телефона, таблета или друго мобилно устройство. Така четенето като начин за консумиране на информация, получава подкрепата на традиционните издатели.

7. „Любовта няма граница, език и цвят“*

Електронните книги са достъпни от всяка точка на света. Една от основните пречки за разпространение на книги на български език в чужбина са огромните пощенски и транспортни разходи. Аудиториите зад граница с удоволствие ще се възползват от

възможностите да си купят книги на български език, без допълнителни транспортни разходи. Да не забравяме, че повечето българи, живеещи в чужбина, най-вероятно вече притежават устройство за четене, смартфон или таблет.

8. Безплатно маркетинг на изданията

Публикуването на цели книги или откъси от книги за безплатно изтегляне в интернет е много успешен механизъм за популяризиране на дадено заглавие или автор. Много хора определят нагласите си или си избират четиво при търсене в интернет. Дайте им възможност да преценят сами качеството на вашата книга и публикувайте за безплатно изтегляне част от нея. Проследете броя на изтеглянията и се постарайте безплатният

откъс да се вижда навсякъде, където може да бъде достъпна информация за вашата книга.

9. Експериментиране с нови бизнес модели без голям риск

Издателският бранш не остана незасегнат от кризата. Електронните книги предлагат някои нови бизнес модели, чийто успех варира при различните видове издателства. Развиващият се пазар дава възможност да се експериментира без голям риск: наем, абонаменти, дистрибуция, DRM, със или без защита. Всички тези идеи могат да бъдат изпробвани, за да се определи кое ще работи най-успешно за вас.

10. Всеки, уважаващ себе си издател трябва да познава новите технологии.

Независимо дали намирате идеята за електронно книгоиздаване приемлива или не, трябва да сте запознати с този пазарен механизъм. Издаването на едно заглавие в електронен вид няма да застраши или промени вашия бизнес, но ще ви изясни точно

какви са стъпките, къде са трудностите и колко ще ви струва да разширите бизнеса си в дигитална посока в бъдеще.

Бележки

* Текстът е публикуван в Аз чета – сайтът за твоята книга.

Диана Бойчева е управител на БГкнига, един от фронтмените на електронното книгоиздаване у нас. Своите въпроси, свързани с електронното книгоиздаване, можете да изпращате на електронната ѝ поща diana.boicheva@bgkniga.bg

** Love unlimited, Софи Маринова.

РОДОВИ ИСТОРИИ

Донка Правдомирова

Излезе от печат брой 1–2 на списание „Родознание/Genealogia“ за 2012 г. То е орган на Българската генеалогична федерация „Родознание“ и на секция „Помощни исторически науки и информатика“ към Института за исторически изследвания при БАН. Ще изтъкнем, че от 2006 г. Федерацията е член на Международната конфедерация по генеалогия и хералдика. Главен редактор на списанието е известният генеалог доц. д-р Антоанета Запрянова, а сред редакционния съвет и кореспондентите му се открояват имената на проф. д-р Николай Чаракчиев (САЩ), проф. дин Михаил Станчев (Украйна), проф. дин Николай Червенков (Молдова), Диана Коларова (Великобритания) и др. Авторитетното издание, което доста трудно намира средства за реализацията си, тази година навлезе в 17-ата си годишнина. И в този брой редакцията поднася изключително интересни материали, систематизирани в рубриките: „Научни и приложни изследвания“, „Нашето училище“, „Родословия“, „Селищна история“, „България извън границите на родината“. Тази многоаспектност, която обхваща основните направления на генеалогията, се допълва с дадения шанс на млади изследователи и на всеки читател, който би искал да сподели нещо за своя род и своето родно място.

В теоретичната част на броя читателите ще се запознаят с изследванията на доц. д-р Манчо Веков „Теоретично изворознание и генеалогия“, на проф. д-р Никола Чаракчиев (Чикаго) „Етапи в генеалогията – опит за класификация“, на докторантката Таня-Йоанна Минкова „Спомените като исторически извор“. Особено полезна за читателите на сп. „Библиотека“ е рубриката „Нашето училище“, в която доц. А. Запрянова в няколко последователни „урока“ третира темата „Как да изследваме нашия род“. В настоящия брой е вече на Урок 3, който разглежда темата „И генеалогията има своя история. Ч. 2“. На фона на очертаната историография на генеалогията във Франция, Германия и Полша, авторката прави историографски преглед на българската. По ред исторически причини сме доста изостанали, но в заключението си А. Запрянова смята, че вече преодоляваме методологичната изостаналост и стихийност.

Интригуващи за цялата читателска аудитория са безспорно статиите за рода на княз Стефан Богориди (1775–1859) и неговите наследници, сред които е и графиня Ан-Елизабет дьо Ноай (1876–1933) – една от най-даровитите поетеси на Франция и Европа през XX в., както и за рода на Добри Желязков – Фабрикаджията (1792/3–1865).

БАЛКАНСКА И МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКА ВОЙНА

КНИГИ ВЪВ ФОНДА НА НБКМ, 1912–2012 Г.

Азманов, Димитър Петров. Български висши военачалници през Балканската и Първата световна война / Димитър Азманов ; Предг. Милчо Лалков. – София : Воен. изд., 2000, [деп. 2001]. – 411 с. : с ил., портр.

Съдържа и Използвани източници, цитирани от Димитър Азманов в неговия ръкопис.

Алваджиев, Никола Стоянов. Пловдивска хроника [1900–1912 г.] / Никола Алваджиев ; [Предг. Николай Хайтов ; Послесл. Станко Стоянов]. – 3. изд. – Пловдив : Летера, 2000. – 344 с. : с портр. ;

1. изд. 1971 на изд. Хр. Г. Данов – Пловдив.

Алтънов, Иван. Междусъюзнишка Тракия / Иван Алтънов. – София : Съюз на бълг. учени, писатели и художници, 1921. – 188 с.

Атанасов, Димитър. Сегашният момент за война с Турция и ролята на цар Фердинанд : Брошура / Димитър Атанасов. – София : печ. В. Лазаров, 1912. – 16 с.

Балканската война в спомените на съвременници и участници : [Сборник] / Записал Петър Маринов ; Лит. обраб. Николай Хайтов. – София : ДВИ, 1973. – 240 с., 4 л. : портр.

Балканската война и земеделския съюз : <Факти и документи> – София : печ. Витоша, 1922. – 52 с. – Библ. на обединената Нар.-прогресивна партия. +3.

Балканската война и социалдемократията : Три демокр. речи в Нар. събрание. – София : Парт. социал. кн., 1915. – 96 с. – Парламентарна библ. + 1.

Кн. съдържа речи на Димитър Благоев, Георги Кирков и Христо Кабакчиев.

Балканската война или Руската оранжева книга : Дипломат. док. изд. от Рус. външ. м-во докосващи се до събитията на Балк. п-ов, авг. 1912 г.–юли 1913 г. – [София : Аргес, 1992,]. – 386 с. ; . – (Малка историческа библиотека)

Фототип. изд. на кн. от 1914 г.

Балканската война през погледа на един французин : Сб. ст. док. / Състав. Стефка Славова, Цветана Дойнова. – София : Воен. изд., 1977. – 284 с. ; . – (1300 години България)

Текст и на фр. ез.

Балканската война 1912–1913 : Воен. действия в Тракия до Чаталджанското примирие / Прев. от нем. Димитър Михов. – София : Генер. щаб на герм. армия, 1914. – VII, 238 с. : 4 к.

Балканските войни 1912–1913 : Сб. статии от науч. конф., проведена през окт. 1992 г. [В. Търново] / Ред. кол. Иван Тодоров – отг. ред. и др. – В. Търново : Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 1995. – 176 с.

Други ред. : Ив. Стоянов, Р. Мишев, К. Пенчиков.

Конф. е по повод 80 г. от началото на Балканските войни.

Бобчев, Стефан. Бегъл поглед върху събитията до и след 16 юний 1913 г. / Стефан Бобчев. – [София : печ. Нов живот], 1935. – 38 с.

Отпеч. от сп. *Научен преглед*. 1935.

Бойни спомени на 8 артилерийски полк през Балканската война 1912–1913 г. – Ст. Загора, 1915. – 62 с.

Бонев, Иван. Турското нахлуване в Тракия през месец юли 1913 година / Иван Бонев. – Ямбол : печ. Светлина, 1913. – 42 с.

Брошури по случай 55 години от превземане на Одринската крепост през Балканската война. – 1968

Буревестник. Настанал ли е моментът за разплата с Турция? – София : печ. Искра, [Деп. 1911]. – 28 с.

Българите във войните за национално освобождение и обединение 1876–1919 : Доклади и съобщения от Национална научна конференция : Плевен, 20–21 септември 2007 г. / Състав., ред., [предг.] Михаил Грънчаров ; [Увод Георги Марков]. – Плевен : Регионален ист. музей, 2008. – 496 с. : с факс., табл.

Съдържа и Списък на авторите по месторабота. **Българите** в световните хроники : Т. 1 – / [Подб., въвеждащи текстове] Стоян Райчевски. – София : Бълг. бестселър – Нац. музей на бълг. кн. и полиграфия, 2004.

Т. 1. 1912–1925. – 2004. – 579 с.

Българите в световните хроники 1912–1919 / Подб., въвеждащи текстове Стоян Райчевски. – София : Нар. култура, 2000, [деп. 2001]. – 337 с. ; – (На предела). – Рез. на англ. ез.

България през войните 1912–1918 години. – София : Изпълн. к-т, ЕМОС, 1947. – 27 с.

Българската армия в Първата балканска война 1912–1913 г. : Енцикл. справ. / Петко Йотов и др. – София : Св. Георги Победоносец, 1997. – 222 с. : с ил., портр. ; Други авт.: А. Добрев, Бл. Миленов, Р. Руменин, С. Недев, Ил. Илиев. Изд. на МО.

Български герои. <Войната 1912–1913 г. в илюстрации с текст>. – Сливен, 1914. – 163 с. : с ил.

Българско-германски отношения и връзки : [Изследвания и материали] / Т. 1 – . – София : БАН, 1972 –

Изд. на БАН. Инст. за история. Комис. на историците от НРБ и ГДР. – Бълг. секция.

Т. 4. Българо-германски отношения и връзки / Ред. кол. В. Хаджиниколов – отг. ред. и др. ; [С предг. от Веселин Хаджиниколов]. – 1989. – 408 с. : с табл.

Други ред. : Цв. Тодорова, Д. Мичев, Г. Марков, Ел. Бояджиева, Пл. Цветков. – Текст и на нем. ез.

Библиогр. под линия ; Рез. на бълг., нем. ез.

В търсене на националния идеал 1878–1913 : доклади и съобщения от Международна научна конференция, Благоевград, 2–3 октомври 2008 г. / Състав. Димитър Тюлеков и др. ; Ред. кол. Светлозар Елдъров и др. – В. Търново : Фабер, 2009. – 508

с. : с ил., табл.

Вагнер, Х. Към победа с българските войски / Х. Вагнер; Прев. Н. Лазаров и д-р М. Пундев. С предг. от Ив. Ев. Гешов. – София : книж. Ив. х. Николов, 1913. – 165 с. : 29 л. портр., 4 л. к.

Вазов, Георги. Из нашето недалечно минало. Спомени от Балканските войни / Георги Вазов. – София : печ. Книпеграф, 1929. – 24 с.

Величков, Стоян Величков. Бомбова мартирка : Применението ѝ в Балканската война / Стоян Величков Величков, [1930–1933?]

Изд.: кн. му Из дневника на един човек. 1933. [кор.]

Венедиков, Йордан Тимотеев. История на 24 пехотен Черноморски на Н. В. царица Елеонора полк в Балканската, Междусъюзническата и Европейската войни : 1912–1913 и 1915–1918 г. / Състав. по бойните релации на полка от Йордан Тимотеев Венедиков и попълн. от Попсавов и Н. Попов. – София, 1940. – 492 с. : с ил. ; + к. (1)

Висше военновъздушно у-ще Георги Бенковски. Науч. сес. 85 год. от участието на бълг. авиация в Балканската война. Д. Митрополия. 1997

[Осемдесет и пет] 85 години от участието на българската авиация в Балканската война : Науч. темат. сб. от докл. на науч. сес., 9–10 окт. 1997, Д. Митрополия : Т. 1 – . – Д. Митрополия : ВВВУ Георги Бенковски, 1997. – 1998.

Библиогр. след отд. докл.

Т. 1. – 1997 [кор. 1998]. – 619 с. : с диагр.

Т. 2. – 1998. – 578 с. : с табл., диагр.

Т. 3. – 1997 [кор. 1998]. – 528 с. : с табл., диагр.

Влахов, Туше. Отношенията между България и Централните сили по време на войните 1912–1918 г. / Туше Влахов. – София : БКП, 1957. – 291 с.

Военно-патриотичното възпитание : Материали / Състав. и ред. Панайот Дражев, Иван Шапкарев. – София : Нар. просв., 1970. – 291 с.

Война за национално освобождение и обединение 1912–1913 г. : Сб. докл. и науч. съоб., изнесени на сесията по повод на 75-год. от Балканската война 14–15 апр. 1988 г., Самоков, Разлог / Състав. Николай Николов, Радан Средков. – София : Воен. изд., 1989. – 160 с.

Изд. на Инст. за воен. история при ГЩ на БАН.

Библиогр. под линия.

Войните на България за освобождение и национално обединение : Док. фотоалбум : Т. 1 – / Състав. Юлий Минчев. – София : Балкани, 2003 – . – (Поредица Памет)

Т. 1. Руско-турската Освободителна война 1877-1878 ; Сръбско-българската война 1885 ; Първата и Втората Балканска война 1912–1913 / Текст Никола Рухчев, Димитър Йончев, Яко Молхов. – 2003. – 220 с. : с ил., портр.

Въчков, Александър Петров. Войните за обединение на България : В 4 кн. / Александър Въчков ; Ил. Александър Въчков. – София : Анжела, 2000 – .

[Кн.] 2. Балканската война 1912–1913. – 2005 ([София] : Унискорп). – 160 с. : с ил., табл., к., 8 л. цв. ил.

Библиогр. с. 158–159.

Габе, П. Русия, Австрия и България в българския погром. Къде е спасението / П. Габе. – София : печ. Гутенберг, 1914. – 168 с.

Ганчев, Александър. Балканската война : 1912–1913 / Александър Ганчев. – София : Хр. Г. Данов, 1939. – 200 с. : с ил. ; + сх. (1 л.). – (Четиво по бълг. история. Г. VIII ; кн.2[60]).

Ганчев, Александър. Междусъюзническата война 1913 г. / Александър Ганчев. – София : Хр. Г. Данов, 1940. – 209 с. : с портр. и к. ; . – (Четиво по българска история. Г. VIII ; кн. 3, 4).

Генов, Георги Петров. Политическа и дипломатическа история на България : [В 23 т.] / Г. П. Генов. – София : Ваньо Недков, [2001] – .

Т. 20. Българската външна политика и Македонския въпрос. Ч. 3. Балканският съюз – 1912 г. ; Балканската война (1912–1913). – 2005. – 256 с.

Гешов, Иван. Балканският съюз. : Спомени и документи / Иван Гешов. – 2 изд. – София : печ. Гутенберг, 1915. – 102 с.
1 изд. 1915.

Гиргинов, Александър. Народната катастрофа. Войната 1912/13 г. / Александър Гиргинов. – София : печ. Армейски воен.-изд. фонд, 1926. – XVI, 414 с.

Гиргинов, Тодор Гиргинов. Исторически развой на съвременна България от Възраждането до Балканската война 1912 : Кн. 1–2 / Александър Гиргинов Гиргинов. – София, 1934, – 1935.

Кн. 1. Политически развой. – 1934. – 292 с.

Кн. 2. Културен развой. – 1935. – 356 с.

Григоров, Христо Генадиев и др. Балканската война и Българският червен кръст (1912–1913 г.) / Христо Григоров, Васил Топузов. – София : Бълг. червен кръст, 2005 ([София] : Алианс принт). – 64 с. : с ил.

Библиогр. с. 63–64.

Дамянов, Симеон. България и балканските страни по време на войните 1912–1918 : [Изследване] / Симеон Дамянов. – София : Воен. изд., 1986. – 184 с.

Изд. на Инст. за воен. история при ГЩ на бълг. нар. армия

[**Деветдесет**] 90 години от Балканската война 1912–1913 : Юбил. военнауч. конф., София, 15 окт. 2002 г. – [София] : Воен. изд., 2003. – 192 с. : с табл., сх.

Съдържа материали от Н. Свинаров, Н. Колев, Г. Марков, Д. Йончев, Д. Зафиров, Я. Молхов, С. Явашчев, Н. Рухчев, Ив. Гарвалов, Ив. Филчев, Л.

Маркович, Т. Петров, Н. Предов, Е. Терзийски, Ст. Стефанов, Н. Костадинов, Т. Предов, А. Въчков. [**Деветдесет**] 90 години от освобождението на Родопите : Сборник / Състав. Георги Марков и др. – Смолян : Ист. музей Стою Шишков, 2003. – 250 с.

Други състав.: Р. Караганев, Т. Марева, Ц. Гарова, З. Петрова, К. Сулинаджиева. – Библиогр. под линия.

Съдържа докл. и съобщения от Нац. конф., посветена на 90-год. от Балканската война, Смолян, окт. 2002 г.

Действията на 33 пехотен Свищовски полк през Балканската война 1912–1913

г. : Материали за историята на полка : Ч. 1. – Свищов : К-т за въздигане паметник на падналите офицери, подофицери и войници от 35 п. Свищовски и 54 п. полкове през Освобод. война 1912 и 1913 г., 1915. – София : печ. П. Славков, 1915. – 50 с.

Делирадев, Павел. Балканските войни и българският погром. Причини, развитие и последици. <С преглед на самоизстребителните борби> / Павел Делирадев. – София : (изд. авт.), 1914. – 96 с.

Джидров, Петър. Амнистия на провинените войници : Реч държана на 30 май 1914 г. – в XVII Об. нар. събрание. – София : РСДП – обединена, 1914. – 78 с. : с 1 портр.

Джидров, Петър. Кои са виновниците за разорението на България : Агит. брошура. – София : (печ. Напред), 1913. – 50 с.

Димитриев, Радко. Трета армия в Балканската война 1912 г. / Радко Димитриев. – София : Арм. воен.-изд. фонд, 1922. – 391, IX с. ; + к. (10 л.). – (Военна библиотека ; + 5)

Димитров, Божидар. Войните за национално обединение 1912–1913, 1915–1918 / Божидар Димитров. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2001. – 132 с.

Димитров, Божидар. Истинската история на Балканската война / Божидар Димитров. – София : 168

часа ЕООД, 2007. – 88 с.: с цв. ил.

Димитров, Тодор. Босилеградският край в сръбската експанзия към българските земи до 1920 г. / Тодор Димитров. – Кюстендил : Фонд. Пауталия, 1996. – 71 с. : с табл., ил.

Димов, Димо Райков. Поборници : [Очерци и спомени за Балканската война] / Димо Димов. – София : Нар. младеж, 1989. – 108 с. ; . – (Библиотека Корени)

Договор за мир между България, Гърция, Черна гора, Румъния и Сърбия. – София : Държ. печ., 1913. – 17 с.

Додов, Никола Сотиров. Дневник по Балканската война / Никола Додов ; Предг. Александър Кирилов Китанов. – [София] : Воен. изд., 2006. – 104 с.: с портр.

Библиогр. под линия

Дрехаров, Цанчо. Гръцката подлост през 1913 година. Инцидентите в Правишко / Цанчо Дрехаров. – Асеновград : печ. Ст. Кишкилов, 1915. – 48 с.

Другите балкански войни : Изследване на Фондация Карнеги от 1913 г. в ист. перспектива с нов увод и размисъл върху съвр. конфликт на Джордж Ф. Кенан : [Докл. на Междунар. комис. за разследване на причините и последиците от Балканските войни 1912–1913] / Прев. [от англ.] Гочо Чакалов, Димитър Чакалов. – София : Диалог Холдинг, 1995. – 408 с. : с ил., факс., табл., 3 л. к.

Дървингов, Петър Георгиев. Балканската война както е била виждана, когато са се развивали самите събития : По осведомленията на Бълг. телегр. агенция : Кн. 1– / Петър Георгиев Дървингов. – София, 1941. – (Военно-исторически сборник ; Кн. 50)

Кн. 1. Увод : Обобщителен поглед върху събитията и фактите по телеграмите на Българската телеграфна агенция за времето от края на юни до началото на Балканската война : Самите телеграми за същото време. – 1941. – 216 с.

Жертви на освободителната война : Биогр. бележки за загиналите в Балканската война – член. и учители на Соф. търг.-индустр. камара. – София : Соф. търг.-индустр. камара, 1914. – 18 с. : с портр.

Згуров, Тодор. Извоюваната свобода / Тодор Згуров. – София : [Изд. авт.], 1996. – 148 с. : с портр., сх.

Иванов, Никола Иванов. Балканската война 1912–1913 г. : Ч. 1–2 / Никола Иванов Иванов. – София, 1924, -1925. – (Военна библиотека ; № 16 и 30)

Ч. 1. Действия на II армия, обсада и атака на Одринската крепост : Състав. по офиц. док. – 1924. – 336 с. : 3 к.

Ч. 2. Действия на II армия срещу съюзниците през 1913 г. : Състав. по офиц. док. – 1925. – 376 с.

Иванов, Никола. Народната партия и Балканските войни през 1912–1913 год. / Никола Иванов. – София : Нар. партия, 1919. – 31 с.

Илиев, Илия. Арменската доброволчества рота в Балканската война 1912–1913 г. : [Ист. очерк] / Илия Илиев. – София : Воен. изд., 1989 [библиогр. каре 1988]. – 39 с., 8 л. : ил., портр., факс.

Изд. на Глав. полит. управл. на нар. армия.

Имануел, Фридрих. Балканската война 1912–1913 : Ч. 1–4 / Имануел ; Прев. от ориг. Н. Лазаров, М. Пундев. – София и Солун : интернац. книж. Иван х. Николов, 1913–1914.

Пълното име на прев. Михаил Пундев.

Ч. 1–2. Предистория, военни сили, военен театър, военни действия до началото на примирието. – 1913. – 190, II с. : с к.

Ч. 3–4. Войната от повторното започване на неприятерските действия във февруари 1913 год. до сключването на предварителния мир в май 1913 год. : Втората Балканска война в юни и юли 1913 год. / Прев. Н. Лазаров. – 1914. – 190, II с. : с к.

Йорданов, Димитър. Капиталите на българските акционерни дружества в навечерието на Балканската война : По сведенията на Отд. за фин. изучавания при Бълг. нар. банка / Димитър Йорданов = Les capitaux des Societes bulgares par actions avant la guerre Balkanique / D.Jordanoff. – София, 1914. – 67 с.

Пълното име на авт. Димитър Йорданов Вълков.

Как и защо се предаде Солун : <Според сведенията на чужди военни кореспонденти и рапорта на ген. Тодоров> – Шумен : Ив. Лисичков, 1913. – 32 с. – (Библ. Балканската война. Год. I, кн. V).

Калинков, Асен. Те умряха за тебе, родино!... : [Очерк] / Асен Калинков. – София : ОФ, 1972. – 168 с., 6 л. : портр., ил.

Библиогр. с. 164–167.

Бойните действия по време на Балканската война 1912–1913 г.

Калинков, Георги. Румъния и нейната политика спрямо България <през 1911–1912 и 1913 г.> / Георги Калинков. – София : печ. Балкан, 1917. – 260 с.

Камбуров, Стоян Христов. Един много дълъг път : Дневник на Стоян Христов Камбуров / Предг., състав., бел. Христо Милков. – София : Прес, 2003. – 72 с. : с

портр.

Кантарджиев, Тодор Димитриев. Кратка история на Балканската и Съюзнишката войни : С крит. разбор на съдбоносните за края на войната действия на Беласица–Струма–Струмица и Малашевско с изводи: По моралния дух на армията ; По избора и подготвянето на началниците / Тодор Димитриев Кантарджиев. – София, 1928. – 128 с. : с ил. ; + прил. (5 л.)

Карапанчев, Иван Илиев. Спомени от Балканската война / Написал Иван Илиев Карапанчев. – [Ловеч], 1915. – 16 с.

Карнегиева анкета / [С предг. от Никълъс Мъри Бътлър]. – В. Търново : Абагар, 1995. – 367 с. : с к.

Съдържа и Карнегиевата анкета на Балканите през лятото и есента на 1913 г. / И. Илчев.

Именен, геогр. показалец.

Китанов, Сотир П. Спомени от Балканската война през 1912–1913 г. : Дневник / Сотир П. Китанов. – Пловдив, 1914. – 44 с.

Кишкилова, Паша. Балканските войни по страниците на българския печат 1912–1913 : Сб. материали / Подб., състав. Паша Кишкилова. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 1999. – 250 с.

Изд. на БАН. Инст. за история. – Рез. на англ. ез.

Кишкилова, Паша. България 1913 : Кризата във властта / Паша Кишкилова. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 1998. – 160 с. : с табл., ил., факс.

Библиогр. под линия.

Кокилев, Никола. Българската авиация в Балканската война 1912–1913 / Никола Кокилев. – [София] : Клуб на летците Капитан Димитър Списаревски, 2001. – 24 с. : с ил., факс., к.

Коларов, Васил. Пътят към катастрофата <1912–1913 г.> / Васил Коларов. – София, 1919. – 52 с.

Коларов, Никола. Очерк върху дипломатическата история на Балканските войни : Ч. I. – София : Свободен унив., 1938.

I. – 112 с.

Конева, Румяна. Голямата среща на българския народ : Културата и предизвикателствата на войните 1912–1918 г. / Румяна Конева. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 1995. – 228 с.

Именен показалец.

Косев, Димитър. България през Балканската и Междусъюзническата война / Димитър Косев. – София : Дир. печ., 1948. – 11 с.

Косев, Димитър. България през Балканската и Първата световна война : IV. – София : Дир. печ., 1948.

IV. България между Балканската, Междусъюзническата война и Първата световна война. – 20 с.

Косев, Кирил. Подвигът 1912–1913 : [70 г. от Балканската война] : [Изследване] / Кирил Косев ; [С предг. от Христо Христов]. – 2 доп. изд. – София : Воен. изд.,

1986. – 259 с. : с факс., 24 л. ил., 10 л. сх.

1. изд. 1983.

Библиогр. с. 253–256 и под линия.

Котев, Лазар Михайлов. Биографиите на загиналите български офицери през Балканската освободителна война 1912–1913 год. : Свит. 1 – / Лазар Михайлов Котев. – София : Изд. авт., 1913.

Свит. 1. – 1913. – 112 с. : с портр.

Котев, Лазар Михайлов. Биографиите на загиналите портупей-юнкери, фелд-фебели, подофицери и войводи през Балканската освободителна война 1912–1913 год. / Лазар Михайлов Котев. – София : Изд. авт., 1913. – 144 с.

Кн. излязла на свит.

Курдоманов, Петър Жечев. Войнишки дневник на Петър Жечев Курдоманов за Балканската война / Предг., състав. Станка Георгиева. – Силистра : РИТТ, 2001. – 176 с.

Куюмджиев, Борис. Дипломатическа и материална подкрепа от Русия на България по време на Балканската война – 1912–1913 г. Руски доброволци и проявена храброст от тях / Борис Куюмджиев. – София : ОФ, 1968. – 112 с.

Кьорчев, Димо. Време на надежди и катастрофи (1905–1919) : Дневници и полит. студии / Състав. [и предг.] Илия Пасков. – София : Бълг. писател, 1994. – 399 с.

Именен показалец.

Лазаров, Велизар. Българският гарнизон в Солун през 1913 г. : Спомени / Велизар Лазаров. – [2.] фототип. изд. – София : Фонд. Вътрешна македонска революционна организация, 2008. – 56 с. : с ил.

Лазаров, Недялко. Безсмъртните герои. <Операциите на Дарданелите и опитите на турците за десант през 1913 г.> / Недялко Лазаров. – София : печ. Братски труд, 1927. – 48 с.

Лазаров, Недялко. Безсмъртните герои. Така се пишат днес най – славните имена в историята : Ч. I–II. – Разград : печ. Рекорд, 1926–1927.

I. – 1926. – 58 с.

II. – <Операциите на Дарданелите и опитите на турците за десант през 1913 г.> / Русе : печ. Леви, Петров и с-ие, 1927. – 48 с.

Лалков, Милчо Д. Балканската война 1912–1913 : [Науч.-попул. очерк] / Милчо Лалков. – София : ОФ, 1982. – 72 с. ; . – (Библиотека на д-во Г. Кирков. Поредица Исторически и военно-патриотични знания)

Лалков, Милчо. Между възторга и покрусата : България по време на войните 1912–1918 г. : [Очерк] / Милчо Лалков. – София : СловД, 1993. – 95 с. – (Библиотека България : Историческо четиво; 5)

Ламуш, Л. Петнадесет години Балканска история <1904–1918> / Прев. – София : Македонски нац. к-т, 1930. – 2, 171 с. : 3 л. к.

Лефтеров, Христо Пенев. Балканската война : Спомени и док. : По дневника на Цензурната секция при щаба на действащата армия / Христо Пенев Лефтеров. – София, 1938. – 104 с.

Лозан, С. Умираща Турция. Четиридесет деня от Балканската война / С. Лозан. – София : печ. Гражданин, 1913. – 128 с. – (Библ. на в. България. 1)

Лукаш, К. Боевете за освобождението на Пашмаклийско през 1912 г. / К. Лукаш. – София : печ. на Армейския воен.-изд. фонд, 1934. – 35 с. : 4 л. портр.

Кн. съдържа и : **Попноев**. Едно тържество в Централните Родопи; Акт за откриване и освещаване на паметника и църквата – мавзолей...

Маджаров, Михаил. Дипломатическа подготовка на нашите войни : Спомени, частни писма, шифровани телеграми и поверит. докл. / Михаил Маджаров; [Предг. Ангел Димитров]. – София : Тилиа, 1998. – 456 с.

1 изд. 1932.

Македония 1912–1913 : Дневници и спомени / Състав. Момчил Йонов. – София : Св. Георги Победоносец, 1995. – 228 с.

Изд. на Нац. център по военна история.

Посвещава се на 80-год. от Балканските войни 1912–1913 г.

Македоно-одринското опълчение 1912–1913 г. : Личен състав : По документи на Дирекция Централен военен архив / Състав., [предг.] Я. Александрова и др. – 2. изд. – София : Глав. управл. на арх. при Минист. съвет, 2007. – 896 с. : с табл. – (Архивни справочници ; 9)

1. изд. 2006.

Манафова, Райна В. Култура и политика : България в надвечерието на Балканската война : [Моногр.] / Райна Манафова. – София : Наука и изкуство, 1987. – 272 с. Библиогр. с. 257–264 ; Рез. на рус., англ. ез.

Марков, Георги. България в Балканския съюз срещу Османската империя 1912–1913 : [Монография] / Георги Марков. – София : Наука и изкуство, 1989. – 460 с. Рез. на рус., англ. ез.

Марков, Иван. Освобождението на Неврокоп 1912 г. / Иван Марков. – Благоевград : РИК Ирин-Пирин, 2002. – 80 с., 4 л. : ил., факс.

Съдържа и Безсмъртни имена : Кратък енциклоп. речник ; Хроника на героизма. – Библиогр. с. 76–78.

Матакиев, Илия. [Тридесет и две] 32 годишнина – Тъжен спомен от Балканската война : Измръзването на войниците от 27 Чеп. полк на позициите при Булаир, м. февр. 1913 г. / Илия Матакиев ; [Предг. Илия Матакиев]. – [Пазарджик : Регион. ист. музей], 2002. – 11 отд. л. : с ил.

Материали за историята на Балканската война / С предг. от П. Стойчев. – Шумен : Ив. Лесичков, 1913. – 491 с. ; . – (Библиотека Балканската война ; 13)

Описания на В. фон Дреер, Род, Людвик Нодо, Осоргин, Табурно, Пиленко, Тарски, Валие и др.

Материали за юбилейни годишнини на Балканската война. 1968, 1972, 1973, 1983, 1987.

Матов, Милан Апостолов. Големият бунт срещу сърбите есента 1913 година / Милан Матов. – [София : Христо Матов, 2001,]. – 48 с. : с ил.

Авт. не е отбелязан на кор. – . – 200. – Съдържа и Биографична справка.

Кн. е ред. извадка (без изменение на фактите и стила) от спомените на макед. революционер Милан Апостолов Матов – писани през пролетта на 1917 г.

Мах, Рихард фон. Балкански работи : Произведения / Рихард фон Мах ; Подб., прев. от нем. Ивета Милева. – София : Весела Люцканова, 2002. – 664 с.

Прев. от Die Macedonische Frage ; Der Machtberich des bulgarischen Exarchats in der Türkei ; Briefe aus den Balkankriege 1912–1913 ; Aus bewegter Balkanzeit 1879–1918 / Richard Von Mach.

Съдържа : Македонският въпрос ; Сфера на влияние на Българската екзархия в Турция ; Писма от Балканската война 1912–1913 г., Военни кореспонденции на Рихард фон Мах за вестник „Кьолнише цайтунг“ ; Из българските бурни времена ; Допълнение към „Присъединяването на България към централните сили“.

Мах, Рихард фон. Из българските бурни времена : Спомени от 1879–1918 г. / С живописен очерк от автора към бълг. превод и с предг. от М. Арнаудов. – София : печ. Независимост, 1929. – XVI, 224 с. : 5 л. ил. и к.

Мах, Рихард фон- Писма от Балканската война 1912–1913 : Военни кореспонденции на „Кьолнише Цайтунг“ от Рихард фон Мах / Прев. [от нем.] Йордан Митев ; [Предг. Валентин Спиридонов]. – В. Търново : Пик, 1998. – 280 с. : с к., портр., табл. ;

Без сведение за ориг. загл.

Международна научна конференция по военна история, XII. София. 2007

Дванадесета международна научна конференция по военна история на тема: Военни съюзи и коалиции през XX век, посветена на 95-годишнината от началото на Балканската война 1912–1913 г., 2–5 октомври 2007 г. – [София] : Воен. изд., [2008]. – 222 с.

Изд. на МО. ВА Г. С. Раковски. Секция Военноист. изследвания, Бълг. армия. ГЩ. – Текст и на англ. ез.

Милев, Никола Илиев. Избрани съчинения : Кн. 1 – / Никола Милев ; Състав., увод и бел. Николай Проданов. – [2. изд.]. – В. Търново : Аста, 1993. – . –

Кор. загл. Избрани произведения. – доп. тир.

Кн. 1. Под стените на Одрин : Дневник. – 1993 [деп. 2000]. – 80 с. : 1 л. портр.

1. изд. 1927 на Фонд Никола Милев. – 500 доп. тир. – Съдържа и: Требиме си / Александър Теодоров-Балан ; Никола Милев като общественик и родолюбец / Тома Карайовов ; Никола Милев в българския печат / Георги Кулешов. – Библиогр. под линия. – Свържи с №

2924 на Български книгопис, 1993

Без сведение за цена

Кн. се посвещава на 80-та год. от Балканската война 1912–1913 г.

Милетич, Любомир. Разорението на тракийските българи през 1913 година : [Изследване] / Л. Милетич ; [С предг. от Христо Христов]. – София : Свят, 1991. – IX, 344 с. : 28 л. ил.

Фототип. изд. на кн. от 1918.

Именен, геогр. показалец.

Мирчев, Димитър. България и Турция в навечерието на една война / Димитър

Мирчев. – София : печ. Вечерна поща, 1908. – 57 с.

Мисирков, Кръстьо Петков, 1874–1926. Записки за България и руско-българските отношения : бележки за събитията на деня (5 юли–30 август 1913 г.) / К. П. Мисирков. – София : Анико, 2011. – 373 с. – (Библиотека Сите българи заедно ; № 26)

Митаков, Крум. Българо-турската война и заинтересуваните държави / Крум Митаков. – София : печ. Гр. Ив. Гавазов, 1912. – 42 с.

Митаков, Николай. Война за спасение / Николай Митаков. – София : печ. Гр. Ив. Гавазов, 1912. – 16 с.

Митев, Йоно. Героизмът на българския народ през Балканската война / Йоно Митев. – София : Държ. воен. изд., 1958. – 220 с.

Мухтар, Махмуд. Моята дейност през Балканската война 1912 г. / Махмуд Мухтар ; Прев. под ред. на Д. Азманов. – София, 1913. – 158 с. ; + к. (1 л.)

Пълното име на прев. Димитър Азманов.

Мънро, Уил. България и нейните хора : С описание на Балк. войни, Македония и макед. българи / Уил Мънро; Прев. от англ. Владимир Германов. – София : В. Люцканова, 1997. – 320 с.

Националноосвободителните борби на българите от Македония и Одринска Тракия през Балканската война (1912–1913) / Тодор Петров и др. ; Ред. кол. Тодор Петров и др. – София : Св. Георги Победоносец, 1994. – 236 с., 12 л. : портр., к., факс.

Други авт.: Д. Минчев, Ст. Трифонов, Н. Янакиев, Св. Елдъров, М. Йонов ; Други ред.: Св. Елдъров, Н. Янакиев, Сн. Радоева, отбелязани на гърба на загл. с. – Изд. на М-во на отбраната. Нац. център по воен. история. – . – 1 000. – Библиогр. с. 208–214 ;

Именен, геогр. показалец ; Рез. на англ., рус. ез. / Сн. Радоева.

Начев, Георги. Спомени от участването ми във войните / Георги Начев. – Дупница : печ. Славе Г. Пилев, 1927. – 23 с.

Нашата армия : Балканската война. – София, 1932. – 16 с. : с ил., портр., к.

Безпл. прит. на Вестник на вестниците по случай 20-год. на Балканската война, бр. 61.

Неделков, Аначко Арсов. Междусъюзническата война – 1913 г. в Кюстендилско и Босилеградско / Аначко Арсов Неделков. – Ст. Загора : Литера принт, 2005. – 163 с. : с ил., портр., к.

Ненов, Боян Пенков. Балканската война и освобождението на Пиринския край от турско робство / Боян Пенков Ненов. – Благоевград : Съюз на ветераните от войните в България – Областен съвет, 2007. – 63 с. : с ил.

Ников, Софроний Стоянов. Балканската война : Причини, развой и край : По широк истор. оглед : Истинската виновност : Велико истор. величие / Софроний Стоянов Ников. – София, 1913. – 30 с.

Николов, Стефан Йорданов. Един от хилядите паднали за Родината : Иван Йорд. Николов : По случай 25 г. от героичната му смърт през Междусъюзническата война в боя срещу сърбите зад Босилеград на 3 (16) юли 1913 г. / Стефан Йорданов Николов. – Елена, 1938. – 156, 8, 12, 8 с. : с портр.

Ноев, Атанас Георгиев. Разгромът на Турция : Описание на младотур. режим и

Балканската война : Сраженията около Одрин / [Поручик] Ноев ; Прев. компиляция. – Шумен : Иван Лесичков, 1913. – 48 с. ; . – (Библиотека Балканската война ; Г. I, кн. 9)

Огнянова, Милица. Балканската война / Милица Огнянова. – София : Нар. просв., 1949. – 64 с. : ил., 1 к. – (Историческа библ.)

Омарчевски, Стоян Иванов. Балканската война, нейните причини и последствия / Стоян Иванов Омарчевски. – София, 1913. – 46 с.

Орманджиев, Иван. България от Сан Стефано до Ньой <1878–1919>. Устреми за обединение / Иван Орманджиев. – София : Казанлъшка долина, 1938. – 48 с.. – (Ист. библ. + 1)

[**Осемдесет**] 80 години от Балканските войни 1912–1913 : [Сб. материали от науч. конф. София, 1993] / Науч. ред. Трендафил Митев, Момчил Йонов. – София : Св. Георги Победоносец, 1995. – 196 с. : 8 л. ил., портр., факс.

Изд. на М-во на отбраната. Нац. център по воен. история.

Библиогр. под линия.

От Берлин до Букурещ. Лъч светлина върху последните събития. – София : печ. Либер клуб, 1913. – 29 с.

Прит. на в. Македония.

Падането на Лозенград : <Описание на големите сражения при с. Петра, Селиолу, Гечкенлий, Каваклий и Лозенград> / <Прев.>. – Шумен : Ив. Лесичков, 1913. – 32 с. – (Библ. Балканската война. Год. I, кн. 1)

Пенеръон, Ален дьо. Балканската война 1912 г. : Походът в Тракия / Alain de Penennrun ; Прев. Н. Лазаров, М. Пундев. – София и Солун : книж. Ив. х. Николов, 1913. – IV, 94 с., 7 л. : портр. ; + к. (3 л.)

Пълното име на прев. М. Пундев – Михаил Пундев.

Пенеръон, Ален дьо. Балканската война в 1912 г. : Военните действия в Тракия / Alain de Penennrun ; Прев. М. Т. – София : А. Георгиев, [1913,]. – 95 с. : с ил. ; + прил. (12 л.)

Пълното име на прев. Тодор Митов?.

По пътищата на безсмъртието : спомени на участници във войните за национално обединение 1912–1918 / [Състав. и ред. Иван Лалев]. – Ловеч : Витал, 2010. – 344 с. : с ил., факс.

Изд. на Регионален ист. музей – Ловеч

Погрома на България. Предсказан преди 115 дни от 16 юни 1913 год. – [Деп. 1914]. – 8 с.

В края на кн. авт. подписан Един българин, истински русофил.

Пози, Анри. Войната се връща... / Анри Пози ; [Прев. от фр.]. – 2. изд. – София : Планета 7, 1992. – 104 с. ;

Без сведение за ориг. загл. – 1. изд. 1934, изд. на Общ.-полит. движение Млада България в Библ. Млада България ; № 2.

Положението на българите в Македония след Балканската война.

Пончев, Ст. Спомени от войната, I и III опълченски, I и II погранични роти

от Х погранична дружина в Българо-турската война. – Севлиево : Ив. Н. Динчев, 1913. – 134 с.

Попниколов, Георги. Българският казак : Из одисеята на 58 опълченски полк [през] Балканската война и Старопланинска идилия : 1. Военни и други разкази. 2. Оградисани разкази : (2 сбирки) / Г. П. Николов. – София, 1939. – 152 с., 1 л. : портр.

Попов, Борис. Началото на един край / Борис Попов. – Шумен : печ. Сп. Попов, 1914. – 116 с. – (Библ. Доблест)

Попов, К. А. Бележки от войната. Памятна книжка за всеки българин / К. А. Попов. – Хасково : печ. В. Вълков, 1913. – 34 с.

Попов, Станимир. Населението на Одринска Тракия преди и след Балканската война : Ч. 1 – / Станимир Попов. – София, 1930 –

Ч. 1. – София 1930. – 68 с.

Библиогр. с. 9–20.

Попова[-Мутафова], Фани и др. Одрин падна ! / Фани Попова[-Мутафова], Георги Дилчовски. – [С] : НС ОФ, 1962. – 80 с. – (Библиотека Героич. летопис. Г. III, кн. 2)

Поражението на турците при Люле Бургас : <Сраженията при Люле Бургас, Бунар Хисар, Кара агач... според описанията на англ., рус. и фр. воен. кореспонденти>. – Шумен : Ив. Лесичков, 1913. – 64 с. – (Библ. Балканска война. Год. I, кн. 2)

Радев, Симеон. Конференцията в Букурещ и Букурещкият мир от 1913 г. : Мемоари / Симеон Радев ; Ред., бел. и прил. Траян Радев. – София : Тина прес, 1992. – 158 с.

Радев, Симеон Трайчев. От триумф към трагедия : Това, което видях от Балканската война ; Конференцията в Букурещ и Букурещкият мир от 1913 г. : Първата катастрофа / Симеон Радев ; [Предг. Траян Радев]. – София : Стрелец, 2003. – 372 с. : с ил. – (Библиотека Незаличими свидетелства ; № 4)

Съдържа и Кратка биобиблиогр. справка.

Радев, Симеон. Това, което видях от Балканската война : [Мемоари] / Симеон Радев ; Състав., предг., бел. и прил. от Траян Радев. – София : Нар. култура, 1993. – 134 с. : с ил.

Раев, Карл. В памет на падналите беленци за обединението на България. 1885, 1912–1913 и 1915–1918 / Карл Раев. – Свищов : печ. А. Паничков, 1923. – 8 с. : 1 портр.

Разсуканов, Антон Спиридонов. Балканската война / Антон Спиридонов Разсуканов. – София, 1939. – 142 : с ил., 2 л. к.

Рибаров, Никола Илиев. Военните действия на 2-а бригада от 3-а пех. Балканска дивизия на Тракийския военен театър : Ч. 1 – / Никола Илиев Рибаров. – Плевен, 1915. –

Ч. 1. Освободителната турско-българска война през 1912–1913 г. – 1915. – 393, III с.

Рибаров. Погрома и днешното критическо положение на България : Реч / Рибаров. – Ямбол : печ. Светлина, 1914. – 16 с.

Савов, Никола. Виновниците на двете катастрофи на България / Никола Савов. – Враца : Център. печ. [Деп. 1918]. – 40 с.

Салватор. Причините за погрома на България / Салватор. – Плевен : печ. Сл. Игнатов и др., 1913. – 28 с.

Сборник от дипломатическите документи относително събитията на Балканския полуостров <Август 1912 г.–юли 1913 г.>. Оранжевата книга на руското М-во на външните работи. – София : печ. Балканска трибуна, 1914. – 155 с. – (Библ. на в. Балканска трибуна + 1, св. 1–7)

Свидетел на победите : Ръкоп. в. „Бул-Хаир“. – София : Пеликан Алфа, 1993. – 64 с. : с ил., факс.

Изд. на Глав. управ. на архивите при Минист. съвет.

Кн. е изд. по случай 80-год. от Балканската война (1912–1913).

Семов, Минчо. Победителят проси мир : Балканските войни 1912–1913 / Минчо Семов. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1995. – 275 с. : с к., 4 л. портр., ил.

Библиогр. под линия.

Сис, Владимир. Гробовете на Трикери / Владимир Сис ; [прев. от ръкоп. Ев. Стефанов]. – Фототип. изд. – София [Пазарджик] : Фондация ВМРО, 2010 ([Варна : Бряг принт]). – 24 с. : с ил.

Кн. е на правописа до 1944 г. – Фототип. изд.: София : сп. Народ и армия, 1914.

Сис, Владимир. Критичните дни на България : Впечатления, бележки, размисли : Дневник на военния кореспондент – 1913 г. / Владимир Сис ; Прев. от чеш. ез. Мария Генова ; Бел. Димитър Зафиров. – София : Мултитрейд и Микропринтинг, 2005. – 247 с. : с ил.

Ориг. загл. Kriticke dny Bulharska. – Съдържа и 90 години мълчание – Владимир Сис и неговата книга за Балканските войни Критичните дни на България ; Владимир Сис – биографична хроника ; Именен указател / Ани Златева ; Балканските войни през погледа на Владимир Сис / Димитър Зафиров.

Соларов, Константин. Балканският съюз и освободителните войни през 1912 и 1913 г. / Константин Соларов. – София : Македонски науч. инст., 1926. – VIII, 158 с. : 3 л. к. – (Македонска библ. + 6)

Средните Родопи в Балканската война (1912) : [Сборник] / Състав. Бранко Давидов ; Ред. колегия Бранко Давидов – Отг. ред. Никола Гигов, Мария Богданова. – Пловдив : Хр. Г. Данов, 1972. – 123 с. : с портр., факс., 10 л. ил.

Изд. на Окр. държ. архив – Смолян.

Статии, очерци и документи на родопчани в Балканската война.

Стайнов, Генчо. Писма от Одрин / Генчо Стайнов. – София : Държ. воен. изд., 1964. – 140 с. : с ил.

Стайнов, Генчо Стоянов, 1884–1966. Писма от Одрин 1912–1913 : Писма и снимки от Балканската и Междусъюзническата войни, някои от които непубликувани досега / Генчо Стайнов ; [предг. Радина Нанчева ; фотогр. Генчо Стайнов]. – София : Изд. ателие Аб, 2009. – 231 с. : с ил.

Биография на Генчо Стайнов (1884–1966) / Състав. Радина Нанчева ; Речник ; Географски понятия; Лични имена.

Станев, Никола. Най-нова история на България : Кн. 1–2 / Никола Станев. – София, 1925. –

1. От Освобождението до Балканската война : 1878–1912. – 248 с. : с портр.

2. Войни за обединение : 1912–1920. – 416 с. : с портр.

Теодоров, Иван Теодоров. Балканските войни 1912–1913 г. : Исторически, дипломатически и стратегически очерк ; Теодор Теодоров – парламентарният лъв / Иван Т. Теодоров ; Състав. Веска Г. Николова ; Предг. Надежда Ив. Теодорова. – София : [Глав. управл. на арх. при Мин. съвет], 2007. – 376 с. : с портр., факс.

Именен показалец, геогр. показалец

Тодоров, Асен. Политически, стратегически и психологически причини и поуки от катастрофите : 16 юни 1913 и 16 септ. 1918 г. / Асен Тодоров. – София : печ. Воен. – изд. фонд, 1930. – 36 с.

Тотев, Анастас Юрданов и др. Международни договори, свързани с войните за обединението на българския народ 1912–1913 г. / Анастас Ю. Тотев, Габриела Н. Владимирова. – 2. доп. и прераб. изд. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2000. – 71 с. : с к.

1. изд. 1994, изд. Тога.

Тошев, Андрей. Балканските войни. – Т. 1–2. – София : Факел, 1929 – 1931.

1. – Предистория и причини. – 1929. – 438 с. : VIII с. с к. 14 л. портр.

2. – 5/18 октомври 1912 год. – 16/29 септември 1913 год. – Пловдив и др. : Хр. Г. Данов, 1931. – 495 с. : 14 л. портр.

Тошев, Стефан. Победени без да бъдем бити. Отговор на хулителите ни, като съюзници. Преглед на трите войни 1912–1913 и 1915–1918 г. / Стефан Тошев. – София : печ. Арм. воен.-изд. фонд, 1924. – 324 с. : с ил., 1 л. к.

[Тридесет и шести] 36 пехотен Козлодуйски полк в Балканската и Междусъюзническа войни през 1912–1913 години и Световната война през 1915–1918 години / Стефан Соларов и др. – София : 36 пехотен козлодуйски полк, 1940. – 484 с. : с ил. ; + 1 к.

Трошев, Константин. Чешки лекари в България през Балканските войни 1912–1913 / Константин Трошев = Cesti lekari v Bulharsku v dove Balkanskych vlek 1912–1913 / Konstantin Trosev ; Prekl. z bulh. Ludmila Vonaskova-Trosevova. – Варна : Славена, 2003. – 252 с. : с факс., ил.

В кн. означено 2. прераб. и доп. изд. – Съдържа и Календар на чешката помощна акция в България ; Биографичен справочник за някои от участниците в чешките мисии. – Библиогр. с. 192–202.

Филипов, Коста. Гневно небе : Хроника на един подвиг : [Летецът Николай Филчев по време на Балканската война] / Коста Филипов. – София : ДВИ, 1975. – 187 с. : с л. ил.

Фичев, Иван Иванов. Балканската война 1912–1913 : Преживелици, бел. и док. / Иван Иванов Фичев. – София : БАН, 1940. – 488 с., 5 л. : к.

Фичев, Иван Иванов. Висшето командване през Балканската война 1912 от началото на войната до Чаталджа включително / Иван Иванов Фичев. – София, 1927. – 209 с.

Франгов, Петко. Съвременни драски по освободителната война на Македония и Одринско през 1912–1913 год. : <Спомени> / Петко Франгов. – Търново : Т. Д. Франгов, 1913. – 52 с

Христов, Атанас. Подготовка на ж.п. дружина и железниците в мобилизационно отношение и участието им в Балканската война / Атанас Христов. – [София] : Науч. к-т при БДЖ, 1933. – 125 с. : с ил., 1 л.: черт.. – (Малка железопътна библиотека ; Кн. 4)

Съдържа и Зад фронта : Повест / Г. Рилов.

Цанов, Найчо. Царят на българите и погромът / Найчо Цанов. – София : печ. С. М. Стайков, 1914. – 46 с.

Цариградски договор между България и Турция. – София : Държ. печ., 1913. – 16 с.

Шериф паша. Няколко мисли върху Турско-балканската война / Шериф паша ; Прев. от поручик Байданов. – Ямбол, 1915. – 64 с. ; + портр. (1 л.) ; к. (1 л.)

Шипчанов, Иван. Вестители на бойна слава : Воен. кореспонденти през Балканската война от 1912–1913 г. : [Изследване] / Иван Шипчанов. – София : Воен. изд., 1983. – 187 с. : с табл., 8 л. ил., факс.

Библиогр. под линия.

Шопов, Атанас. Дневник, дипломатически рапорти и писма / Атанас Шопов ; [Състав.] Илия Пасков. – София : Макед. науч. инст., 1995. – 289 с. : с табл.

Рез. на англ. ез.

Шопов, Атанас Попов. Как ни се наложи Балканската война / Атанас Попов Шопов. – София, 1915. – 75 с.

С прибавл. на пълния текст на всичките договори и конвенции със Сърбия и Гърция.

Малые войны первой половины XX века : Балканы. – Москва и др. : АСТ и др., 2003. – 544 с. : с ил. – (Военно-историческая библиотека)

Библиогр. в края на кн.

Erickson, Edward J. Defeat in detail : The Ottoman army in the Balkans, 1912–1913 / Edward J. Erickson ; Forew. by Briton C. Busch. – Westport, Conn etc. : Praeger, 2003. – XXIV, 405 p. : m.

Bibliogr. p. 387-394

Hall, Richard C. The Balkan Wars, 1912–1913 : Prelude to the First World War / Richard C. Hall. – London etc. : Routledge, 2002. – XVI, 176 p. : m. – (Warfare and history)

Bibliogr. p. 158-167

Stępnik, Krzysztof, 1949–. Wojny bałkańskie lat 1912–1913 w prasie polskiej : korespondencje wojenne i komentarze polityczne / Krzysztof Stępnik. – Lublin : Wyd. uniwersyteckiego, 2011. – 264 s., [16] l. : il.

Библиогр. под линия.

Vachkov, Aleksandar Petrov. Wars for the unification of Bulgaria : [B. 1] – / Alexander Vachkov ; Ill. Alexander Vachkov ; Transl. – Sofia : Angela, 2005.

Ориг. загл. Войните за обединение на България.

[B.] 2. The Balkan war 1912–1913 / Transl. Milena Kotoupova. – 2005. – 160 p. : ill., m., tabl., 8 f. col. ill.

Ориг. загл. Балканската война 1912–1913.

Прегледани източници

Автоматизирани бази данни на НБКМ

ret99, kom99, i1, i1s

Каталози на НБКМ

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

0 Общ отдел

008 Цивилизация. Култура. Прогрес. Футурология

Межкултурният диалог в Европейския съюз: политики и практики. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2011. 50 загл. Бълг., англ. и нем. ез. Март 2012. РБР

06 Организация. Съюзи. Научни институти. Музеи. Изложби

Автоматизация (оптимизация, модернизация) в музеите. Книги и статии. 2005–2012. 26 загл. Бълг. и англ. ез. Май 2012. НБКМ

07 Вестници. Журналистика

Периодични издания в областта на икономиката и финансите, излизали през 2011 г. 2011. 57 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. НБКМ

1 Философия

101 Общи работи. Философски науки в цялост

Понятията в обучението по философия. Книги и статии. 1992–2011. 60 загл. Бълг. и рус. ез. Януари 2012. НБКМ

159.9 Психология

Изследване реакциите на служителите към настъпващите промени в организацията. Книги и статии. 1995–2011. 52 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБР

2 Религия. Теология

271 Религиозни ордени и конгрегации. Манастири. Монаси

Етическо изменение в бенедиктинския, францисканския и доминиканския орден. Книги. 9 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. НБКМ

3 Обществени науки

311 Статистиката като наука. Теория на статистиката

История на статистиката в България. Документи във фонда на НБКМ. Книги и статии. 85 загл. Бълг. ез. Май 2012. НБКМ

316 Социология. Социална психология

Дисертации по социология. 2000–2012. 64 загл. Бълг. ез. Април 2012. НБКМ

Изследване влиянието на доходите и социалната класа върху потребителското поведение. Книги, статии и интернет ресурси. 1985–2011. 47 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

Културно предприемачество. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2011. 48 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2012. РБР

Културно-специфични подходи при вземането на решения: сравнителен анализ България-Япония. Книги и статии. 1992–2011. 71 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2012. РБР

Културно-специфични характеристики на лидерството: сравнителен анализ България – Япония. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2011. 53 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

Традиционни и съвременни аспекти на българската културна идентичност. Книги и статии. 1994–2011. 63 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБР

Управление на екипното взаимодействие. Книги и статии. 1996–2010. 46 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

327 Международни политически отношения. Световна политика. Международна политика. Дипломация

Отношенията между Сирия и Ливан при управлението на президента Хафез ел Асад. Перспективи за мир в Близкия изток. Книги и статии. 72 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2012. НБКМ

Политическо лидерство и кризи в европейския интеграционен процес. Книги, статии и интернет ресурси. 1989–2011. 50 загл. Бълг. ез. Март. 2012. РБР

33 Икономика. Икономически науки

Книги в областта на икономиката и финансите, публикувани през 2011 г. Книги. 194 загл. Бълг. ез. Февр. 2012. НБКМ

330.3 Динамика и развитие на икономиката

Инвестиции в публичния сектор. Управление на публичния сектор. Книги и статии. 1996–2010. 50 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБР

336 Финанси. Митническо дело. Банково дело. Пари

Кредитиране на малки и средни предприятия. Книги, статии и интернет ресурси. 1989–2011. 50 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБР

338 Икономическо положение. Икономическа политика. Управление. Планиране. Производство. Услуги. Цени

Културен туризъм в Смолянски регион. Книги и статии. 1995–2012. 150 загл. Бълг. ез. Май 2012. РБ См

339.1 Общи въпроси на търговията. Пазар

Групово влияние и лидерство на потребителските мнения. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2011. 47 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

Организация на дистрибуторската дейност на търговска фирма. Книги и статии. 1993–2012. 34 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

34 Право. Наука за държавата и правото

Книги на правна тематика, издадени през 2009 г. 110 загл. Бълг. ез. Март 2012. НБКМ

Публикации по право на Георги Боянов, Георги Стефанов, Иван Русчев и Симеон Тасев. Книги и статии. 1975–2011. 97 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

343 Наказателно право. Наказателен процес. Учение за престъплението. Криминология

Корупцията в България и борбата на правителството с нея. Книги и статии. 18 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2012. НБКМ

347 Гражданско право

Европейска нормативна база за регламентиране на трансплантациите. Успеемост на трансплантациите. Статии. 20 загл. пълен текст + 99 загл. нормативни актове на ЕС. Март 2012. НБКМ

351 Основни задачи на общественото управление

Държавна тайна. Книги и статии. 1994–2011. 61 загл. Рус. ез. Март 2012. НБКМ

Малцинствата в управлението. Книги и статии. Вътрешна политика. 2002–2012. 27 загл. Бълг. ез. Март 2012. НБКМ

Проследяване промените в закона за отчетността, бюджета и предприятията за период от 20 години. Март 2012. НБКМ

37 Възпитание. Образование. Просвета. Организация на свободното време

Образователната система в Япония и Южна Корея след Втората световна война. Жените и образованието в Япония и Южна Корея. Книги и статии. 156 + 40 загл. Бълг., рус., англ., нем. ез. Май 2012. НБКМ

Репутационна криза в българските социални домове. Книги и статии. 2005–2012. 41 загл. Бълг. ез. Март 2012. НБКМ

371 Организация на възпитанието и образованието. Училищно дело

Комуникацията в началното училище между учители и родители. Книги и статии. 2000–2012. 36 загл. Бълг. ез. Май 2012. НБКМ

Мениджърски функции на училищния директор. Книги и статии. 1991–2010. 78 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Управление на предучилищното възпитание в България 1944–1989 г. Книги, статии и интернет ресурси. 1948–2009. 36 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

372.4 Основно образование

Формиране на ценностни ориентации у учениците в началното училище. Книги и статии. 1914–2011. 50 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

Формиране на нравствени понятия чрез обучението по роден край и религия в I клас. Книги и статии. 1993–2011. 38 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

372.8 Други учебни предмети. Методика на обучението на отделните учебни предмети

Сравнителен анализ между традиционните и новите (интерактивни) методи на обучение – предимства и недостатъци. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2011. 45 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

374 Извънучилищно образование и възпитание. Културно-просветна работа

Читалище „Христо Ботев“ в Смолян – история, дейност. Книги и статии. 1975–2011. 456 загл. Бълг. ез. Септември 2011. РБ См

Читалище „Ангел Кънчев“ – Русе. Книги и статии. 1936–2012. 135 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

65 години от основаването на читалище „Просвета“ в с. Баните, Смолянско. Статии. 21 загл. Бълг. ез. Май 2012. РБ См

376 Възпитание, образование и обучение на специални групи и лица
Трудности в процеса на интеграция на децата, лишени от родителски грижи в масови училища. Книги и статии. 1992–2010. 60 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБР

39 Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика
Ментална карта на Европа: сравнителен анализ на български и полски специфични ценности и вярвания. Книги и статии. 1992–2011. 75 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2012. РБР

6 Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство

61 Медицина

Цитирания на Ванина Кръстева Михайлова-Алакиди в специализирани български и чужди медицински и други научни списания, книги и дисертационни трудове. Книги и статии. 2002–2011. 24 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2012. НБКМ

Цитирания на д-р Анелия Лукова, д.м. в специализирани научни медицински списания и дисертационни трудове. Книги, статии, дисертации. 2003–2012. 6 загл. Бълг., англ. ез. Март 2012. НБКМ

Цитирания на д-р Кирил Димчев Георгиев. Книги и статии. 1989–2011. 65 загл. Англ. ез. Април 2012. НБКМ

Цитирания на трудове на проф. Чавдар Славов. Книги и статии. 142 + 38 загл. Англ. ез. Май 2012. НБКМ

614 Здравеопазване. Социална хигиена. Защита от нещастни случаи

Сестрински грижи при пациенти с хепатит В. Книги и статии. 1990–2010. 30 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

615 Фармация. Фармакология. Обща терапия. Токсикология

Хомеопатия. Книги и периодични издания. 1878–2012. 72 загл. Бълг. ез. Май 2012. НБКМ

631.1 Организация и управление на селскостопанското производство

Влошаване качеството на земеделските земи поради неправилно стопанисване. Книги и статии. 1992–2011. 64 загл. Бълг. ез. Януари 2012. НБКМ

636.2 Едри преживни животни. Едър рогат добитък

Проектиране на кравеферма в млечно направление. Книги, статии и интернет ресурси. 1968–2011. 49 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

65 Управление на предприятията. Организация на производството, търговията, транспорта и съобщенията. Полиграфическа промишленост и издателско дело

Същност и развитие на американския и японския модел на управление. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2011. 32 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

656 Организация и експлоатация на транспорта и пощите

Организация на услугите за международни транспортни превози. Книги и

статии. 1993–2012. 60 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

657 Счетоводство

Анализ на приходите в индустриално предприятие. Книги и статии. 2000–2010. 43 загл. Бълг. ез. Март 2012. РБР

Счетоводството като източник на информация при управление на риска в банките. Книги и статии. 37 загл. Бълг. и англ. ез. 20 статии пълен текст. Януари 2012. НБКМ

658 Организация на промишленото производство (предприятие) и на търговията

Изследване на фронт и бек-офиса на предприятие за услуги. Книги, статии и интернет ресурси. 1988–2011. 44 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2012. РБР

681 Фина механика. Автоматика. Техническа кибернетика

Електронни системи за разплащане. Книги и статии. 1990–2012. 82 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем. ез. Май 2012. НБКМ

741 Рисуване. Общи въпроси

Визуална комуникация. Комикси. Книги и статии. 1992–2011. 45 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2012. НБКМ

78 Музика

Неравноделни размери. Учебници по музика. Книги и статии. 1878–2012. 135 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. НБКМ

8 Езикознание. Филология. Литература

801 Общо езикознание и филология

Цитирания на проф. дфн Иван Младенов в чужди книги и периодични издания. Книги и статии. 1996–2012. 8 загл. Англ. ез. Февруари 2012. НБКМ

808.67 Български език

Езикът на новото (дигитално) поколение. Книги, статии и интернет ресурси. 1996–2011. 44 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

894.362 Азербайджанска литература

Азербайджанска художествена литература във фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Книги и статии. 1878–2011. 41 загл. Бълг., рус., фр., тур. ез. Февруари 2012. НБКМ

9 География. Биографии. История

908 Краезнание

История на село Моголища, Смолянска област. Книги и статии. 563 загл. Бълг. ез. Февруари 2012. РБ См

Краезнание. Теория и практика на преподаване. Книги и статии. 1980–2011. 56 загл. Бълг. ез. Февр. 2012. НБКМ

Приоритети в локалното развитие на източната част на Софийската котловина. Книги. 1878–2011. Статии. 1992–2011. 160 загл. Бълг., англ. ез. Март 2012. НБКМ

60 години от откриването на РИДКДЗ – Смолян. Книги и статии. 2002–2011. 265 загл. Бълг. ез. Май 2012. РБ См

914/919 Географско описание на отделните страни. Странознание
Азербайджан. Книги и статии. 94 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем., тур. ез. Февруари 2012. НБКМ

940 История на Европа
Наполеонов войни. Битката на народите при Лайпциг 1813 г. Книги и статии. 1878–2012. 24 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем. и др. ез. Март 2012. НБКМ
Първа световна война. Западен фронт. Битката при Вердюн. Книги и статии. 1916–2011. 32 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем. ез. Февруари 2012. НБКМ

947 История на Русия
Александр Василиевич Суворов. Книги. 1950–2010. 27 загл. Бълг., рус. ез. Май 2012. НБКМ

949.72.04 Период на кризата на феодализма и зараждане на капиталистически отношения. Възраждане на българския народ (II пол. на XVIII в. – 1878 г.)
Подбрана литература за отражението на Априлското въстание 1876 и Руско-турската освободителна война 1877–1878 в Европа и света, както и в чуждия периодичен печат. Книги, албуми, периодичен печат. 35 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем. и др. ез. Февруари 2012. НБКМ

Списък на библиотеките–участници

НБКМ – Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
РБР – Регионална библиотека, Русе
РБ См – Регионална библиотека, Смолян

Елха Денева
elha_deneva@abv.bg